

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ VE FİNANSAL İSTİKRAR İÇİN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN KÖÇER

GAZİANTEP
MAYIS 2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ VE FİNANSAL İSTİKRAR İÇİN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN KÖÇER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR

GAZİANTEP,
MAYIS 2010

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Finansal İstikrar İçin Önemi

GÖKHAN KÖÇER

Tez Savunma Tarihi: 30.04.2010

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf AKAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Yrd. Doç. Dr. A. Atilla UĞUR (Jüri Başkanı) _____

Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR _____

Yrd. Doç. Dr. Mehmet AYTEKİN _____

*Aileme,
Çiçeğime,*

ÖZET

BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ VE FİNANSAL İSTİKRAR İÇİN ÖNEMİ

KÖÇER, Gökhan
Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR
Mayıs 2010, 117 sayfa

Bankacılık sektörü, ülkenin tasarruflarını yöneterek ve kaynakları katma değer yaratacak alanlara yönlendirerek, büyümeye finansman yönünden katkıda bulunmaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan sıkıntılar ekonominin birçok makro ve mikro değişkenini etkileyerek istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Söz konusu özelliğinden dolayı sektörün etkin bir biçimde yönetiminin sağlanması ekonomik istikrar açısından önem arz etmektedir. Bankaların hem verimli bir şekilde çalışabilmelerinin hem de sağlam bir mali bünye ile belirli bir karlılık düzeyini yakalayabilmelerinin koşullarından biri de etkin risk yönetimine sahip olmalarıdır. Faaliyetleri çeşitlenen ve karmaşıklaşan bankaların faaliyetlerini sürdürürken maruz kaldıkları riskler de çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Faaliyetlerin ve hizmetlerin fiyatlandırılması aşamasında risk faktörünün büyük önem kazanması bankaların risk yönetimi hususu üzerinde daha yoğun düşünmesine sebep olmaktadır. Etkin risk yönetimi bankaların, mevcut olan veya oluşabilecek risk faktörlerini analiz ederek etkili ve verimli bir şekilde çalışmalarının koşullarından biridir. Çalışmada bankacılık sektörü ve sektörün maruz kaldığı riskler incelenmiş ve Türkiye’de bankacılık sektörünün son 10 yıllık konsolide mali verileri ülkemizde yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, Bankacılık krizleri, Mortgage sistemi, Küresel kriz, Risk yönetimi, Banka bilançosu, Banka gelir tablosu.

ABSTRACT

RISK MANAGEMENT IN BANKING SECTOR AND THE IMPORTANCE OF RISK MANAGEMENT FOR FINANCIAL STABILITY

KÖÇER, Gökhan

M.A. THESIS, Department of Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Arif ÖZSAĞIR

May 2010, 117 pages

Banking sector contributes to growth with funding, by managing the country's savings and redirecting resources to areas that will create added value. The problems experienced in the banking sector affect many macro and micro variables that may cause the instability. Because of these features effectively management of the sector in terms of ensuring economic stability is crucial. A requirement of efficient working and having a strong financial structure with a particular level of profitability on banking is effective risk management of banks. Increasing in variety of financial services, the development of technology and the international financial services enhance the activities of banks. The increasing variety of services and sophisticated banking activities cause to diversify complex risks. Because of affecting service price and being more complex day by day make the banks to rationate risk management. Therefore, effective risk management of banks, which analyzes risk factors that exist or may arise is one of the prerequisites for working efficiently and effectively. The banking sector and the risks of this sector are examined and the consolidated financial datas of previous 10 years period are tried to be analysed with economical view of the period in this study.

Key words: Banking sector, Banking crisis, Mortgage system, Global crisis, Risk management, Balance sheet of banks, Income table of banks.

ÖNSÖZ

Bankacılık sektörünün Türkiye’deki finansal sistem açısından çok önemli bir yeri vardır. Ekonomide finansal aracılık işlevini üstlenen bankalar, ekonomik koşullardan etkilenen bir yapıya sahiptir. Özellikle ekonomik belirsizliğin bulunduğu dönemlerde bankalar açısından faaliyetlerini etkin ve etkili bir şekilde sürdürmek zor bir hale gelmektedir. Bankalar yaptıkları iş gereği yoğun risklerle yaşamak zorunda olan kuruluşlardır. Yaşanan finansal krizlerden, siyasi ve ekonomik belirsizliklerden korunabilmek, bu risklerden korunurken aynı zamanda olumlu bir mali bünye ile faaliyetlerini sürdürmeleri açısından risk yönetimi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında bankalarda risk yönetiminin önemi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmam süresince yardım ve desteğini esirgemeyen, başta sayın danışmanım Doç. Dr. Arif ÖZSAĞIR olmak üzere üniversitemizin tüm değerli bilimadamlarına teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs, 2010
Gökhan KÖÇER

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLoların LİSTESİ	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	4
KAYNAK ÖZETLERİ	4
2.1. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
2.1.1. Bankacılık Benzeri Uygulamaların Ortaya Çıkışı.....	4
2.1.2. Modern Anlamda Bankacılığın Gelişimi	5
2.1.3. XX. Yüzyılda Bankacılık Sistemi	6
2.1.3.1. 1929 Krizi ve bankacılık sistemine etkileri.....	7
2.1.3.2. II. Dünya Savaşı sonrasında küresel finansal yapılanmalar.....	8
2.1.3.3. Bankacılığın küreselleşmesi.....	9
2.1.3.4. Bankacılık sektöründe konsolidasyon.....	10
2.1.4. XXI. Yüzyılda Bankacılık Sektörü	11
2.1.4.1. Küresel durgunluk dönemi.....	12
2.1.4.2. Mortgage (Tut-Sat) sistemi	13
2.1.4.2.1. Mortgage piyasası	13
2.1.4.2.2. Mortgage piyasasında sorunların kaynakları	14
2.1.4.2.3. Mortgage krizi.....	15
2.1.4.3. Küresel Kriz	16
2.2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ	18
2.2.1. Sektörün Tarihsel Gelişimi	18
2.2.1.1. Osmanlı döneminde bankacılık sistemi	19
2.2.1.2. Memleket Sandıkları’nın kurulması.....	20
2.2.1.3. Ulusal bankacılık dönemi (1923- 1946).....	21

2.2.1.4. Özel bankaların gelişme dönemi (1946- 1960).....	23
2.2.1.5. Planlı dönem bankacılık sistemi (1960-1980)	23
2.2.1.6. Finansal dönüşüm sonrası bankacılık sistemi (1980-2000)	24
2.2.1.6.1. Bankerler krizi.....	25
2.2.1.6.2. Bankerler krizi sonrası bankacılık sistemi	26
2.2.1.7. XXI. Yüzyılda Türkiye’de bankacılık sistemi ve küresel krizin yansımaları	27
2.2.1.7.1. Küresel likidite bolluğunun yansıması.....	28
2.2.1.7.2. Küresel kriz dönemi	29
2.2.1.7.3. Küresel krize karşı alınan önlemler.....	30
2.2.2. Bankacılık sektöründeki kırılğan yapı ve krizler	32
2.2.2.1. 1994 Krizi	33
2.2.2.2. Şubat 2001 Krizi	34
2.2.2.3. Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı	36
2.2.3. Türkiye’de Bankacılık Faaliyetlerinin Hukuksal ve Kurumsal Boyutu... 38	
2.2.3.1 Bankacılık Kanunu.....	38
2.2.3.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu.....	41
2.2.3.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu	42
2.2.3.4. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği.....	44
2.2.4. Bankacılık sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
MATERYAL VE YÖNTEM.....	50
3.1. MATERYAL	50
3.2. YÖNTEM.....	51
3.2.1. Tekdüzen Hesap Planı.....	51
3.2.2. Banka Bilançosu	52
3.2.2.1. Banka bilançosunun aktif kalemleri.....	53
3.2.2.2. Banka bilançosunun pasif kalemleri	54
3.2.3. Bankaların Gelir Tablosu	54
3.2.3.1. Gelir tablosu kalemleri.....	55
3.2.4. Nazım Hesaplar (Bilanço Dışı Hesaplar).....	55
3.2.5. Bankaların Mali Analizi	56
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	58
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	58
4.1. RİSK KAVRAMI VE RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	58
4.1.1. Risk Kavramı	58
4.1.2. Risk Yönetimi	59
4.1.3. Risk Yönetimi Politikaları	59
4.1.4. Risk Yönetiminin Gelişimi ve Türkiye’de Risk Yönetiminin Mevcut Durumu	60
4.1.5. Risk Ölçüm Yöntemleri	61
4.2. RİSK YÖNETİMİNDE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER	63
4.2.1. Basel I Düzenlemeleri	63
4.2.1.1. Basel I kriterlerinin temel esasları.....	64
4.2.2. Basel II düzenlemeleri.....	64
4.2.2.1. Basel II kriterlerinin temel esasları	66
4.2.2.1.1. Asgari sermaye ihtiyacının karşılanması	67
4.2.2.1.2. Denetim otoritesinin gözden geçirmesi.....	67

4.2.2.1.3. Kamuyu aydınlatma ilkesine uygun davranmak	68
4.2.2.2. Basel II düzenlemelerinin bankacılık sektörüne etkileri	68
4.2.2.3 Basel II standartlarının reel sektöre etkileri	68
4.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MARUZ KALDIĞI RİSKLER	69
4.3.1. Piyasa Riski	70
4.3.1.1. Piyasa riskinin ölçülmesi ve yönetilmesi	71
4.3.1.2. Türev piyasa işlemleri	73
4.3.2. Kredi Riski	74
4.3.2.1. Kredi riskinin ölçülmesi ve yönetilmesi	75
4.3.2.1.1. Mali analiz	76
4.3.2.1.2. Derecelendirme (rating) ve skortlama (scoring)	77
4.3.2.2. Kötü kredi kararlarının sık görülen sebepleri	78
4.3.3. Operasyonel Risk	79
4.3.3.1. Operasyonel riskin ölçülmesi ve yönetilmesi	80
4.4. SEKTÖRÜN MALİ VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	82
4.4.1. I. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (1998-2000)	82
4.4.2. II. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2001-2003)	88
4.4.3. III. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2004-2006)	94
4.4.4. IV. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2007-2008)	99
SONUÇ	105
KAYNAKLAR	109
EKLER	114
EK A. 2008 YILSONU İTİBARIYLA TÜRKİYE’DEKİ BANKALAR	115
ÖZGEÇMİŞ	117
VİTAE	117

TABLULARIN LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1. 2001 krizi sonrası bankacılık sektörü	29
Tablo 2.2. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı	47
Tablo 2.3. Bankacılık Sisteminde Çalışan Sayısı	48
Tablo 4.1. Risk Yönetimi Politikaları	60
Tablo 4.2 Risk kategorilerine göre risk ölçüm yöntemleri	62
Tablo 4.3. Kredi Kararlarında Geleneksel Yaklaşım ve Basel II Yaklaşımı	65
Tablo 4.4. I. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler	84
Tablo 4.5. I. Dönem konsolide bilanço	85
Tablo 4.6. I. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri	86
Tablo 4.7. II. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler	89
Tablo 4.8. II. Dönem konsolide bilanço	91
Tablo 4.9. II. Dönem konsolide gelir tablosu	93
Tablo 4.10. II. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri	94
Tablo 4.11. III. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler	95
Tablo 4.12. III. Dönem konsolide bilanço	97
Tablo 4.13. III. Dönem konsolide gelir tablosu	98
Tablo 4.14. III. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri	99
Tablo 4.15. IV. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler	100
Tablo 4.16. IV. Dönem konsolide bilanço	101
Tablo 4.17. IV. Dönem konsolide gelir tablosu	102
Tablo 4.18. IV. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri	102

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. Dönemler İtibarıyla Şube ve Personel Sayısı.....	47
Şekil 4.1. Bankaların Takipteki Kredilerinin Toplam Kredilere Oranının yıllar itibarıyla değişimi	103
Şekil 4.2. Krediler/ Aktif ve Mevduat/ Pasif oranlarının yıllar itibarıyla değişimi .	104

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
BOC	: Kanada Merkez Bankası
BOE	: İngiltere Merkez Bankası
BOJ	: Japonya Merkez Bankası
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
FDIC	: Amerika Federal Mevduat Sigorta Fonu
FED	: Amerika Merkez Bankası
IMF	: Uluslararası Para Fonu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SNB	: İsviçre Merkez Bankası
SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCZB	: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USD	: Amerikan Doları
YY	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Döviz kurları, enflasyon, faiz oranları, cari denge, istihdam, üretim düzeyi, gibi unsurlardaki kabul edilebilir düzeyleri ifade eden ekonomik istikrarın sağlanmasında finansal sektörün önemli bir yeri vardır. Finansal sektörde sağlanacak istikrar, ekonominin bütününe etki edebileceği gibi ekonomideki istikrar da finansal sektörü etkiler. Ekonominin diğer sektörleri ile karşılıklı etkileşim içinde olan finansal sektörün ülkemizdeki en önemli aktörü konumunda olan bankalar da bu yüzden ekonomi açısından hayati bir konumdadır. Bankacılık sektöründe yaşanabilecek herhangi bir sıkıntı finansal istikrarsızlığa yol açarak doğrudan ekonominin işleyişinin aksamasına neden olabilecektir.

Finansal istikrar finansal piyasalarda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödemeler sistemindeki istikrar olarak tanımlanabilmektedir. Finansal istikrarsızlığın ekonomide önemli sorunlar yaratacağı bilinen bir olgu olup, yaşanan finansal krizlerin yüksek maliyeti finansal istikrarın önemine işaret etmektedir. Finansal istikrarın sağlanabilmesinin koşullarından biri finansal piyasalar içerisinde çok önemli bir büyüklüğe sahip olan bankacılık sektörünün istikrarlı bir şekilde ekonomik faaliyetlerin içerisinde yer almasıdır.

Bankacılık sektörü, ülkenin tasarruflarını yöneterek ve bu tasarrufları ekonomik fayda sağlanabilecek alanlara yönlendirerek, büyümeye finansman yönünden katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler sadece bankanın kendisini değil ekonominin diğer unsurlarını da ilgilendirmektedir. Sektörde yaşanan sıkıntılar birçok makro ve mikro değişkeni olumsuz etkileyip ekonomik istikrarsızlığa neden olacak şekilde yayılım göstermektedir.

Bankacılık sektöründe yaşanabilecek sıkıntıların, diğer sektörlerle de yayılarak makroekonomik istikrarı etkileyebilecek hale gelmesi riskine karşılık sektörün krizlerden korunarak istikrarlı bir şekilde ekonomik işleyişin içinde yer alması gerekmektedir. Bankacılık sektöründe yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçebilmek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.

Bankaların krizlerden korunabilmelerinin bir yolu etkin risk yönetimine sahip olmalarıdır. Etkin risk yönetimi bankaların hem makul düzeyde kar sağlayabilmelerinin hem de genel ekonomi içerisinde verimli bir şekilde çalışabilmelerinin koşullarından biridir.

Finans sektöründe son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte sektörde kullanılabilecek alternatif araçların sayısının çoğalması, finans hizmetlerinin çeşitliliğinin artması ve sektörün giderek küreselleşen bir yapıya bürünmesi, bankaların faaliyetlerini ve ortaya çıkabilecek risk unsurlarını daha karmaşık hale getirmektedir.

Risklerin karmaşıklaşması yanında ilgili risklerin bankaların pazarlama konusu kredilerde fiyatlamaya dahil edilmesi, sermayenin riski belirli bir ölçüde bertaraf edecek büyüklüğe kavuşması gerekliliği, yaşanan krizler sonrasında edinilen deneyimler ve uluslararası düzenlemeler, bankaların ‘Risk Yönetimi’ konusunda daha yoğun çalışmalar yapmalarına sebep olmaktadır.

Etkin risk yönetimi bankaların, mevcut olan veya oluşabilecek risk faktörlerini analiz edip önlem alarak etkili ve verimli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerinin koşullarından birini oluşturmaktadır. Kar elde edebilmek için belirli ölçüde risk alma durumunda kalan bankaların sağlıklı bir finansal yapıya sahip olabilmeleri için riskleri ne ölçüde alacaklarını bilerek risk - getiri dengesini mümkün olabilecek en iyi şekilde oluşturmaları gerekir.

Bankacılık sektörü ekonomik işleyiş içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için finansal istikrarın oluşturulması gerekirken; finansal istikrarın oluşturulması için de bankaların sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi gerekir. Bankaların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütmelerinin koşullarından biri, ortaya çıkması muhtemel riskleri kontrol altında tutabilmeleridir.

Bankacılıkta risk yönetimi ve risk yönetiminin finansal istikrar açısından öneminin ele alındığı çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü olan ‘Giriş’te ekonomik istikrar için finansal istikrarın önemi vurgulanmış ve bankacılık sektöründe uygulanacak etkin risk

politikalarının önce finansal istikrarı, daha sonra da ekonomik istikrarı destekleyeceği üzerinde durulmuştur

İkinci bölümde ise Dünyada ve Türkiye’de son dönemlerdeki gelişmeler de gözönünde bulundurularak bankacılık sektörünün gelişimi incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Hammurabi Kanunları’ndan küresel kriz dönemine kadar dünyada bankacılık sektörünün gelişimi ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze Türkiye’de (yaşanan krizler de gözönünde bulundurularak) bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi, sektörün maruz kaldığı sıkıntılar ve sektörde özellikle 2000’li yıllardan itibaren uygulanmaya çalışılan düzenlemeler irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, çalışmadaki materyal ve yöntem üzerinde durulmuş, bu kapsamda bankaların bilançolarını ve bankaların gelir tablolarını oluşturan muhasebe kalemleri kısaca anlatılarak bankaların mali tablolarının ne şekilde analiz edilebileceği ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun kurulmasıyla daha çok üzerinde durulmaya başlanılan ‘risk’lerin tanımlamaları yapılmaya çalışılmış, bu konudaki uluslararası düzenlemeler ve sektörün konsolide mali verilerinin gelişimi incelenerek, risk yönetiminin gelişimi bağlamında Türkiye’de faaliyet gösteren (katılım bankaları hariç olmak üzere) bankaların birleştirilmiş (konsolide) mali verilerinin ve mali bünye oranlarının değişimi analiz edilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.1. Bankacılık Benzeri Uygulamaların Ortaya Çıkışı

Banka ve bankacılık faaliyetlerinin tarihsel gelişimi paranın ekonomik yaşamdaki rolü ve gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. Bu doğrultuda bankacılık faaliyetlerinin geçmişinin ticaretin ortaya çıkmasına veya paranın değişim aracı olarak kullanılmasına kadar uzandığı söylenebilir (Altay, 2006: 31).

Bankacılık aktivitelerine ilişkin ilk kurumsal düzenlemelerin kökenini Babiller dönemine kadar götürmek mümkündür. M.Ö. 2067- 2025 döneminde Babil Kralı olan Hammurabi'nin çeşitli konularda vermiş olduğu kararlardan oluşan Hammurabi Kanunları'nda borçlanma, emtia tevdiatı ve komisyon sözleşmeleri ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Aslında bu ilk bankacılık benzeri borçlanma uygulamaları günümüzdeki bankacılık işlemlerinden çok büyük farklılıklar taşımaktadır. Bu dönemde günümüzün mevduatı yerine çeşitli büyükbaş hayvanlar, tarımsal ürünler ve değerli metaller kullanılmıştır. Bununla birlikte, günümüzdeki bankacılık sisteminin işleyişini oluşturan mevduat (kaynak) kabulü ve karşılık olarak kredi verilmesi, bunun yanında faiz ödenmesi belirtilen dönemde de mevcuttur (A brief history of banking, 2009).

Benzer bankacılık uygulamaları eski Mısır'da da görülmüştür. Çeşitli tarım ürünlerinin (hububat) merkezi bir depoda saklanarak insanların ürünleri karşılığında belli bir ödeme tutarını gösteren yazılı bir belge almalarından oluşan sistemin iyi bir şekilde işlemesi; madeni paraların ortaya çıkmasına ve özel bankaların kurulmasına karşın, sistemin uzun bir süre daha işleyişine devam etmesini sağlamıştır.

2.1.2. Modern Anlamda Bankacılığın Gelişimi

Paranın ekonomik yaşamda etkinliğinin artması, yeni denizyollarının bulunması ile ticaretin önemli ölçüde gelişme göstermesi ve ülkeler arası ticaretin yaygınlaşması, bankacılığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ticaretin gelişmesiyle Venedik, Barcelona, Cenova ve Floransa gibi kıyı kentlerinde bankacılığa benzer yapılanmalar gelişmeye başlamıştır. Bu doğrultuda ilk banka işletmesi 1157 yılında Venedik'te kurulmuştur (Altay, 2006: 32).

Venedik'te kurulan bu ilk banka; kredi verme, mevduat kabul etme ve banknot oluşturularak dolaşıma sokulması gibi fonksiyonları bir ölçüde de olsa yerine getirmiştir (Hildreth, 1971: 7).

Venedik Bankası uzun bir süre herhangi bir rakibi olmadan faaliyetlerini devam ettirmiştir. 15. yüzyılın başlarında ise Venedik Bankasına rakip olarak Barselona ve Cenova'da benzer yapılı bankalar kurulmuştur (Hildreth, 1971: 8).

İtalyan bankacılar, dönemin krallarının- soylularının müsrif yaşamlarını, savaşlarının finansmanını ve tüccarların uluslararası ticaret işlemlerinin finansmanını sağlamak amacıyla kredi sunmaya başlamışlardır. 15. yy. Bardi ve Peruzzi ailelerinin bankacılık anlamında Floransa'ya (İtalya) egemen oldukları bir dönem olmuştur. Bu aileler Avrupa'nın diğer bölgelerinde de şubeler açarak ticari aktivitelerini artırmışlardır. Bu bankalar İngiltere- Fransa arasındaki 'Yüzyıl Savaşları'nda İngiltere'nin savaş harcamalarını finanse etmek amacıyla çok yüksek tutarlı krediler açmıştır. Bu büyük tutarlı krediler bankaların bir süre sonra batmasına sebep olmuştur (A brief history of banking, 2009).

15. yy ve 16. yy.da Kuzey Avrupa'da Amsterdam ve Londra gibi yeni finansal merkezler oluşmaya başlamıştır. Bankacılık faaliyetleri gelişmesini bu dönemlerde de sürdürmüştür.

17. yy'ın ikinci yarısından itibaren savaşın finansmanı, para basım sisteminin tekelden yönetilmesi ve ülkelerin değerli madenlerinin saklanıp korunması gibi nedenlerle merkez bankaları kurulmaya başlanmıştır.

17. ve 18. yy.da Hollandalılar ve İngilizler, İtalyan bankacılık tekniklerini geliştirmeye başlamışlardır. Bu dönemdeki gelişmelerden biri, İngiltere'de iç savaş nedeniyle işleri durma noktasına gelen kuyumcuların, para kazanmak amacıyla kendilerine başka bir yol bulmak istemeleriyle oluşmuştur. Kuyumcular saklamak-korumak amacıyla kişilerin değerli eşyalarını alarak bunların karşılığında belge

vermeye başlamışlardır. Bir süre sonra değerli eşya sahiplerinin eşyalarını eşanlı olarak istemediklerini farkedene kuyumcular, sakladıklarından daha fazla belge ihraç etmeye başlamıştır. Bu da bankaların mevduat ve kredi arasındaki birebir olmayan ilişkiyi anlamaları açısından önemli bir deneyim olmuştur.

Para yaratan kurumlar olarak tanımladığımız bankaların ataları da, önceleri kıymetli eşyaları muhafaza edip daha sonra tevdiat makbuzlarını tedavül etmek yoluyla ilk banknotları oluşturan bu İngiliz sarrafları olmuştur (Aykent, 1970).

18. yy.'da, İngiltere'de sanayi devrimi sonrasında, üretimde görülen büyük artış dış ticaret ihtiyacının da artış göstermesini sağlamıştır. Bu dönemde, dünya dış ticaret hacmi önemli ölçüde gelişmiştir. Özellikle İngiltere dış ticarete söz sahibi ülke konumuna kavuşmuş, sterlin uluslararası ödeme aracı, Londra da dünya ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde çok sayıda yabancı banka, Londra'da şube açmaya başlamış ve açılan yabancı banka sayısı kısa sürede artış göstererek, İngiltere'yi dünya finans merkezi haline getirmiştir.

Daha önceki yüzyıllarda bankalar ve bankerler daha çok kendi sermayelerini ve kaynaklarını ödünç veren kurumlar oldukları halde, 18. yüzyıldan itibaren bankalar, bir yandan ticari senetlerin özellikle de poliçelerin iskontosu karşılığında banknot ihracı olanağı elde etmiş; diğer yandan kendilerine yapılan ödemeler karşılığında tüccarlara açtıkları krediler üzerinden çek kullandırmaya başlamışlardır. Bankaların hesap parası düzenine geçmeleri; hisse senedi ve tahvil ihracının başlamasını sağlamıştır. Bu şekilde özellikle sanayi devrimi süresince endüstriyel ve ticari gelişimin finansmanının sağlanmasında bankalar önemli bir rol üstlenmiştir.

2.1.3. XX. Yüzyılda Bankacılık Sistemi

XX. Yüzyıl, finansal sistemin gelişimi açısından çok önemli bir dönem olmuştur. Bu dönemde ulusal ve uluslararası düzlemde faaliyet gösteren pek çok yeni banka açılmıştır. Daha önceki dönemlerde İngiltere finansal sektörde önemli ölçüde söz sahibi iken özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin ekonomileri büyük oranda hasar görmüş, ABD ekonomisi de gelişme göstererek dünyanın en büyük ekonomik güçlerinden biri haline gelmiş, New York da büyük çaplı sermaye hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemin başında Amerikan ekonomisinin spekülasyon hareketlere maruz kalması 1929 yılındaki büyük krize zemin hazırlamıştır. XX. yy içerisinde yaşanan diğer büyük Dünya Savaşı ile ABD çok daha büyük bir

ekonomik kuvvet halini almıştır. Bu yüzyılda küreselleşme hareketleri bankacılık sektöründe de yaşanmış, bankalar uluslararası faaliyetlerini arttırarak ve birleşme yoluna giderek daha büyük ölçekli kuruluşlar haline gelmeye başlamışlardır.

2.1.3.1. 1929 Krizi ve bankacılık sistemine etkileri

ABD’de ilk bankacılık faaliyetleri 1700’lü yılların sonlarında başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bankalar ABD’de ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. İlk lisanslı banka 1781 yılında Philadelphia’da kurulmuştur. Bu dönemlerde bankaların kuruluşu yasalara tabi iken, 1838 yılında New York’ta serbest bankacılık sistemi oluşturulmuştur.

Herhangi bir kimsenin banka kurabilmesine izin veren bu sistemin diğer bölgelere yayılmasıyla problemler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Kendi banknotlarını oluşturma yetkisi bulunan bankaların bu yetkilerini kullanarak piyasaya büyük miktarda banknot sürmeleri banknotların değersizleşmesine ve bankaların kriz yaşamasına neden olmuştur. Bir süre sonra sistemin bugünkü yasal yapısına benzer yapılanmalar oluşturulmuştur.

1900’lü yıllara gelindiğinde dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren çok sayıda bankanın kurulu olduğu görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı ile küresel düzlemde yaşanan sıkıntılar, bankaların da faaliyetlerinin aksamasına neden olmuştur. Savaş sonrasında ise özellikle galip ülkelerden biri olan ABD’nin genel ekonomisi, hızlı ama sağlıksız bir şekilde büyümüş, piyasalarda spekülatif hareketler baş göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde alternatif finansal enstrüman olmadığı için hisse senetlerine talep artmış ve hisse senetlerinin fiyatları önemli ölçüde yükselmeye başlamıştır. Aynı dönemde yatırım şirketlerinin sayısı da artış göstermiştir. İrili ufaklı gelire sahip çok sayıda kişinin hisse seneti talebini arttırması, ekonominin borsaya bağımlı bir hale gelmesine neden olmuştur. Hisse senetlerinin fiyatlarının olduğundan çok daha fazla yükseldiğinin düşünölmeye başlanması ile piyasada oluşan panik havası ve hisse senetlerinin bir anda elden çıkarılmak istenmesi borsanın çöküş yaşamasına neden olmuştur (Apak, 2009: 7-9).

24 Ekim 1929'da Amerikan borsasının çöküşü tarihe 'kara perşembe' olarak geçmiştir. Perşembe gününün sonunda yaklaşık 4 Milyar USD'lik kayıp oluşmuş ve krizin yükünü kaldıramayan bankalar ardarda batmaya başlamıştır.

1929 yılı Ekim ayının bütününe bakıldığında ise bir aylık süreç içerisinde ABD borsalarında 32 Milyar USD'lik kayıp oluştuğu görülmüştür. Krizin hızla, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine sıçramasıyla benzer sıkıntılar diğer ülkelerde de yaşanmaya başlanmıştır. İşsizlerin sayısı yükselmiş, sanayi ülkelerinde çalışma saatleri azaltılmıştır. İşsizlerin sayısı ABD'de 12 milyona, Almanya'da 6 milyona, İngiltere'de 2.6 milyona ulaşmıştır. 1929 sanayi üretimi 100 olarak kabul edildiğinde; üretim düzeyi 1932'de Amerika'da 53.8, Almanya'da 53.3, İngiltere'de 83.5, Fransa'da 71.6 seviyesine inmiştir. Dünya ticareti hacim olarak üçte bir, kıymet olarak da üçte iki oranında küçülmüştür (Apak, 2009:14).

Bu dönemde bankaların kullandığı kredilerin büyük bölümü hisse senetleri ile teminatlandırıldığı için hisse senetlerindeki düşüş ve kredi dönüşlerindeki problemler bankaların mali yapılarının bozulmasına neden olmuştur.

2.1.3.2. II. Dünya Savaşı sonrasında küresel finansal yapılanmalar

20. yy'da ABD ekonomisinin giderek güçlenmesi ile birlikte ABD doları Sanayi Devrimi sonrasında önemli ölçüde güçlenen 'Sterlin'in yerine uluslararası ödemelerde alternatif olarak kullanılmaya başlanmıştır. ABD ekonomik olarak dünyanın en önemli gücü haline gelmeye başlamış, New York da büyük çaplı sermaye akımlarına evsahipliği yapmıştır. 1929 Kriziyle büyük ölçüde daralan ABD ekonomisi sonraki yıllarda toparlanmaya başlamıştır. Ekonomideki toparlanma II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.

II. Dünya Savaşı devam ederken, dünya ticaretinde oluşan daralmayı önlemek, ödeme sıkıntısı içine giren ülkelere destek olmak ve genel olarak uluslararası refahın sağlanmasına yönelik çeşitli düşünceleri tartışmak ve önlemleri ele almak üzere 1944 yılında Türkiye dahil 44 ülkenin katıldığı 'Bretton Woods Konferansı' düzenlenmiştir. Bu konferans sonucunda, uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve Bretton Woods Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Bretton Woods para sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemle para sistemi dolara bağımlı hale getirilmiş, dolar da altına göre standart kazanmıştır.

Bretton Woods antlaşması ile aynı zamanda iki önemli kuruluşun da temeli atılmıştır. Ödemeler dengesi açıklarının finansmanına yardımcı olmak için Uluslararası Para Fonu (IMF) ve kalkınmaya yönelik altyapı yatırımlarının finansmanına destek olmak için de Dünya Bankası (IBRD) kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa ve Japonya'nın imarında izlenen finansman yönteminin kurumsal yapılanması Kalkınma ve Yatırım Bankaları ile çözülmüştür. Özellikle 1945- 1960 yılları arasında Dünya Bankası'nın da desteği ile reel sektör uzun vadeli para ve sermaye piyasası araçları ile finanse edilmiştir. Bu gelişimin yansıması doğal olarak ticari bankalar üzerinde de olmuştur. 1945- 1960 yılları arasında Kalkınma ve Yatırım bankacılığı öne çıkarken, 1973 Petrol Krizi sonrasında ticari bankacılık daha fazla önem kazanmıştır.

1973 Petrol Krizi sonrası petrol gelirleri Batı ülkelerine yönelmeye başlamış, bankaların fon hacmi ve kaynakları artmıştır. Fon hacmi ve kaynakları yükselen bankalar kredilerini arttırmış, bankaların aktiflerindeki ürün sayısı çeşitlenmiştir. Bu gelişmelerin teknolojik ilerleme ile desteklenmesi, bankacılık sektöründe elektronik donanımın kullanılmasının hızlanmasına, aktifteki ürünler içerisine bireysel ürünlerin katılmasına ve sektördeki vade yapısının da kısılmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişimin sistem tarafından benimsenmesi, bankaları müşterileri için riskten korunmalarını sağlayacak işlemler yapmaya yöneltmiş bu da yeni finansal ürünlerin ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır.

2.1.3.3. Bankacılığın küreselleşmesi

Küreselleşmenin iki temel evresi bulunmaktadır. Bu evrelerden ilki 1850'li yıllar ile I. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıla (1914) kadar olan süreyi, kapsamaktadır. Bu evrenin en önemli özellikleri dış ticaret hacmindeki gelişim ve gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere sermaye transferi olmuştur. İkinci küreselleşme evresinin ise II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'nın yeniden inşa dönemini ve uluslararası parasal ve finansal sistemin Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlarca yeniden oluşturulması ile başladığı kabul edilmektedir (Sakarya, 2008: 5).

Bankacılık faaliyetlerinin küreselleşmesinde II. Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik koşulların önemli bir etkisi olmuştur. II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri ciddi bir ekonomik yıkımla karşı karşıya kalmış, buna karşın ABD

ekonomisi büyük bir sermaye birikimine sahip olmuştur. Savaş sonrasında uluslararası ekonomik ve parasal düzenin öncülüğünü ABD yapmıştır. ABD'nin girişimleriyle kurulan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar yanında Avrupa ülkelerinin 'Marshall Planı'yla yeniden yapılandırılması da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1968 yılında ABD'nin yurtdışında iş yapan 26 banka ve 375 şube ve temsilciliği bulunurken 1979'da bu rakamlar sırasıyla 139 banka ve 779 şubeye kadar ulaşmıştır (Yayla vd., 2005: 5- 6).

Uluslararası bankacılığın gelişiminin ilk aşamalarında bankaların müşterilerini ve dış ticaret işlemlerini finanse ettikleri görülmektedir. Zaman içerisinde, bankaların çalıştıkları şirketler çok uluslu yapıya dönüşmüş ve söz konusu şirketlerin finansman ihtiyaçlarındaki değişiklik nedeniyle banka ile çok uluslu şirket ortaklığı oluşmuş ve bankalar da "uluslararasılaşmaya" başlamışlardır. Krizlerle birlikte uluslararası bankalar ülke risklerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. 1990'lı yıllardan sonra sınır ötesi bankacılığın yönü ise bankaların ekonomik olarak yoğun ilişki içerisinde olduğu ülkelere direk olarak gitmesi şeklinde olmuştur. Uluslararası çapta faaliyet gösteren bankalar gerek kendi firmalarını gerekse kendi ülkesiyle iş yapan yerli firmaları bulundukları ülkeden finanse etmeye ve yurtdışında yerel banka gibi faaliyet göstermeye başlamışlardır. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar bir süre sonra artık küresel organizasyon haline gelmiştir (Yayla vd., 2005:8).

Özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda yoğunlaşan küresel kaynaklı finansal liberalizasyon hareketleri bankacılık sektöründe denetimsiz bir rekabetin oluşmasına; sonraki yıllarda ise bazı gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin çoğunda da sektörün kırılgan bir yapıda gelişmesine neden olmuştur (Ural ve Balaylar, 2007: 48).

2.1.3.4. Bankacılık sektöründe konsolidasyon

Küreselleşme ile birlikte son dönemlerde bankacılık sektörünün dünya genelinde hızlı bir konsolidasyon sürecine girdiği göze çarpmaktadır. Konsolidasyonun farklı tanımları bulunmaktadır. Avrupa Merkez Bankası, finansal konsolidasyonu 'Finansal sistem içinde yer alan kuruluşların veya grupların sektör içi veya sektör dışından birleşmeler ve devralmalar sonucunda sayısının düşmesi' olarak tanımlamıştır. IMF, OECD ve BIS tarafından yapılan ortak çalışmalarda ise

konsolidasyon, ‘Finansal sistem içinde önemli rol oynayan kuruluş sayısının azalması veya söz konusu kuruluşlar arasındaki rekabetin artması sonucunda finansal kaynakların daha sıkı kontrol edilerek etkin ve verimli kullanılması’ olarak tanımlanmıştır. Bir IMF çalışmasında da ‘Bilgi teknolojisi, serbestleşme ve küreselleşmenin bir sonucu olarak faiz marjlarının daralmasının etkisiyle bankaların hem ulusal hem de uluslararası bankalarla birleşmesi’ şeklinde tanımlanmıştır (Dinçer, 2006:6).

BIS, IMF ve G 10 tarafından bu konu üzerine yayımlanan yoğun sektör raporları da bu sürecin ne kadar ciddiye alındığını göstermektedir. Konsolidasyon süreci yalnız bir ülke içinde değil, diğer ülkeleri de içerisine alan bir gelişim süreci içerisindedir. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelere yabancı bankaların girişi bu gelişim sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır.

BIS bünyesinde 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre (Report on consolidation sector, 2001):

- Özellikle Avrupa’da bankacılık sektörünün GSMH içindeki payı 1990 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır.
- Son yıllarda konsolidasyonun da etkisiyle bankacılık sektöründeki firma sayısı düşüş içerisindedir.
- Bankacılık sektöründeki firmaların yapısı sınır ötesi bir hal almaya başlamıştır.

Özellikle Avrupa’da sadece bankacılık sektöründe değil diğer finansal piyasalarda da (bireysel emeklilik sistemleri, sigortacılık gibi) birleşmeler- satın almalar göze çarpmaktadır. Bu sürecin ölçek ekonomisi bakımından ve finansal istikrar açısından etkinlik sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak önemli bir büyüklüğe ulaşan sektörde kritik bir role ulaşan bu kuruluşlara müdahale etmek veya çeşitli nedenlerle kapatmak da çok büyük ölçüde zorlaşmaya başlamıştır. Bu fenomen de ‘çok büyük (too big)’ veya ‘iflas edemeyecek kadar büyük (too-important-to-fail)’ olarak tanımlanmaktadır (Beck, 2008: 5).

2.1.4. XXI. Yüzyılda Bankacılık Sektörü

XXI. Yüzyılın ilk yıllarında küresel düzlemde belirgin seviyede durgunluk görülmüştür. 2000- 2003 yılları arasında yaşanan durgunluk sonrasında ise ABD ekonomisi hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiştir. ABD ekonomisinde yaşanan

gelişmeler diğer ülkelere de yansımıştır. 2007 yılına kadar uluslararası düzlemde ekonomik anlamda görülen olumlu hava gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına da yansımıştır. 2007 yılının son dönemlerinde ise özellikle ABD merkezli olmak üzere finansal piyasalarda çok büyük bir kriz sürecine girilmiştir.

2.1.4.1. Küresel durgunluk dönemi

2000- 2003 yılları arasındaki dönemde küresel konjonktürde ekonomik büyüme yavaşlamış ve gelişmiş ekonomiler duraklamaya girmiştir. ABD’de 2000-2001 yılında oluşan resesyona her ülkede farklı tarihlerde hissedilmiştir. Küresel siyasi ve ekonomik yapıda önemli bir role sahip olan ABD’deki iktisadi gelişmeler diğer ülkelerle olan ticari, finansal bağlantılar ve beklentilere dayalı hareketlerle diğer ülkelere yayılmıştır (Sakarya, 2008: 19).

Daha sonraki dönemlerde ABD ekonomisi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2007 yılına kadar süren bu dönemde büyüme sürecine kredi piyasasındaki hızlı genişleme de eşlik etmiştir. Aynı dönemde küresel olarak ekonomik anlamda olumlu bir hava yakalanmış ve likidite bolluğu yaşanmıştır. Bu etki gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru yayılmıştır. İyimser beklentilerin artışı ile yüksek kar beklentisine giren sermaye sahipleri gelişmekte olan ülkelere yönelmeye başlamıştır.

Küresel ekonomik ortamda görünüm bu durumdayken 2007 yılının ikinci yarısında ABD’deki şirketlerde karlar azalmaya başlamış ve ekonomik durgunluk yönündeki sinyaller de artış göstermeye başlamıştır. ABD’de konut satışı rakamlarının düşmesi ve iki ipotekli konut finansmanı kurumunun (Fannie Mae ve Freddie Mac) kontrolünün devlete geçmesi, beklentilerin olumsuzlaşmasını ve borsalardan kaçışı beraberinde getirmiştir (Sakarya, 2008: 24- 25). Giderek bozulan ekonomik görünüm sonrasında Amerika’da 2007 yılında 1,3 milyon konut teminatların paraya çevrilmesi sürecine tabi tutulmuştur (Erdönmez, 2009: 87).

İngiltere’nin büyük mortgage kredisi bankalarından Northern Rock’un ödeme gücü içine girmesi, takip eden günlerde ABD ve Avrupa’nın önde gelen bankacılık gruplarının yüksek tutarlı zarar açıklamaları krizin belirgin bir şekilde fark edilmesini sağlamıştır.

2.1.4.2. Mortgage (Tut-Sat) sistemi

Mortgage, ipoteğe dayalı konut finansman sistemi anlamına gelmektedir. Dünya genelinde konut edindirmede yaygın olarak kullanılan sistem bankalar ve bu amaçla kurulmuş finans kuruluşlarınca konut üzerine tesis edilecek ipotek karşılığında uzun vadelerde (30 yıla varan) kredi kullandırılması şeklinde işlemekte ve düşük taksitlerle ev sahibi olma imkanı sağlamaktadır. Sistemin finans piyasasını etkileyen diğer önemli işlevi kredi kullandıran finans kuruluşlarına gayrimenkul bedeli tutarında menkul kıymet ihracına izin verilmesidir.

2.1.4.2.1. Mortgage piyasası

Bir gayrimenkulün üzerine ipotek konularak kredi talep eden kişiye uzun vadeli ve düşük faizli kredi verilmesi işlemi olarak basitçe tanımlanabilecek olan mortgage kredilerinin ülkemizde gayrimenkul ipoteği karşılığında sunulan konut kredilerinden en önemli farklarından biri bu kredilerin ikincil piyasalarda işlem görebilmesidir.

Birincil piyasa ürünü olan mortgage kredilerinin ikincil piyasada işlem görmesine aracılık eden menkul kıymetleştirme süreci, gayrimenkul üzerine ipotek konulduktan sonra banka tarafından gayrimenkul bedeli karşılığında menkul kıymet ihraç edilmesine dayanmaktadır. Gayrimenkuller, menkul hale getirilerek menkul kıymet ihracı yapılmakta ve bu şekilde dolaşımı kolaylaştırılmaktadır.

Böylece emlak kredisi veren kurumlar bu kredileri üstlerinde tutmamakta, açtıkları kredi sözleşmelerinden bir paket oluşturup kontratın imzalanmasından doğan sabit ücretlerin yanı sıra ödenecek faizin bir bölümünden (genelde % 0,5- 1 dolayında) pay alarak ikincil piyasada satmaktadır. Bu piyasanın başlıca aktörleri ABD’de devlet tarafından da desteklenen Ginny Mae, Fannie Mae ve Freddy Mac gibi kuruluşların yanı sıra Lehman Brothers, Bear Sterns, Wells Fargo, Countrywide Special gibi çoğu Wall Street merkezli özel yatırım bankaları olmuştur.

Bu bankalar ellerinde biriken mortgage kredilerini bir havuzda toplayarak oluşturdukları gelir akışına dayalı tahvilleri dünya piyasalarına ihraç etmişlerdir. Menkul kıymetleştirme süreci sonucunda kredi riski menkul kıymetleri alan yatırımcılara transfer edildiği gibi buradan elde edilen gelirle de yeni krediler için kaynak yaratılmıştır.

2001 yılında 2.215 Milyar USD olan mortgage kredilerinin büyüklüğü 2005 yılında 3.120 Milyar USD'ye yükselmiştir. 2005 yılında kullanılan 3.120 Milyar USD'lik kredilerin ise yaklaşık olarak %20'si yüksek riskli kişilere yönelik olmuştur (Birdal, 2008: 7- 8).

ABD, mortgage kredilerini menkul kıymetleştirerek finansal sistemi tabana yaymış ve buradan elde edilen fonlarla birincil piyasada konut kredilerinin finansmanını ve sürekliliğini sağlamıştır. Ancak, özellikle denetim eksikliği nedeniyle sistem aksamaya başlamıştır. Bu amaçla konut alanların ekonomik sıkıntılar nedeniyle ödeme gücüne düşmesi ve kredi geri dönüşlerinde problemlerin artması bu kredilere dayalı menkul kıymetlere ilişkin ödemelerin de aksamasına sebep olmuştur. Piyasada yaşanan sorunlara rağmen mortgage kredilerine dayalı menkul kıymet ihraçlarının devam etmesi menkul kıymet ihraç standartlarının kalitesini önemli ölçüde düşürmüştür (Sakarya, 2008: 24).

2.1.4.2.2. Mortgage piyasasında sorunların kaynakları

Kredi geçmişi ölçülemeyen ve özellikle ödeme gücü/ yeteneği düşük olan kişilere yüksek ve değişken faizli kredi kullanılması, kredinin ödenemese de satılarak nakde dönüştürülebileceğinin düşünülmesi ve satın alınan konutların piyasadaki konut bolluğu nedeniyle aynı anda nakde çevrilememesi nedeniyle sistem bir süre sonra döndürülemez hale gelmiştir (Demir vd., 2008: 15).

Aynı dönemde ABD'de önemli oranda cari açık verilmesi ve USD'nin değer kaybetmeye başlaması bu sıkıntıların artmasına sebep olmuştur. Faizlerin düşük olduğu dönemde verilen ve risk analizi iyi yapılmayan mortgage kredilerinde, faizlerin yükselmesiyle beraber temerrütler ve icralar artmaya başlamış, bu durum finansal sisteme yayılmıştır.

Amerikan Merkez Bankası (FED), durgunluğa girme olasılığının artması üzerine finansal istikrara odaklanmaya başlamıştır. Yaşanan sıkıntılar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıkmış olsa da takip eden süreçte piyasadaki sıkıntı bir likidite krizine dönüşmüştür.

2.1.4.2.3. Mortgage krizi

ABD’de 11 Eylül sonrası siyasi ve ekonomik ortamda faiz oranları düşürülerek halkın refahını arttırıcı önlemler alınmaya çalışılmıştır. 2000 yılı sonlarında %6 olan faiz oranları 2003 yılına kadar %1 düzeyine indirilmiştir. Faizlerin inmesinin de etkisiyle tüketici harcamaları artış göstermiş, konut talebi de bu paralelde yükselmeye başlamıştır. Konut talebinin yükseldiğini gören kredi kuruluşları yüksek getiri elde etmek amacıyla kredibilitesi düşük kişilere kredi kullandırımını artırmıştır.

Diğer taraftan ikincil piyasalarda değerlendirilen konut ipoteklerine bağlı menkul kıymetler de değerlenmeye başlamıştır. Konut sektöründe talebin canlı kalması 2006 yılına kadar konut fiyatlarının önemli ölçüde artış göstermesine neden olmuştur. Artan fiyatlar nedeniyle gerek konutlar gerekse de konutlara bağlı olan menkul kıymetler piyasada güncel değerlerine ulaşılması amacıyla yeniden değerlemelere tabi tutulmuş, evlerinin değerinin arttığını gören evsahipleri de mevcut ipoteklerini teminat göstererek ek kredi talebinde bulunmaya başlamıştır. Gerçek değerinde olmayan teminatlar nedeniyle kredilerin kalitesi düşmüş, riski artmıştır.

ABD’de ve diğer bazı gelişmiş ülkelerde artan talebin enflasyonist baskı yaratmaya başladığı düşünülmeye başlanmış ve faizler yoluyla artan baskının hafifletilmesi yoluna gidilmiştir. Artan faiz oranlarının konut kredisi faizlerine de yansıtılması bu kredilerin geri ödeme tutarlarını (taksitlerini) da yükseltmiştir. Risk ölçümü göz ardı edilerek kullanılan riskli kredilerin geri ödemelerinde sorunlar yaşanmaya başlanmış, taksitleri ödenemeyen evler kredi borcuna karşılık bankalara devrolmaya başlamıştır.

Bankalarca satışa çıkarılan konutların sayısı çok kısa sürede yüksek rakamlara ulaşmış piyasada arz fazlası oluşmuştur. Bu kez süreç tersine dönmüş, talebi az olan konutların piyasa fiyatları düşmeye başlamıştır. Aynı şekilde fiyatların yeniden değerlemeye tabi tutulmasıyla konutlara bağlı menkul kıymetlerin fiyatları da düşmüştür. Bünyelerinde önemli ölçüde konut ipoteklerine dayalı menkul kıymetleri bulunduran finans kuruluşları bu ürünlerdeki değer kaybı nedeniyle sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Bu menkul kıymetleri elinde tutan, yatırım bankaları, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları gibi sermaye piyasası kuruluşları da direk olarak fiyatların düşüşünden etkilenmiştir. Bu sermaye kuruluşlarının uluslararası örgütlenme ile çalışıyor olası sıkıntının ABD sınırlarını aşmasında bir etken olmuştur (Elele, 2009).

Konut sahiplerinin ipotekli konut kredilerini ödeyememeleri, zayıf risk yönetim uygulamaları, derecelendirme kuruluşlarının ipotekli konut finansmanına ilişkin menkul kıymetler hakkında yanlış derecelendirme yapmaları, yüksek kişisel ve kurumsal borç seviyeleri, para politikası uygulamaları, uluslararası ticarete yaşanan dengesizlikler ve düzenlemelerdeki sorunlardan kaynaklanan eksiklikler de krizin uluslararası piyasalara taşınmasında etkili olmuştur. Finansal sistemde yaşanan sıkıntılar reel sektöre de yansımış krizin boyutları derinleşmeye başlamıştır.

Bu dönemde yapılan G-20 Finansal Piyasalar ve Dünya Ekonomisi Konferansı Deklarasyonunda bu gelişmelerin nedeni olarak şunlar belirtilmiştir:

- Yüksek güçlü büyümenin yaşandığı, sermaye akımlarının arttığı ve finansal istikrarın sürdüğü bir ortamda, piyasa katılımcıları riskleri yeteri oranda değerlendirmeden daha fazla getiri elde etmek istemişler ve tüketiciler hakkında gerekli incelemeleri yapmamışlardır.
- Aynı zamanda zayıf sermaye standartları, sağlam olmayan risk yönetim uygulamaları, karmaşık olan ve şeffaf olmayan finansal ürünlerin artmaya başlaması ve sonucunda aşırı kaldıraç oranları sistemde kırılganlıklar yaratmıştır.
- Bazı gelişmiş ülkelerdeki politika yapıcılar, düzenleyiciler ve denetim otoriteleri finansal piyasalarda oluşan riskleri yeterli derecede görememiş ve değerlendirememişler, finansal inovasyona ayak uyduramamış veya iç düzenleme faaliyetlerinin sonuçlarını gözardı etmişlerdir.

ABD’de 2007 yılının sonlarına doğru otoriteler tarafından finansal dalgalanma yerine kriz kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Kriz kelimesinin kullanılmasıyla birlikte, mortgage krizi yönetim sürecine yönelik çalışmalar başlatılarak, tüm para ve maliye politikaları gözden geçirilmiş, denetimler arttırılmıştır (Demir vd., 2008: 98).

2.1.4.3. Küresel Kriz

Dünyada finansal krizi başlatan ABD’nin mortgage sistemine dayalı konut sektörü ile onun arkasındaki türev enstrümanlarına dayalı karmaşık yapının ve finans kuruluşlarının yaşadığı çöküş olmuştur. Eksik risk yönetimi uygulamaları, derecelendirme ve denetim zaafiyetleri bu çöküş sürecini hızlandırmıştır. ABD mortgage piyasalarında 2006 yılında başlayan sıkıntılar, 2007 yılından itibaren önce

kredi krizine sonra da likidite krizine dönüşerek küresel ekonomiyi etkilemeye başlamıştır.

ABD’de iki ipotekli konut finansmanı kurumunun (Fannie Mae ve Freddie Mac) kontrolünün devlete geçmesi, pekçok konutun haczedilmesi, ABD ve Avrupa’nın önde gelen bankacılık gruplarının yüksek tutarlı zarar açıklamaları, ABD’nin beş büyük yatırım bankasının (Bear Stearns, Merrill Lynch, Lehman Brothers, Goldman Sachs, Morgan Stanley) büyük ölçüde mali sıkıntıya düşmesi, İngiltere’nin büyük mortgage kredisi bankalarından Northern Rock’ın ödeme güçlüğü içine girmesi, krizin belirgin bir şekilde farkedilmesine neden olmuştur.

Krizi ortaya çıkaran en önemli unsurlardan biri de sistemin mevcut risklere karşın umursamaz bir tavır takınması olmuştur. Kriz öncesi dönemde gerek finansal kuruluşlar gerekse de yatırımcılar piyasalarda aslında var olan riski görmezden gelerek pek çok finansal ürünün dolaşıma girmesine neden olmuşlardır. Risk primi de dahil edilmeden dolaşıma giren bu ürünlerin fiyatlamalarının doğru bir şekilde yapılmaması, kalitesiz mortgage kredilerinin günden güne büyümesi ve 2007 yılsonunda 691 Milyar USD’lik varlığa sahip ‘Lehman Brothers’ın 15 Eylül 2008’de iflas etmesiyle piyasalarda görünüm ve kötümser beklentiler büyük ölçüde artış göstermiştir. Global ölçekte pek çok kredi kuruluşuyla bağlantılı olan Lehman Brothers’ın iflas etmesi krizin küresel boyuta taşınmasının nedenlerinden biri olmuştur (Chambers, 2008).

Finansal kriz çeşitli boyutlarla diğer ülkelerin ekonomisini de etkilemeye başlamıştır. Finansal sektörde büyük oranda yabancı sermayeli kuruluşlar barındıran Ukrayna, Gürcistan ve Macaristan gibi Gelişmekte Olan Ülkeler bu krizden daha çok etkilenmiştir. Bankacılık sektöründe yabancı payı en düşük olan İtalya ise, batı ülkeleri arasında krizi en az hasarla atlatacak olan ülkelere birisi olmuştur (Apak, 2009: 14).

Krizin yayılması ile birlikte küresel düzlemde önlemler alınmaya çalışılmıştır. ABD Merkez Bankası (FED), Avrupa Merkez Bankası (ECB), İngiltere Merkez Bankası (BOE), Japonya Merkez Bankası (BOJ), İsviçre Merkez Bankası (SNB) ve Kanada Merkez Bankası (BOC) krizle ortaya çıkan likidite sıkışıklığını yatıştırmaya dönük önlemler açıklamıştır.

ECB ve BOE 40’ar Milyar USD’ye kadar gecelik vadede USD fonlaması yapmıştır. FED, Japonya Merkez Bankası ve Kanada Merkez Bankası da aynı şekilde sıkışıklığı önlemeye yönelik politikalar uygulama başlamıştır. Japonya Merkez

Bankası dünya çapında USD sıkışıklığına karşı alınan önlemlere paralel olarak piyasaya dolar vereceğini açıklamıştır.

Ortak müdahale sonrasında gecelik dolar fonlama maliyetleri %2'ye kadar gerilemiş ve para piyasalarındaki gerilim bir süre azalmıştır. Merkez bankalarının aldıkları önlem dışında Japonya, Avustralya ve Hindistan hükümetleri piyasalara 28 Milyar USD verirken, Çin de para politikasında gevşemeye gitmiştir.

Kriz her ülkede farklı boyutlarda hissedilmiş, ülkelerin krize müdahale şekilleri de farklı şekillerde olmuştur. Hemen hemen bütün ülkeler likidite sıkışıklığını aşmak ve durgunluktan kurtulmak amacıyla faiz oranlarını indirmiştir. Bazı ülkeler sıkıntı yaşayan mali kuruluşları kurtarabilmek amacıyla yardım paketleri açıklamıştır.

Küresel kriz döneminde ülkeler kendi içlerinde, krize yönelik müdahalelerde bulunmuştur. Kriz sürecini anılan şekilde ülkelerin tek başlarına atlatmak istemeleri küresel krizin etkilerini azaltmaya yönelik bu müdahaleleri sınırlandırmıştır. Bunun yanında küresel düzlemde yeniden benzer şekilde krizlerin ortaya çıkmasını engelleyebilmek amacıyla küresel finansal sistemin reforme edilmesi gereksinimi oluşmuştur. 2009 yılı Nisan ayında G-20 ülkelerinin Londra'da gerçekleştirmiş olduğu toplantıda bir 'Finansal İstikrar Kurulu' oluşturulması kararı alınmıştır.

Küresel finans sisteminin kırılganlığını değerlendirerek, ülkelerin denetim ve yönetim kuruluşları arasındaki işbirliği ve bilgi değişimini genişletmek, denetim ve yönetim politikaları ile standartlarına ilişkin önerilerde bulunmak, uluslararası standart belirleme kuruluşları arasında eşgüdüm sağlamak ve uluslararası risklerin yönetimi için acil müdahale planı hazırlamak gibi görevlerde bulunmak üzere oluşturulan Kurul, Haziran 2009 itibarıyla çalışmalarına başlamıştır.

2.2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.2.1. Sektörün Tarihsel Gelişimi

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bankacılık sistemi ekonomik gelişmeye paralel bir gelişme göstermiştir. Tanzimat dönemine kadar geçen süreç içerisinde ekonomik gelişmenin sağlanamaması bankacılık sisteminin gelişimini engellemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kısmen de olsa bankacılık benzeri

yapılanmalara rastlanmıştır. Sarraf adı verilen kişiler hazineye ödünç para vermek, senet alım satımı yapmak, başka şahıslara ait paraları işletmek gibi bankacılık benzeri uygulamaları gerçekleştirmiştir. Bu kişilerin işyerlerinin genel olarak Galata civarında olması nedeniyle sarraflar ‘Galata Sarrafları’ veya ‘Galata Bankerleri’ olarak adlandırılmıştır (Yazgan, 1969: 11-12).

Osmanlı imparatorluğunun ekonomik problemleri bankacılığın gelişmesine sağlıklı bir ortam sağlayamadığından, bankacılık hizmetleri İmparatorluğun ancak son 50- 60 yılında gelişmiş ve büyük ölçüde ‘Galata Bankerleri’nin egemenliği altında kalmıştır (Erdoğan, 2002:121).

2.2.1.1. Osmanlı döneminde bankacılık sistemi

1840 yılında Kaime adıyla ilk kağıt paranın çıkarıldığı Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk banka 1847 yılında kurulmuştur. İlk kağıt paranın miktarı o dönemlerde sürekli açık verilmesi nedeniyle kısa sürede önemli oranda artırılmıştır. Dış açıklarla beraber paranın değerinin düşmesi hükümeti kaimelerin değerinin korunması için 1845 yılında Galata bankerlerinin ileri gelenlerinden ikisiyle bir anlaşma yapılmasına yönlendirmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nun ithalatının sabit bir döviz kuru üzerinden bu bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçelerle finanse edilmesi uygulaması başlatılmıştır. Bu sözleşme 1847 yılında yenileneceği sırada bankerler hükümetten aynı işlevi yerine getirmek üzere bir banka kurmalarının kabulünü istemişler ve bu istek kabul edilmiştir. Bu şekilde kurulmuş olan İstanbul Bankası 1852 yılına kadar faaliyette bulunmuştur (TBB, 2008).

İstanbul Bankası’nın kapanmasından sonra 1856 yılında Osmanlı Bankası kurulmuştur. Banka, dış borçların alınmasında dönemin Osmanlı Hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmek amacıyla İngiliz sermayesi ile kurulmuştur.

Osmanlı Bankası’nı, Osmanlı İmparatorluğu’nda faaliyet göstermiş diğer yabancı bankalardan ayıran en önemli özellik, Bankaya 1863 Anlaşması ile para basma ayrıcalığının tanınmış olmasıdır. Osmanlı Bankası’na, Batı Avrupa ülkelerinde kurulmaya başlanan merkez bankalarının yetkilerinin tanınmasının, bankanın faaliyetlerine ve İmparatorluğun finansman işlemlerine yardımcı olacağı düşüncesi, para basma ayrıcalığının verilmesinin en önemli nedenidir. Ancak bu

sistem başarısız olmuştur. Kaime ihracının başarısızlıkla sonuçlanmış olması, Osmanlı Bankası'nın çıkardığı kağıt paranın halk tarafından benimsenmesini engellemiştir. Bu nedenle Osmanlı Bankası ekonominin likidite ve kredi hacminin belirlenmesinde etkin bir rol oynayamamıştır (TBB, 2008).

Osmanlı Bankası 1863'te önce kendini feshetmiş, daha sonra da Bank-ı Osmanii Şahane adını alarak İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yeniden örgütlenmiş ve bir devlet bankası niteliğini kazanmıştır. Banknot basma imtiyazı ve tekeli otuz yıl süreyle Bank-ı Osmanii Şahane'ye verilmiştir. Osmanlı hükümeti bu süre zarfında banknot çıkarmamayı ve bu imtiyazı başka bir kuruluşa vermemeyi kabul etmiştir. Böylece Bank-ı Osmanii Şahane'nin banknot basma imtiyazı ve tekeli elinde bulundurarak İmparatorluğun haznedarlığını yapması, gelirlerini tahsil etmesi, Hazine'nin ödemelerini yerine getirmesi, hazine bonolarını iskonto etmesi ve iç ve dış borçlara ilişkin faiz ve anapara ödemelerini yapması planlanmıştır.

2.2.1.2. Memleket Sandıkları'nın kurulması

1860'lı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Yugoslavya'nın Niş Kenti Valisi olan Mithat Paşa, çeşitli alanlarda çalışmalarda bulunmasının yanı sıra, çiftçilerin içinde bulundukları zor koşullara da yakından tanıklık etmiştir. Yaptığı araştırmalarla, bu alanda teşkilatlanmanın zorunlu olduğu ve çiftçilerin, tefecilerin elinden kurtarılması için devlet yardımının gerektiği, ancak bu yardımın halk hareketiyle desteklenmesinin önem taşıdığı sonucuna varmıştır. Böylece 1863 yılında, çiftçilerin oluşturduğu kaynakla, Mithat Paşa öncülüğünde, devlet eliyle ve devlet himayesinde kurulan ve adına "Memleket Sandıkları" denilen organizasyon Milli Bankacılığın ilk örneği olarak tarihe geçmiştir (www.ziraatbank.com.tr).

1867 yılında "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" nin yürürlüğe girmesiyle Osmanlı Devleti'nin her yanında Sandıklar faaliyete başlamış ve uzun yıllar hizmet vermiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin ardından, 1881 yılında Düyun-u Umumiye'nin kurulması ve İmparatorluğun dış borçlarının idaresinin bu kuruluşa devredilmesiyle, borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı gelir kaynaklarının uluslararası bir kuruluşun denetimine geçmesi, Avrupa'lı sermayedarlara yeterli güvence sağladığından,

özellikle 1881'den sonra İmparatorluk'ta birçok yabancı banka kurulmuştur (TBB, 2008).

Aynı dönemlerde sandıkların işleyişinde gözlenen bozulmalar Memleket Sandıkları'nın etkinliklerini azaltmıştır. Sandıkları merkezi yönetime bağlayarak olumsuzlukları giderebileceğini düşünen hükümet, 1883'te aynı amaçlar doğrultusunda "Menafi Sandıkları"nı kurmuştur. Menafi Sandıklarına geçilmesiyle, idare yeniden düzenlenmiş, kayıt ve muhasebe işleri çağdaş ve ilmi esaslara uygun olarak yürütülmeye başlanmış ve Sandıklar merkezi hükümetin doğrudan denetimine tabi tutulmuştur.

Bu yeni yapılanma, Sandıkların idaresine nispeten ciddi, bilimsel denetime açık bir işleyiş kazandırsa da tamamen yeni, çağdaş bir örgütlenmeye duyulan gereksinimin önünü alamamıştır. Böylelikle, 15 Ağustos 1888'de Menafi Sandıkları'nın yerine bu Sandıkların işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak 'Ziraat Bankası' resmen kurulmuş, o tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları da Banka şubelerine dönüştürülerek faaliyete geçmiştir. O güne kadar Menafi Sandıklarının mali kaynağını oluşturan menafi hisseleri Bankaya devredilmiş ve daha sonraki hisseler de Bankanın sermayesine tahsis edilmiştir (www.ziraatbank.com.tr).

2.2.1.3. Ulusal bankacılık dönemi (1923- 1946)

Ülkemiz Cumhuriyetin ilanından sonra ekonomik kalkınmaya önem vermiş, sınai ve ticari hayatı canlandırmak amacıyla ulusal bankacılığı geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla yapısal değişimi başlatmak ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık sektörünün finansman imkanlarını kullanmak amacıyla ulusal bankacılığın geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Söz konusu dönemde özel sektörün olanaklarının yetersiz olması nedeniyle bankaların devlet katkısı ile kurulmasına karar verilmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından önce 1923 yılının Şubat ayında siyasi bağımsızlık yanında ekonomik bağımsızlık özleminin dile getirildiği İzmir İktisat Kongresi'nde hükümetin de ortak olacağı bir ticaret bankasının kurulması benimsenmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2003: 32-33).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında bankacılık alanındaki en önemli gelişmelerden biri, uzmanlaşma ilkesine dayalı, devlet desteğinde ulusal bankaların

kurulumu ve gelişimidir. Dağınık sermaye kaynaklarının toplulaşmasına da yol açacak bu düşüncelerin sonucu olarak 1924 yılında T. İş Bankası kurulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2003: 41).

İş Bankasının kuruluşundan bir yıl sonra, özel sektöre kredi sağlamak, özel kesimle ortaklıklar kurmak gibi sanayinin gelişmesini sağlayacak hususlara hizmet etmek amacıyla Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1923- 1932 yılları arasında sektöre hakim olan yabancı bankaların büyük şirketlere kredi vermemesi nedeniyle bölge tüccarlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok sayıda yerli ve yabancı sermayeli tek şubeli banka kurulmuştur. Mahalli bankaların kuruluşu özellikle 1929 yılında Dünya ekonomik bunalımının ilk belirtileri ortaya çıkmaya başladığında artmıştır. Ancak bu dönemde hem ulusal bankaların hem de yabancı bankaların plasmanlarında önemli bir daralma ortaya çıkmıştır. Bu bankaların büyük bir bölümü 1929- 1930 dünya ekonomik bunalımının bankacılık üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

Ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek ana amacı olmak üzere, reeskont oranlarını belirleyecek, para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenleyecek, Hazine işlemlerini yerine getirecek, Türk parasının değerini korumak için hükümetle ortaklaşa tüm önlemleri alacak bir Merkez Bankası kurulmasını teminen 11 Haziran 1930 tarihinde 1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu çıkarılarak ‘Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)’ kurulmuştur. Bu kanuna göre, Merkez Bankası 15 Milyon Türk Lirası sermayeli bir anonim şirket olacak ve banknot ihraç etme yetkisini 30 yıllık bir süre için kullanacaktı. Bu süre, bitimine beş yıl kala uzatılabilecekti.

1930’lu yıllarda gelindiğinde özel teşebbüsçülüğün özendirildiği sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle istenilen sonuçları sağlayamamış ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sınai yatırımların yapılmasında aktif rol alması gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Bu amaca yönelik olarak devlet tarafından Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halkbankası (1938) gibi özel amaçlı birçok banka kurulmuştur.

2.2.1.4. Özel bankaların gelişme dönemi (1946- 1960)

Dönemin ilk yıllarında İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerine maruz kalmıştır. Ekonomik faaliyetlerdeki olumsuz gelişmeler bankacılık sektörünü de etkilemiştir.

Savaşı izleyen yıllarda ise özel girişimin öncülüğünde hızlı bir banka kurma çabası oluşmuştur. Bu dönemde özel sermaye birikimi yeni kaynaklarla da beslenerek hızla genişlemiş ve ekonomik gelişmeyi açık bir şekilde etkilemiştir. Ekonominin dışa açık bir yapıya bürünmeye başlaması, savaş sonrası Marshall Planı çerçevesinde ABD yardımlarından yararlanılması, 1950'li yıllardan itibaren banknot basımının hızla artış göstermesi dış ticaret dengesinin ülkemiz aleyhine dönmesi bu dönemin önemli özellikleridir (Kepenek ve Yentürk, 2003: 93- 95).

Ekonomide yaşanan değişimler bankacılık alanına da yansımıştır. Milli gelir ve nüfusun hızla büyümesi, modern işletme ve yatırımların artması, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılığın önemi artmıştır. Yapı Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank, (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının (1950) kurulması bu gelişmenin bir yansıması olmuştur. Bu dönemde, üçü özel kanunlarla olmak üzere bankalar arası birleşmeler dahil 30 yeni banka sisteme eklenmiştir. Devletin faiz oranları ve finansal işlemlerden alınacak komisyon ücretlerini belirlemesi ve dövizle dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankasında bulunması, şube bankacılığı ve mevduat toplamaya yönelik rekabetin önem kazanmasında etkili olmuştur. Bu amaca yönelik olarak mevcut özel bankaların şube ağlarının yaygınlaşması, yerel amaçlı bankaların tasfiye sürecinin hızlanmasına yol açmıştır (TBB, 2008: 6).

2.2.1.5. Planlı dönem bankacılık sistemi (1960-1980)

1950'lerin sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulamaması, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasının terk edilerek kamunun ekonomik alanda müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmesine neden olmuştur. 1960- 1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla, ilki 1963 yılında

uygulanmaya başlanan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan bir sanayileşme politikası izlenmiştir.

Planlı dönem olarak adlandırılan 1960-1980 arasında, ekonomide yerli özel girişimciler ve devlet tarafından ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretilmesi diğer bir deyişle ithal ikameci sanayileşme politikası izlenmiştir. Bu dönemde bankacılık sektörü büyük ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır.

Bankacılık ürünlerine ve işlemlerine devlet tarafından limitler getirilirken bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanını sağlamak olmuştur. Bu dönemde, Türkiye’de yeterli ölçüde ticaret bankası bulunduğu ve daha çok ihtisas bankalarına öncelik verilmesi gerektiği düşüncesiyle yeni yabancı banka ve özel durum haricinde ticaret bankası kuruluşuna izin verilmemiştir. Ayrıca, bu dönemde dünyada da yaygın olan holding bankacılığı özel sektör yatırımlarını hızlandıracak düşüncesiyle devlet tarafından teşvik edilmiş olup özel ticaret bankalarının büyük bir bölümü holding bankası haline gelmiştir.

Planlı dönemde 5’i kalkınma ve 2’si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), bu dönemde kurulan ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve 1977’de kurulan Arap-Türk Bankası’dır.

2.2.1.6. Finansal dönüşüm sonrası bankacılık sistemi (1980-2000)

1970’li ve 1980’li yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyon eğilimlerinin arttığı göze çarpmaktadır (Ural ve Balaylar, 2007: 48). Gelişmekte olan ülkelere, tasarruf yetersizliğinin bulunması, kamu kesimi harcamaları nedeniyle kamunun artan finansman ihtiyacı ve makroekonomik istikrarsızlıklar finansal yapıda dalgalanmalara neden olabilmektedir. Makroekonomik istikrarsızlık ve finansal dalgalanmalar giderilmeden liberalizasyon girişimlerinin sürdürülmesi, finansal krizler için açık kapı bırakmıştır.

Ülkemiz de 1980 yılında ekonomik yapı açısından önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde ithal ikameci büyüme stratejisi terk edilerek dışa

açık bir büyüme politikası benimsenmiştir. Mevduat ve kredi faiz oranları serbestleştirilmiş ve bu mali araçların faizleri hızla yükselmeye başlamıştır.

Yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izninin getirilmesi (1988), Merkez Bankası bünyesinde döviz piyasasının kurulması (1988), döviz işlemlerinin tamamen serbest bırakılması (1989), 32 sayılı Kararla yurtdışı yerleşiklere Türkiye’de menkul kıymet yatırımı yapma ve mevduat açma izninin verilmesi gibi uygulamalar finansal serbestleşme yönünde atılan önemli adımlar olmuştur. 1990 yılıyla birlikte bankacılık sektörünün dış alemden sermaye transferi üzerinde herhangi bir engel kalmamıştır (Dinçer, 2006: 89).

2.2.1.6.1. Bankerler krizi

1970’li yılların ortalarından itibaren firmalar büyük bir finansman yetersizliği içine girmişler ve borçlanma maliyetlerini artırmışlardır. 1970’lerin sonunda, çıkarılan ‘Ödünç Para İşleri Kanunu’nca bankaların kredi faiz oranları üzerine getirilen kısıtlamalar bankaları, ‘banker’ adı verilen ve piyasa faizi üzerinden çalışan kurumlarla işbirliğine girmeye itmiştir.

1981 ve öncesinde negatif olan reel faiz oranları 1982 yılında pozitifte dönmüştür. Faiz oranlarındaki yükselme 1980’lerin sonuna kadar faiz oranlarında bir istikrar oluşamamasına neden olmuştur. Mali bünye açısından daha güçlü bankalar kendi aralarında ‘faiz anlaşması’ yapmış ve faiz oranlarını serbest piyasa koşullarına bırakmamıştır. Böylece piyasalarda ayrı bir fiyatın oluşabilmesi için ortam yaratılmış ve ikili bir faiz (fiyat) yapısı ortaya çıkmıştır. Bankaların önerdiği faiz oranından daha yüksek faiz oranının verildiği piyasada da çok sayıda kişi faaliyet göstermeye başlamış ve bu kişilere ‘banker’ denilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2003: 236).

Yükselen faiz gelirleri ile kar iştahına bağlı olarak ortaya çıkan bankerlerin müşterilerine daha yüksek faiz geliri vaadetmeleri, bilançolarındaki en önemli kaynaklardan biri olan mevduatlarını kaybetmek istemeyen bankaları da yüksek faiz verme konusunda zorlamıştır.

Zamanla bankerlerin rekabet nedeniyle daha yüksek faiz önermeleri risklerin çok büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. Sistemin çok yüksek faizler nedeniyle döndürülemeyecek boyuta ulaşması bankerlerin önerdikleri faizi ödeyemeyecek duruma gelmelerine neden olmuştur.

Sistemin tıkanmasıyla çok sayıda banker yurtdışına kaçmıştır. Riski öngöremeyerek yüksek getiri amacıyla bankerlere parasını yatıran ve bankerlerin iflası ile tasarruflarını geri alamayan kişiler için 1983 yılında ‘Bankerzedeler Yasası’ çıkarılmış ve bu kişilerin mağduriyetleri azaltılmaya çalışılmıştır.

1980’lerdeki ekonomik dönüşüm ve ‘banker’ deneyimi sonrasında bankacılık sektöründe yapısal düzenlemeler yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

2.2.1.6.2. Bankerler krizi sonrası bankacılık sistemi

Çöken bankerlik kuruluşları yanında, bankerlerle çeşitli şekillerde işbirliği içinde bulunan birçok holding ve banka da sıkıntı içine girmiştir. İstanbulbank, Odibank ve Hisarbank’ın yönetimine 1982 yılı ortalarında el konmuştur. 1983 yılında bu üç banka tüm varlık ve borçları ile Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Aynı yıl İşçi Kredi Bankası’nın faaliyeti durdurulmuştur. 1984 yılında da Bağbank’ın faaliyeti durdurulurken, İstanbul Emniyet Sandığı Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Yine bu dönemin başında mali bünyesi bozulan Töbank, 1987 yılında kamulaştırılmış ve 1992 yılında ise T.Halk Bankası’na devredilmiştir. Bir kamu bankası niteliğinde bulunan Anadolu Bankası da mali bünyesi bozulduğu gerekçesiyle 1988 yılında T.Emlak Kredi Bankası ile Türkiye Emlak Bankası adı altında birleştirilmiştir.

1990’lı yıllara gelindiğinde bankacılık sektörünün sıkıntılarının devam ettiği görülmektedir. Artan kamu açıklarına bağlı olarak enflasyon yükselmiş, tasarruf sahipleri Türk Lirası’ndan kaçmaya başlamıştır. Yurtdışından borçlanma daha cazip hale gelmiş, hem kamu kesimi, hem de özel kesim yurtdışından finansman sağlamaya yönelmiştir. 1990 yılında uluslararası düzlemde yaşanan gelişmeler (Irak’ın Kuveyt’i işgali) de ekonomiyi olumsuz biçimde etkilemiştir. 1991 yılında gerek ekonomik büyüme gerekse de enflasyon oranları 1990 yılına göre daha kötü bir görünüme bürünmüştür.

Ülkemizde 1990’lı yılların başlarında bütçe açıklarını karşılamak amacıyla yoğun biçimde iç borçlanmaya gidilmiş ve kısa süreli fonların ülkeye girişini özendirmek amacıyla da aşırı değerlenmiş kur politikaları izlenmiştir (Seyyidoğlu, 2003: 556). Mali yapıda istikrarlı uygulamalar yerine günlük ihtiyaçların karşılanmaya çalışılması finansal krizler için zayıf bir ekonomik yapı oluşmasına neden olmuştur.

2.2.1.7. XXI. Yüzyılda Türkiye’de bankacılık sistemi ve küresel krizin yansımaları

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda ‘enflasyonla mücadele’ programı ile başlatılmış, ekonomideki kötü görünüm sonrasında da 2000 yılına IMF desteğinde yeni bir ekonomik programla girilmiştir.

2001 yılında kapsamlı bir “bankacılık yeniden yapılandırma programı” uygulamaya alınmıştır. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci; Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır (TBB, 2008).

Bu bağlamda 2000’li yıllara kadar Hazine Müsteşarlığı gözetiminde olan bankacılık sektöründe, krizler sonrasında, idari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetim otoritesinin kurulması, risk izleme ve yönetim anlayışının değiştirilmesi, mali bünye sorunları olan bankaların sistemik bir risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması amaçlanmıştır (Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, 2001: 4). Bu amaçla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur.

Öte yandan kamu bankaları ile ilgili yeniden yapılandırma programı da yürürlüğe girmiştir. Buna göre;

- Kamu bankalarının alacakları ve tahakkuk eden faiz tutarları tasfiye edilmiş ayrıca kamu bankaları aracılığıyla sağlanacak destekler için önce bu bankalara kaynak aktarılması uygulamasına başlanmış,
- Hazine’den alınan özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası’ndan temin edilen kaynak ile özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli borçları kapatılmış,
- Kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bankaların varlıklarına menkul kıymet ve nakit olarak kaynak aktarılmış,

- Kamu bankalarındaki istihdamın etkinliğine yönelik uygulamalar başlatılmış,
- İç denetim mekanizması uygulanmaya çalışılmış,
- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesine ilişkin olarak çalışmaları neticesinde çıkarılan kanunlar ile T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası A.Ş., T. Emlak Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası TAO'nun öngörülen üç yıllık süre içinde çağdaş bankacılığın ve rekabetin gereklerine göre çalışmaları ve özelleştirmeye hazırlanmaları yönünde yapılandırılmaları yoluna gidilmiştir.

Bunun yanında tüm bankalara, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve bu risklerin kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu iç denetim ile risk kontrol ve yönetim sistemlerine sahip olma zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu sistemlere ilişkin esas ve usullerin ise BDDK tarafından yönetmelikle belirlenmesi ve sistemin 2002 yılından itibaren işlerlik kazanması öngörülmüştür. Bu kapsamda BDDK tarafından 2001 yılı Şubat ayında “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır (Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, 2001: 5).

Ayrıca 2001 yılında Bankalar Kanunu'na değişiklikler yapılarak banka kurulması zorlaştırılmış, banka ortaklarının ve yöneticilerinin sorumlulukları arttırılmış ve idari- adli cezalar yeniden düzenlenmiştir.

2.2.1.7.1. Küresel likidite bolluğunun yansıması

Sektördeki yeniden yapılandırmaya, kamu kesiminde mali disiplini öngören yapısal programların, uluslararası finans piyasalarındaki likidite bolluğunun ve küresel olumlu havanın eşlik etmesi 2007 yılına kadar bankaların mali bünyelerinde gelişme görülmesini sağlamıştır.

2001 yılında yüksek tutarlı dönem zararı oluşan bankalar sermaye yapılarını güçlendirmek istemişlerdir. Yine kriz sonrasında ödeme güçlüğüne düşen reel sektörün kredilerini geri ödeyebilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. 2001 yılı öncesinde aktifinde önemli ölçüde kamu kağıdı bulunan ve risk yönetiminden yoksun olan sektörde kriz sonrasında alınan önlemlerle sağlıklı bir

yapıya ulaşılması amaçlanmıştır. Aşağıdaki tabloda 2001 yılı sonrası sektörün vaziyeti sunulmaktadır.

Tablo 2.1. 2001 krizi sonrası bankacılık sektörü (Eğilmez, 2006)

	2001	2002	2003	2004	2005
Şube	46	40	36	35	34
Personel (Bin)	6,889	6,087	5,949	6,088	6,145
Toplam Aktif / GSMH (%)	133	118	123	127	131
Özkaynak Top. / GSMH (%)	80	72	68	65	75
Kredi / GSMH (%)	0.4	0.8	0.8	0.9	1.0
Mevduat /GSMH (%)	20	19	18	27	28
Mevduat bankası sayısı	57	48	44	43	48

Tablo 2.1'e göre 2001 krizi ile 2003 yılına kadar daralma sürecine giren sektörde 2004 yılı ile birlikte toparlanma süreci başlamıştır. Daha önce risk yönetimini sistemlerine dahil etmeyen bankalar çok gelişmiş düzeyde olmasa da risk yönetimine önem vermeye başlamışlardır. Ekonomide yansıtılan olumlu hava da, bankaların kredi imkanını artırmalarına yardımcı olmuştur. Bankaların sunmuş olduğu kredilerin GSMH içindeki payı artış göstermiş, elde edilen yüksek karların da katkısıyla özkaynaklar büyüme göstermiştir.

Bu dönemde bankacılık sisteminde meydana gelen önemli bir değişiklik de bankaların ortaklık yapılarında yabancı sermaye oranının artması ve sektörde yabancı sermayeli kuruluşların payının yükselmesi olmuştur.

2.2.1.7.2. Küresel kriz dönemi

Bankacılık sektöründe, 2005 yılından sonra ihtiyatlı bir politika izlemiştir. Bankalar, likit kalmaya özen göstermişlerdir. Yabancı para cinsinden mevduat talebi nedeniyle yurtdışı borçlanma sınırlandırılmıştır. 2007 yılında likiditenin artırılması tercihine ve ekonomik büyümenin hız kaybetmesine bağlı olarak kredilerdeki büyüme, ilk yarıda yavaşlamış ikinci yarıda yeniden ivme kazanmıştır. Geçmiş yıllara göre bilançonun reel olarak büyümesi de yavaşlamıştır. Bunda, yabancı para cinsinden kalemlerin bilançodaki payı dikkate alındığında, YTL'nin değer kazanmasının da payı olmuştur.

Bankacılık sistemini 2007 yılında etkileyen en önemli düzenlemeler, Haziran 2007'den itibaren operasyonel riskin, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dahil edilmesi ve Mart 2007'de yürürlüğe giren 5582 sayılı “Konut Finansmanı Sistemine ilişkin ‘Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” olmuştur. Bu Kanuna ilişkin ikincil düzenlemelerin de önemli bölümü yine 2007 yılında tamamlanmıştır.

2.2.1.7.3. Küresel krize karşı alınan önlemler

2008 yılı ülkemizde küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı bir dönem olmuştur. Küresel krizin ülkemizdeki etkilerini hafifletmek için çeşitli kurumlar tarafından bir dizi tedbir alınmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar döviz ve efektif piyasaları döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlamıştır. TCMB Döviz depo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırarak 10,8 Milyar USD'ye yükseltmiştir. 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz depo piyasasında Merkez Bankası'ndan yapılacak borçlanmaların vadesi 1 haftadan 1 aya çıkarılmıştır. Bankaların zorunlu karşılık oranları düşürülmüştür. Buna göre; bankaların zorunlu karşılık oranları Türk parası yükümlülüklerde değiştirilmeyerek %6'da bırakılırken, yabancı para yükümlülüklerde %11'den %9'a çekilmiştir. Kararın, 28 Kasım 2008 tarihinden itibaren geçerli olması öngörülmüştür. Merkez Bankası'nın bu önlemi ile bankacılık sistemine ek likidite sağlanmıştır.

Yaşanan küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla da ihracat reeskont kredisi limiti 500 Milyon USD artırılarak 1 Milyar USD'ye yükseltilmiştir. Ayrıca, ihracat reeskont kredisi uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenerek bu kredilere kullanım kolaylığı getirilmiştir. Bu amaçla, akreditifli işlemlerde akreditif bedelinin Merkez Bankası'na temlik edilmesi şartı kaldırılmıştır.

Hükümet ise, 50 Bin TL olan mevduat güvencesini iki yıl süreyle artırma ve kapsamını belirleme konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) yetki almıştır. Konuyla ilgili yasal düzenleme TBMM Plan Bütçe Komisyonunda kabul edilmiştir. Yapılan bu değişiklik, TMSF mevcut yasa hükmünü kullanarak mevduat

güvencesini sınırsız hale getirse dahi Fonun kaynak mevcudu yetersiz kalacağı için mevduat güvencesinin garantörünün doğrudan Hazine olması sağlanmıştır.

Ayrıca, Maliye Bakanlığı tarafından reel sektöre vergi kolaylığı getirilmiştir. Buna göre 1 Eylül 2008 tarihinden önce tahakkuk etmiş olan vergi borçlarının ödenmesine Aralık 2008 itibariyle başlanması ve 18 takside bölünmesi hükme bağlanmıştır. 21 Kasım 2008 tarihinde yürürlüğe giren yasayla, gerçek ve tüzel kişilerce 1 Ekim 2008 tarihi itibariyle sahip olunan para ve diğer kıymetli varlıkların Türkiye'ye getirilmesi halinde bunlardan % 2 oranında bir vergi alınarak kayda girmesi sağlanmıştır. Aynı şekilde gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yurtiçinde bulunan ancak 1 Ekim 2008 tarihine kadar defter kayıtlarına işlenmeyen taşınır ve taşınmazlarının kayda alınmasının da %5'lik bir vergi ödenmek suretiyle mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır.

Küresel dalgalanmaların etkisini sürdürdüğü 2009 yılının ilk aylarında da, çeşitli kurumlar tarafından ek tedbirlerin uygulamaya alınmasına devam edilmiştir. Bu çerçevede;

Sicil affına ilişkin '5834 Sayılı Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına ilişkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanun' ile gerçek ve tüzel kişilerin, karşılıksız çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin kayıtları, borçların yasanın yürürlük tarihinden önce veya yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini müteakiben Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlardan silinmesi hükme bağlanmıştır.

Emeklilerin aylıkların hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiş, 49 ilimize yönelik olarak uygulanan teşviklerin süresi 1 yıl uzatılmıştır.

Hükümet küresel mali krizin etkilerinin en aza indirilmesini teminen 13 Mart 2009 tarihinde aşağıda yer alan önlemleri açıklamıştır. Buna göre; beyaz eşyada Özel Tüketim Vergisi'nin (ÖTV) 3 ay süreyle indirilmesi, otomotivdeki ÖTV'nin 3 ay süre ile indirilmesi, konutlarda 3 ay süre ile Katma Değer Vergisi'nin (KDV) % 18'den % 8'e indirilmesi, Kobi'lere 75 Milyon TL ek ödenek verilmesi, kaynak kullanım destek fonu (KKDF) oranının 5 puan azalması, Eximbank'ın sermayesinin 500 Milyon TL artırılması, sanayide uygulanan indirimli gece tarifesinin hafta sonları ve diğer resmi tatil günlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması planlanmıştır.

Bu önlemlerle ülke içindeki durgunluğun etkisinin bir ölçüde hafifletilmesi ve bankacılık sektörünün kredi verme fonksiyonunun etkin bir şekilde devam ettirilmesinin sağlanması ile küresel düzeydeki krizin etkilerinin azaltılması planlanmıştır.

2.2.2. Bankacılık sektöründeki kırılgan yapı ve krizler

Türkiye ekonomisi 1929-31, 1958-61, 1978-81, 1988-89, 1994, 1998-2002 tarihlerinde (II. Dünya Savaşı sırasındaki ekonomik daralma, 1965-70 yılları arasında da tarım egemenliğinde olan ekonomide kuraklık nedeniyle ortaya çıkan daralma ve 1999 depreminin yarattığı yıkım hariç olmak üzere) büyük krizlerle savaşmak durumunda kalmıştır. Ekonomiyi derinden sarsan ve büyük ekonomi politikası dönüşümlerine yol açan krizlerin yanında, görece daha kısa süreli ve etkileri daha sınırlı dört adet (1947, 1969, 1982, 1991) kriz daha yaşanmıştır (Kazgan, 2002: 2).

Türkiye bu krizlerin ateşlerinin çok büyük bir bölümünü dışarıdan ithal etmiş ve ekonomik yapıdaki güçsüzlük, siyasi istikrarsızlık ve diğer etkenler kriz oluşumuna zemin hazırlamıştır.

1929- 1931 yıllarındaki büyük buhran, 1958 yılında ABD'nin yaşadığı kriz, 1978'li yıllarda petrol krizinin etkileri, 1988'de ABD ekonomisinin durgunluğa girmesi, 1994'te Meksika, Brezilya ve Arjantin'in krize girmesiyle küresel sermayenin gelişmekte olan ülkelere kaçışı, 1998'de Asya Krizi ve 2000'li yıllarda da ABD ekonomisinde yaşanan durgunluk yaşadığımız krizlerin oluşumunu önemli ölçüde etkilemiştir (Kazgan, 2002: 5-6).

Türk ekonomi tarihindeki gelişmeler ve yaşanan bankacılık krizleri bankacılık sektörünün giderek güçsüzleşmesine neden olmuştur. Sektördeki sıkıntılar sistemin yeniden yapılandırılması için önlemler alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ekonomi tarımızdaki krizlerden sonra sektörde iyileştirme çalışmaları yapılmışsa da son iki krize kadar çağdaş anlamda yeniden yapılandırma uygulamaları izlenmemiştir (Erdoğan, 2002: 125- 130). Ekonomimizin son dönemlerde hasar gördüğü 1994 ve 2001 krizleri aşağıdaki alt başlıklarda incelenmeye çalışılmıştır.

2.2.2.1. 1994 Krizi

1980 yılından sonra banka sayısı artış göstermiş ve sektörde çeşitli düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. 1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunuyla; tek düzen hesap planı uygulaması başlatılmış, banka bilançoları dış denetime tabi tutulmuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Donuk kredilere eskiye göre daha gerçekçi karşılık ayrılması uygulamaları getirilmiş ve denetim ve gözetim sistemi uluslararası standartlara yaklaştırılmaya çalışılmıştır. 1986 yılında bankaların ani likidite ihtiyaçlarının giderilmesi veya fazla likiditelerinin değerlendirilmesi amacıyla ‘interbank piyasası’ faaliyete geçmiştir.

Bir taraftan bu düzenlemeler yapılmaya çalışılırken diğer yandan 1990’lı yıllardan itibaren kamu harcamalarının hızla artmasıyla vergi gelirlerinin giderleri karşılama oranı düşmüş, kamu açıklarının boyutu büyümüştür. Artan kamu harcamaları, borçlanma gereğini yükselterek faiz oranları üzerinde baskıya neden olmuştur. Faiz oranlarındaki artış, kamunun borçlanma gereğini olumsuz yönde etkilemiş ve süreç kendini besler hale gelmiştir. Dolayısıyla, kamunun borç faiz ödemelerini yerine getirebilmesi için tekrar borçlanması şeklinde bir kısır döngüye girilmiş ve kamu açıklarının finansman boyutu ve şekli iktisadi dengeleri bozucu önemli etkiler yaratmıştır. Vergi gelirleri ile desteklenemeyen kamu giderlerinin döndürülebilmesi için yüksek maliyetlerle borçlanılmaya başlanmıştır. 1987 yılında % 48 olan borçlanma maliyeti, 1994 yılında %158’e kadar çıkmıştır. Borçlanma amaçlı piyasaya sürülen Devlet İç Borçlanma Senetleri de bankaların için risksiz yüksek getirili bir kazanç alanı haline almıştır (Aydın, 2002: 5). Devlet borçlanma senetlerinin riskinin bulunmaması ve sermaye yeterlilik rasyosu hesabında risksiz olarak yer alması, bankaların bilançolarında kamu kağıtlarının payının artmasına neden olmuştur.

Bilançolarında kamu kağıtlarının payı artan bankalar 32 Sayılı Karar sonrasında da yurtdışından sağladıkları fonları yurtiçinde değerlendirmeye başlamışlardır.

Böylece, bankacılık sektörü kaynakları içinde yabancı paranın oranı önemli ölçüde artmıştır. Bu da bankaların maruz kaldıkları kur riskini arttırmıştır.

1993 yılı sonunda hükümet faiz oranlarını aşağı çekmek amacıyla kamu menkul kıymet ihalelerini iptal etmeye yönelmiş ve Hazine’nin finansman gereksinimi için Merkez Bankası kaynaklarına başvurmayı tercih etmiştir. Bu

nedenle kamu menkul kıymetleri talebi düşmüş ve 1994 yılı başında bu piyasa fiilen ortadan kalkmıştır. Aynı dönemde kamu kağıtlarından elde edilecek gelire de stopaj konmuştur. Bunların sonucunda tasarruf sahipleri yabancı paraya yönelmiş ve kurlar yükselmeye başlamıştır (Karacan, 1996:179).

Faizlerin yükselmesine karşın döviz talebinin düşmemesi ve Merkez Bankasının piyasayı rahatlatacak önlemler alamaması krizin oluşumunda etkili olmuştur.

Para piyasalarında yaşanan kriz diğer piyasalara da yayılmıştır. Bilançolarında önemli ölçüde kur riski barındıran bankaların da krizden etkilenmesi ile krizin boyutları derinleşmiştir.

2.2.2.2. Şubat 2001 Krizi

1994 yılında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, sektör özkaynaklarının önemli bir bölümünü yitirmiştir. Güveni yeniden sağlamak ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla bir çözüm olarak tasarruf mevduatına tam güvence getirilmiştir. Finansal sistemde güvenin sağlanması ve sistemde istikrarın sürdürülmesi açısından Hazine son kredi merci rolünü üstlenmiştir. Buna rağmen, bankaların faaliyetlerinin denetim sonuçlarına ilişkin kararların alınmasında gerekli hassasiyet gösterilememiştir. Bu dönemde, sistemin mali yapısını bozacak aşırı risk alınmasını engellemek üzere bankalar ve finansal kurumların risklerini sınırlandıracak ve iyi yönetilmesini sağlayacak düzenlemeler yerine daha dar kapsamlı önlem alınmaya çalışılmıştır.

1994 yılında yaşanan kriz sonrasında ülke parasının değerinin düşürülmesi bilançolarında yüksek tutarlı döviz yükümlülüğü bulunan bankaların sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan bankalar tasfiye edilmeye başlanmıştır

Krizle birlikte bankalardaki tüm tasarruf mevduatlarına sınırsız garanti verilmesi mevduat sahiplerinin bunu değerlendirerek birikimlerini en yüksek faiz getirisi sağlayacak bankaya plase etmelerine neden olmuştur.

Bu dönemde sermaye yeterliliği konusunda yeterli önlem alınmaması, kamu borçlanma ihtiyacının yüksek olması neticesinde yüksek seyreden yurtiçi faiz oranları nedeniyle döviz borçlanıp TL plase eden bankaların yüksek kar iştahıyla

açık pozisyonlarını artırmaları ve bankaların risk yönetiminden uzak bir politika izlemeye devam etmeleri güçlü bir mali yapıya sahip olmalarını engellemiştir.

Yetersiz sermaye ile faaliyet gösterilmesinin yanında rekabet koşulları bankacılık sektörünün kar potansiyelini önemli ölçüde azaltmıştır. Daha çok kar edebilmek için daha yüksek risk alınmaya başlanmıştır. Bankaların döviz borçlanıp TL'ye döndükten sonra döviz kurlarının yavaş yükselmesi ve TL faizlerinin görece olarak çok yüksek olması karlarını artırmalarını sağlamıştır. Kamu borçlanma ihtiyacının da aynı dönemde yüksek olması bankaların elde ettikleri TL'yi plase etmekte zorlanmamasını sağlamıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 228). Bu şekilde döviz yükümlülüklerinin döviz varlıklarından yüksek olması nedeniyle bankalar önemli ölçüde açık pozisyon riski (döviz yükümlülüklerinin döviz varlıklarından yüksek olması) taşımaya başlamıştır.

Ülkemizde bankacılık sektörü bu durumdayken patlak veren Asya ve Rusya krizlerinin etkisiyle reel sektörün sıkıntı yaşaması ve kullandıkları kredileri geri ödeyemez hale gelmeleri bankaları büyük bir sıkıntının içine sokmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 228-229). Bu gelişmeler sonrasında mali yapısı önemli ölçüde zayıflamış bankaların bir bölümü Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Yaşanan krizlerin etkisiyle ülkemiz 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan son derece olumsuz bir görünüm sergilemiştir. Ekonomik büyüme negatif gerçekleşmiş, bütçe açıkları ve hazine faizleri önemli ölçüde artış göstermiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 384).

23 Kasım 1999'da 2000 yılı başından itibaren geçerli olacak bir "Stand By Anlaşması" imzalanmıştır. 9 Aralık 1999'da IMF'ye niyet mektubu gönderilmiş, Merkez Bankası enflasyonun düşürülmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanmasına yönelik 2000 yılı para ve kur politikasını açıklamıştır.

Aynı programla Merkez Bankası'nın net iç varlıkları (NİV) üzerine de 1.2 Katrilyon Liralık sınır konmuştur. Buna göre Merkez Bankası yalnızca döviz girişleri karşılığında yaratacağı Türk Lirasını piyasaya verecek ve ek likiditeyi ancak bu yolla sağlayacaktı.

Bankacılık sektörüne yönelik denetimler sonucu banka operasyonlarının artması ve medyada bu konuda çıkan haberler, piyasalarda tedirginlik yaşanmasına sebep olmaktaydı. Bu tedirginliğe bağlı olarak Kasım ayının ortasında gecelik faizler yükselmeye başlamış bono ve repoda dalgalanmalar gözlenmiş, borsa düşmeye başlamıştır.

2000 yılının başında bono faiz oranlarının düşmesinden yararlanarak, kar eden ve bilançolarında önemli miktarda bono tutan Demirbank gibi bankalar, bono faizlerinin daha da düşeceğini düşünerek bono portföyünü yükseltmiş ancak faizlerin yükselmesi ile zor duruma düşmüştür.

Yabancı sermayenin de ülkeyi terk etmesi likidite sıkışıklığını artırmıştır. Oluşan panik nedeniyle bankalar arası piyasa da çalışamaz hale gelmiş, repo faizleri önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankasına konan NİV sınırı da piyasadaki sıkıntının krize dönüşmesine neden olmuştur.

2000 yılının Kasım ayında yaşanan bu krize tam olarak çözüm bulunamaması krizin geçici olarak ertelenmesine ve bir sonraki yılın Şubat ayında daha büyük bir krizle neticelenmesine neden olmuştur.

Yaşanan siyasi sıkıntıların gölgesinde iç borç geri ödemesi yapmaya hazırlanan Hazine, 20 Şubat günü yaptığı iç borç ihalesinde borçlanma vadesini düşürmesine rağmen yeterli talep alamamıştır. Faizler çok büyük oranlara çıkmış, Merkez Bankası'nın Net İç Varlıklar hedefinden vazgeçmeye yanaşmaması krizin derinleşmesine yol açmıştır.

Şubat ayına gelindiğinde uygulanan program ve kur çıpasına olan güven azalmış ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşılık likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu ortamda uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır. Türk Lirası yabancı paralar karşısında dalgalanmaya bırakılmasının ardından doların fiyatı 685.000 TL'den 1.350.000 TL'ye yükselmiştir.

Döviz kurlarının yükselmesi ile Bankalardan döviz kredisi kullanan ve bilançolarında açık pozisyon taşıyan şirketler çok büyük zarara uğramış, kredi borçlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Kriz reel sektörde ve bankacılık sektöründe çok büyük zararlara yol açmıştır.

2.2.2.3. Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı

İç ve dış krizlere karşı dayanıklı, uluslararası ölçekte rekabet edebilen bir bankacılık sektörüne geçişi temin için 2001 yılı Mayıs ayında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı açıklanmıştır.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı sektördeki sıkıntıları gidermek üzere 4 ana blok üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF bünyesindeki bankalara ilişkin düzenlemeler yapılması, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir (BDDK, 2009: 11- 12).

Kamu bankalarına ilişkin düzenlemeler, kamu bankalarının finansal sistem içinde bir istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, faaliyetler sonucu oluşan görev zararlarının tasfiyesi, sermaye desteği sağlanması, faiz oranlarının piyasa faiz oranlarına yakın hale getirilmesi ve etkin kredi yönetimi gibi unsurlarda yoğunlaşmıştır.

Çeşitli nedenlerle mali bünyesi bozulan ve yükümlülükleri yerine getiremeyen bankalar TMSF bünyesine alınmıştır. Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programıyla, bu bankaların bilanço yapılarının düzeltilmesi ve sermayelerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında önemli kayıplar yaşayan özel bankalara ilişkin düzenlemeler ise, bankaların devir- birleşme gibi işlemlerine sağlanan çeşitli teşvikler ile kriz dönemlerinde taşınan yüksek tutarlı açık pozisyonlarının kapatılması için Hazine tarafından yapılan iç borç takas sistemi olmuştur. Böylece bankaların daha güçlü bir mali yapıya kavuşmaları ve yüksek tutarlı açık pozisyonlarının kapatılarak risklerden korunabilmeleri hedeflenmiştir.

2001 yılında yaşanan krizle reel sektörün bankalardan kullanmış olduğu kredilerin geri dönüşünde önemli problemler yaşanmış ve takipteki krediler çok büyük tutarlara yükselmiştir. Bankalara ve diğer mali kuruluşlara olan kredi borçlarını ödeyemeyen Şirketlerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri amacıyla kredi borçlarının yeniden yapılandırılmasına olanak sağlayacak olan 4743 sayılı ‘Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Belirtilen düzenlemeler ‘İstanbul Yaklaşımı’ olarak ifade edilmiş ve Haziran 2002 ile Haziran 2005 dönemleri arasında yürütülmüştür. Bu kapsamda toplam 322 Şirketin 6.021 Milyon USD’lik borçları yeniden yapılandırmaya konu edilmiştir. Yapılandırılan borç tutarı 2002 yılsonu itibarıyla bankacılık sektörünün toplam brüt kredi hacminin % 16’sı düzeyindedir (BDDK, 2009: 21)

2.2.3. Türkiye’de Bankacılık Faaliyetlerinin Hukuksal ve Kurumsal Boyutu

Bankalar; kredi açma, açılan kredinin bir kısmını yine mevduat olarak tutma ya da mevduat üzerine çek düzenlenmesine fırsat verme gibi işlemleri sonucunda muhasebe yoluyla para (kaydi) yaratabilen ve bu imkanlarıyla da para değeri üzerinde dolaysız etkilerde bulunabilen işletmelerdir (Yüksel vd., 2002:89). Bankalar, açacakları kredinin ekonomik geleceği ile ilgili incelemeleri de ihmal etmeksizin, işletmelerin para ihtiyaçlarını giderme, ödeme işlemlerine ve yatırımlarına yardımcı olma yollarıyla ekonominin mal üretim ve dağıtım koşullarını hazırlarlar (Yüksel vd., 2002:7).

Ülkemizdeki bankalar çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelere tabidir. Bu yasal ve kurumsal düzenlemelere Bankacılık Kanunu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği örnek olarak verilebilir.

2.2.3.1 Bankacılık Kanunu

Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasını, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları tesis etmek üzere 19.10.2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kabul edilmiştir. Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu 1 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren bu Kanun’a tabidir.

Türkiye’de kurulu bankalar, 19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre (diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla) aşağıdaki faaliyetlerde bulunmak üzere kurulurlar (5411 sayılı Bankacılık Kanunu md. 4):

- a.) Mevduat kabulü,
- b.) Katılım fonu kabulü,
- c.) Nakdi, gayrinakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri,

- d.) Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- e.) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
- f.) Saklama hizmetleri,
- g.) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- h.) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,
- ı.) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
- i.) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- j.) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- k.) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,
- l.) Başkaları lehine teminat, garanti vs. yükümlülüklerin üstlenilmesi,
- m.) Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- n.) Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- o.) Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- p.) Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- r.) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,
- s.) Finansal kiralama işlemleri,
- t.) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

Kurulca belirlenecek diğer faaliyetlerde de bulunabilecek olan bankalar, ekonomik finansal sistem içerisinde 3 temel işleve sahiptir (Yüksel vd., 2002: 8).

Paralarını işletmek isteyen yatırımcıların servetlerini ancak güven duyacakları borçlulara verme isteğinden kaynaklanan güven işlevine, irili ufaklı bütün mevduat için temel toplama havuzu olma niteliğinden ötürü taşıma işlevine ve borçlu (kredi alan vb.) ile alacaklı (mudi vb.) arasında köprü olma niteliğinden ötürü de dönüştürme işlevine sahip olan bankaların ekonomik süreklilik için ne kadar önemli oldukları aşikardır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun öngördüğü temel amaçlar;

- Finansal piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması,
- Finansal hizmetlerden yararlanan bireysel müşterilerin haklarının gözetilmesi,
- BDDK'nın kurumsal yapısının, görev ve sorumluluklarının piyasa ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek bir yapıya kavuşturulması,
- Bankaların, finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının BDDK bünyesinde toplanması,
- Kanun kapsamındaki kuruluşların yönetim ve organizasyon yapılarının duyarlı, esnek ve diyalog tabanlı hale getirilmesi, kurumsal yönetim ilkeleri hayata geçirilerek iyi yönetimin hakim kılınması,
- Türk bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesi, kurum içi ve kurum dışı denetim ve gözetim unsurlarının bütünleştirilmesi, kuruluş ve faaliyet izinlerinin ihtiyatlı denetimin bir parçası haline getirilmesi,
- Finansal piyasaların değişen koşullarına cevap verebilecek yeterli esneklikte bir denetim ve gözetim sistemi ile düzenleme yapısının oluşturulması,
- Finansal sistemin tarafları arasında şeffaflık ve eşitlik gibi genel ilkelerin gözetilmesi, finansal piyasalarda güven ve istikrarın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Finansal piyasalarda risk doğurucu gelişmelerin öngörülebilmesi, sektörde işlem ve aracılık maliyetlerinin azaltılması, kurumun strateji ve politikalarının finansal piyasalara ilişkin yol haritalarının izlerini taşıması,

yanında kurumun ilgili merciler ile bilgi paylaşımının belirli esaslar üzerine inşa edilmesi olarak ifade edilebilmektedir (BDDK, 2009: 26).

2.2.3.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

Türk bankacılık sektörü için 1990'lı yıllar yüksek dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bankalar yoğunluklu olarak kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmış ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile çalışmışlardır. Bu aşırı risk alma eğilimi, Türk Lirasının büyük oranda değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir. Kriz, diğer yapısal sorunlar ile birleşerek oldukça şiddetli etkiler doğurmuş ve 1994- 1999 döneminde 11 bankaya el konulmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, bankacılığa ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, Merkez Bankası da bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) idare ve temsilinden sorumludur.

1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki bu parçalı yapının ortadan kaldırılması ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırmıştır. Buradaki temel amaç, düzenleme ve denetimin etkinliğinin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile Haziran 1999'da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın kurulmasına karar verilmiş ve Kurum Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır.

Kurum idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu kurumu konumundadır. Kurumun görev, yetkileri ve sorumlulukları Bankacılık Kanunu ile belirlenmiştir. Buna göre; BDDK'nın görevleri, kanun ve ilgili diğer mevzuatın verdiği yetkiler çerçevesinde finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, mali sektörün gelişmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına yönelik olarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- Tasarruf sahiplerinin haklarını korumak ve kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamak,
- Bankalar ve finansal holding şirketleri ile diğer kanunlarda ve ilgili mevzuatta yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemek,
- Yurt içi ve yurt dışı muadil kurumların katıldığı uluslararası mali, iktisadi ve mesleki teşekküllere üye olmak, görev alanına giren hususlarda yabancı ülkelerin yetkili mercileri ile mutabakat zaptı imzalamak,
- Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

2.2.3.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Türkiye’de tasarruf mevduatının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme 30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunudur. Bu Kanuna göre bankaların mevduat munzam karşılığı olarak TCMB nezdinde bulundurdıkları mevduat, ilgili bankalarda açılmış bulunan tasarruf mevduatı hesaplarının bir karşılığı olarak kabul edilmiş ve üçüncü kişiler tarafından haczedilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Daha sonra bu Kanunu değiştiren 01.06.1936 tarihli 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile tasarruf mevduatı sahiplerinin bankalarda bulundurdıkları mevduatın %40’ına tekabül eden miktarı, bu mevduatı kabul etmiş olan bankanın aktifinde mevcut bütün kıymetler üzerinde imtiyazlı alacaklı kabul edilmiş ve iflas durumunda bu kısmın, tasfiyenin sonucu beklenmeksizin mevduat sahiplerine ödeneceği hükmü getirilmiştir.

23.06.1958 tarih ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu ile bu oran %50’ye çıkartılmıştır. 1960 yılında yürürlüğe giren 153 sayılı Kanun ile 7129 sayılı Bankalar Kanununda önemli bir değişiklik yapılmış ve bankalarda tedrici tasfiye esası kabul edilerek Bankalar Tasfiye Fonu adı ile bir fon kurulmuştur.

Bankalar Hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” kurulmuştur. Fonu idare ve temsil etme görevi ilgili

Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle TCMB'ye verilmiştir. Söz konusu kararnamenin Fon ile ilgili düzenlemeleri 25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile yasalaşmıştır. Fona tasarruf mevduatını sigorta etmenin yanı sıra, bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gereğinde yeniden yapılandırma görevi ise 16.06.1994 tarih ve 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile verilmiştir. 18.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Fonun Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca idare ve temsil olunmasına hükmedilmiştir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre Fon'un görevlerinden bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- Kredi kuruluşları, nezdindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını sigorta etmek.
- Sigortaya tâbi olacak tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının kapsamı ve tutarını, Merkez Bankası, Kurul ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşünü almak suretiyle belirlemek.
- Faaliyet izni kaldırılan kredi kuruluşları nezdinde bulunan ve doğruluğu hiçbir şüpheyi yer vermeyecek şekilde kanıtlanan mevduat ve katılım fonunun sigorta kapsamındaki kısmını doğrudan veya ilan edeceği başka bir banka aracılığı ile kaynaklarından ödemek.
- Denetlemeler sonucunda; kredi kuruluşunun temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin BDDK tarafından Fona devrini müteakip, zararın mevcut ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla, kısmen veya tamamen devir, satış veya birleştirilmesi işlemlerini gerçekleştirmek.
- Denetlemeler sonucunda; BDDK tarafından bankanın faaliyet izninin kaldırılmasını müteakip, bankanın yönetim ve denetimini devralarak iflas ve tasfiye işlemlerini gerçekleştirmek.
- Finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek ölçüde olumsuz gelişmelerin BDDK'nın koordinasyonunda, diğer kamu kurumları ile birlikte tespitine yönelik çalışmaları yapmak ve bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen olağanüstü tedbirleri derhal uygulamak.
- Bir bankanın faaliyet izninin kaldırılmasını BDDK'dan istemek ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümlerine göre faaliyet izninin kaldırılması halinde yönetim ve denetimini devralmak.

- Yönetim ve denetimi kendisine intikal eden bankadaki sigortalı mevduatı ve sigortalı katılım fonunu ödemesini müteakip, mevduat ve katılım fonu sahipleri yerine bankanın doğrudan doğruya iflâsını istemek.
- Faaliyet izni kaldırılan veya Fona devredilen bankada mevduat ve katılım fonu sahipleri ile diğer alacaklıların haklarını korumaya yönelik olarak gerekli göreceği her türlü tedbiri almak.

2.2.3.4. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur.

Türkiye Bankalar Birliği 7129 sayılı Bankalar Kanunu ile 1958 yılında kurulmuştur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 79'uncu maddesine göre mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları, tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Türkiye Bankalar Birliği'ne (TBB) üye olmak durumundadır.

Türkiye'deki katılım bankaları ise Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne (TKBB) üye olmak durumundadır. TKBB 2001 yılında 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile kurulmuştur. Buna göre; Türk kanunlarına göre kurulmuş ve kurulacak özel finans kurumları ile yurt dışında kurulmuş olup da Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren özel finans kurumları arasında tüzel kişiliği haiz, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan 'Özel Finans Kurumları Birliği' kurulmuştur. Özel Finans Kurumu yerine 'Katılım Bankası' isminin kullanılmaya başlamasıyla Kurumun adı da 'Türkiye Katılım Bankaları Birliği' olarak değişmiştir.

Her iki birliğin görev ve yetkileri Bankacılık Kanunu ile düzenlenmiştir. Bankacılık Kanunu'nun 10'uncu maddesine göre bankaların, bankacılık işlemlerine başlama iznini aldıkları tarihten itibaren en geç bir ay içinde Birliklere (TBB ve TKBB) üye olacakları belirtilmiştir. Kanun'un 80'inci maddesinde Birliklerin görev ve yetkilerini tanımlamıştır:

- Mesleğin gelişmesini temin etmek,
- Meslek ilkelerini belirlemek suretiyle üyelerin birlik ve mesleğin gerektirdiği vakar ve disiplin içinde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak,
- Üye banka mensuplarının uyacakları meslek ilkeleri ve standartlarının Kurumun uygun görüşünü alarak belirlemek,
- İlgili mevzuat uyarınca alınan kararlar ile Kurumca alınması istenilen tedbirlerin uygulanmasını takip etmek,
- Üyeleri arasında haksız rekabeti önlemek amacıyla gerekli her türlü tedbiri almak ve uygulamak,
- Üyelerin ilan ve reklamlarında uyacakları esas ve şartları tür, şekil, nitelik ve miktarları itibarıyla Kurumun uygun görüşünü alarak tespit etmek,
- Kurum ile işbirliği yapmak suretiyle bankalar arasında ortak projelere ilişkin işbirliğini temin etmek,
- Üyelerinin ortak menfaatlerini ilgilendiren konularda yönetim kurulu kararına istinaden dava açmak,
- Müşteri haklarına dair hükümlerde öngörülen sözleşmelerin şekil ve içeriklerine ilişkin usul ve esasları belirlemek,
- 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümleri ve diğer kanunlarla tanınmış müracaat hakları saklı kalmak kaydıyla üyeler ve bireysel müşterileri arasındaki ihtilafların değerlendirilmesi ve çözüme kavuşturulmasını temin etmek üzere hazırlayacakları ve Kurulca onaylanan usul ve esaslar dâhilinde hakem heyeti oluşturmak.

Türkiye Bankalar Birliği Statüsü’nde Birliğin amacı “Birliğin amacı serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/ alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmek” şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği Statüsü'nde de TKBB'nin amacı aynı şekilde tanımlanmıştır.

2.2.4. Bankacılık sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri

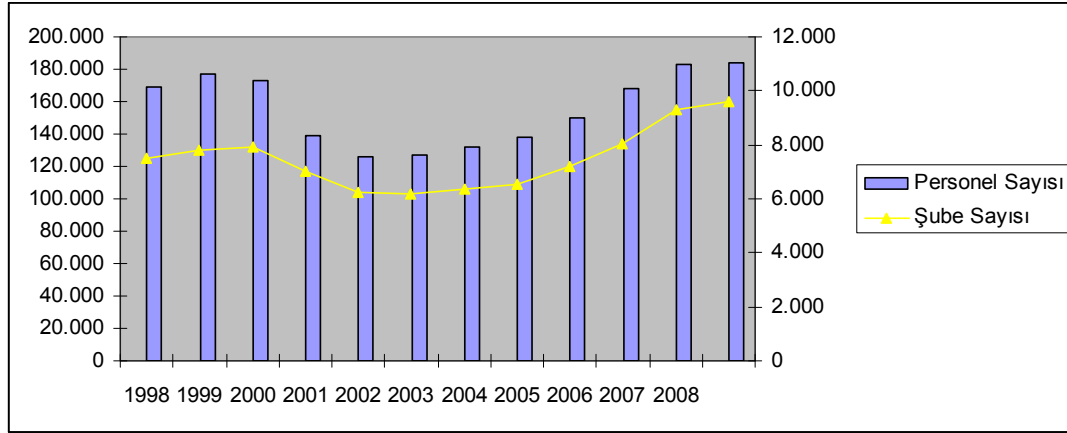
2008 yılsonu itibarıyla ülkemizde finans sektörünün aktif büyüklüğü, bir önceki yılsonuna göre % 23,1 oranında artarak 947,8 Milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde finansal kesimde ve bankacılık sektöründe genel ekonomik aktiviteden daha hızlı bir büyüme eğilimi gözlenmiştir. Söz konusu dönemde aktif büyüklüğü olarak finans sektörünün % 77,3'ünü oluşturan bankacılık sektörünün toplam aktifleri de artış göstermiştir. Milli gelire oran itibarıyla bakıldığında da Türk finans sektörünün GSYİH'ye oranı 2008 yılsonu itibarıyla % 99,8'e; bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün GSYİH'ye oranı ise % 77,1'e yükselmiştir (Finansal piyasalar değerlendirme raporu, 2009).

31.12.2008 tarihi itibarıyla ülkemizde 49 adet banka bulunmaktadır. Aktif büyüklüklerine göre sıralandığında sermayesinin tamamı Hazine'ye ait olan T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin 104.412 Milyon TL ile en yüksek toplam aktif rakamına sahip olduğu görülmektedir. T.C. Ziraat Bankası 104,4 Milyon TL tutarındaki aktif büyüklüğü ile sektörün aktif toplamının %14' ünü oluşturmaktadır.

2008 yılı rakamlarına göre toplam 731.642 TL'lik aktif büyüklüğe sahip olan bankacılık sektöründe T.C. Ziraat Bankası aktif büyüklük bakımından ülkemizin en büyük bankası konumunda iken sektörde kullanılan toplam krediler açısından değerlendirme yapıldığında ise Akbank T.A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin öne çıktığı göze çarpmaktadır. Belirtilen 4 banka aktif büyüklüğü açısından bankacılık sektörünün % 45,9'unu, kullanılan krediler bakımından sektörün % 46,7' sini, toplam özkaynak açısından sektörün %42,8' ini ve karlılık durumu açısından da sektörün net kar toplamının % 44,8' ini oluşturmaktadır.

Kriz sonrasında (2002 yılında), bazı bankaların sistemden çekilmesiyle birlikte şube sayısı 6.106'ya, çalışan sayısı da 123.271'e düşmüştür. Sonraki dönemlerde, sektörde şube ve personel sayısı büyüme eğiliminde olmuştur. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği verilerine göre 2004 yılında 131 bin 954 olan sektördeki çalışan sayısı 2008 yılına kadar düzenli biçimde artarak

182.630'a çıkmıştır. Şekil 2.1.'de 1998- 2008 yılları arasında şube sayısı ve personel sayısında yaşanan değişimler verilmiştir.

Şekil 2.1. Dönemler İtibarıyla Şube ve Personel Sayısı (Katılım Bankaları dahil edilmiştir)
Kaynak: TBB ve TKBB

Bankacılık sisteminde Temmuz-Eylül 2009 döneminde faaliyet gösteren banka sayısı 49'dur. Mevduat bankası sayısı 32, kalkınma ve yatırım bankası sayısı 13 ve katılım bankaları sayısı 4'tür. Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli ve 17 tanesi yabancı sermayeli bankadır. Tablo 2.2.'de Eylül 2008, Aralık 2008 ve Eylül 2009 tarihleri itibarıyla bankacılık sistemindeki banka ve şube sayısı; mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları şeklinde gruplandırılarak verilmiştir.

Tablo 2.2. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı (TBB ve TKBB)

	Eylül 2008		Aralık 2008		Eylül 2009	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	33	8.489	32	8.741	32	8.848
Kamu sermayeli b.	3	2.393	3	2.416	3	2.482
Özel sermayeli b.	11	4.145	11	4.290	11	4.328
Fondaki bankalar	1	1	1	1	1	1
Yabancı sermayeli b.	18	1.950	17	2.034	17	2.037
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	55	13	49	13	47
Katılım Bankaları	4	516	4	530	4	550
Toplam	50	9.060	49	9.320	49	9.445

Not: Şube sayısına K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahildir.

2009 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı son bir yılda 351 adet, Ekim-Aralık 2008 dönemine göre ise 105 adet artarak 8.895'e ulaşmıştır.

2008 yılsonuna göre şube sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 66, özel sermayeli mevduat bankalarında 38, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 3 adet artarken, kalkınma ve yatırım bankalarında 2 adet azalmıştır.

Temmuz-Eylül 2009 dönemi sonu itibarıyla mevduat bankalarında banka başına ortalama şube sayısı 277 olmuştur. Bu rakam kamusal sermayeli mevduat bankalarında 827, özel sermayeli mevduat bankalarında 393, yabancı sermayeli bankalarda ise 120'dir.

Sektörde 2001 krizi sonrasında 1.500'den fazla şube kapanmış, 50 Bin'den fazla kişi de işsiz kalmıştır. Kriz sonrası dönemde bankacılık sektörü şube ve personel sayısı açısından önemli bir gelişme süreci içerisine girmiştir.

2008 yılsonu rakamları ile 2009 yılı Eylül ayı rakamları karşılaştırıldığında çalışan sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 95 kişi, özel sermayeli mevduat bankalarında 123 kişi, kalkınma ve yatırım bankalarında 5 kişi ve katılım bankalarında 462 kişi artarken, Fondaki bankalarda 2 kişi, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 1.058 kişi azalmıştır. Tablo 2.3.'te; Eylül 2008, Aralık 2008 ve Eylül 2009 tarihleri itibarıyla bankacılık sistemindeki çalışan sayısı, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları şeklinde gruplandırılarak verilmiştir.

Tablo 2.3. Bankacılık Sisteminde Çalışan Sayısı (TBB ve TKBB)

	Eylül 2008	Aralık 2008	Eylül 2009
Mevduat bankaları	165.087	166.325	165.483
Kamu sermayeli b.	41.607	43.333	43.428
Özel sermayeli b.	82.531	82.158	82.281
Fondaki b.	272	267	265
Yabancı sermayeli b.	40.677	40.567	39.509
Kalkınma ve yatırım bankaları	5.338	5.273	5.278
Katılım Bankaları	10.867	11.032	11.494
Toplam	181.292	182.630	182.255

Küresel ölçekte yaşanan krizin 2008 yılında hissedilmeye başlanması sektördeki istihdamı da etkilemiştir. 2009 yılının ilk üç ayında personel çıkarmalar yaşanmış ancak özellikle T.C. Ziraat Bankasının 2.500 kişilik personel alımı ile ikinci çeyrekte düşük düzeyli artış yaşanmıştır. 2009 yılının üçüncü çeyreğinde ise personel sayısı yine azalsa da Eylül 2009/ Eylül 2008 dönemlerindeki toplam istihdam karşılaştırıldığında kamu sermayeli bankalar ve katılım bankalarının

personel alımları nedeniyle personel sayısının küçük düzeyli de olsa arttığı görülmektedir.

Türkiye'deki banka sayısı, Avrupa Birliği (AB) üyesi 27 ülke ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin 21. sırada yer aldığı görülmektedir. Buna karşılık, toplam şube sayısı ve personel sayısı sıralamalarında ise Türkiye 7. durumdadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. MATERYAL

Bu tez çalışmasında pekçok kitap, dergi, makale taranmış ve internetten konu ile ilgili araştırma yapılmıştır.

Tez çalışmasında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) yayınlarından özellikle ve yoğunlukla faydalanılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişiminin anlatıldığı bölümde bankacılığın ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreç içindeki gelişimi makale, kitap ve internet kaynaklarından faydalanılarak anlatılmıştır.

Bankacılık ve bankacılıkta risk yönetimi kavramları ile ilgili çalışmalar özellikle finansal odaklı krizler sonrasında yaygınlaşmıştır. İlgili yayınları taramak amacıyla BDDK, TBB ve T.C. Ziraat Bankası kurumları ile Orta Doğu Üniversitesi'nin kütüphanesinden faydalanılmıştır.

Türkiye'de bankacılık sektöründe düzenleyici ve denetleyici fonksiyonu bulunan BDDK, fiyat istikrarı önceliği yanında finansal sektör içerisinde önemli bir yeri bulunan TCMB ve Türkiye'deki bankaların üye olmak zorunda oldukları TBB (ve TKBB) kurumlarının resmi internet siteleri de finansal sektörle ilgili pek çok istatistik, e-dergi, makale, e-kitap gibi yayınları barındırmaktadır. Çalışma ile ilgili güncel yayın ve istatistiklerin takip edilebilmesi amacıyla ilgili internet siteleri de taranmıştır.

Tez çalışmasında kullanılan bankaların konsolide bilanço rakamları TBB tarafından hazırlanan Bankalarımız kitaplarından derlenmiştir. Konsolide verileri derleyebilmek amacıyla; '1999- Bankalarımız', '2000- Bankalarımız', '2001-

Bankalarımız’ ‘2002- Bankalarımız’, ‘2003- Bankalarımız’, ‘2004- Bankalarımız’, ‘2005- Bankalarımız’, ‘2006- Bankalarımız’, ‘2007- Bankalarımız’ ve ‘2008- Bankalarımız’ kaynaklarında bulunan ‘Türkiye Bankacılık Sistemi’ bölümündeki aktif yapı, pasif yapı ve gelir- gider kalemleri kullanılmıştır.

3.2. YÖNTEM

Bu tez çalışmasında ülkemizde uygulanmaya başlanılan ve henüz yeni bir kavram niteliğindeki risk yönetiminin banka bilançoları üzerinde herhangi bir değişiklik yaratıp yaratmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Bankalar hesaplarını ‘Tekdüzen Hesap Planı’na göre oluşturmaktadır. Çalışmada bankaların tekdüzen hesap planına göre düzenlenmiş mali verilerinden faydalanılmıştır.

3.2.1. Tekdüzen Hesap Planı

Bankalar için muhasebeleştirme ve finansal raporlama açısından tekdüzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde direkt olarak ve sağlıklı bir biçimde elde edilmesi, izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere ulaşılması, finansal analiz, risk analizi ve verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesini sağlamak amacıyla BDDK tarafından Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi hakkında tebliğ çıkarılarak Türkiye’de faaliyette bulunan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının bu Tebliğ’e göre hareket etmesi sağlanmıştır.

26.01.2007 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ’e göre (madde 4) Tekdüzen Hesap Planı, aşağıda belirtilen gruptan oluşur;

- 0 Dönen Değerler
- 1 Krediler
- 2 Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler
- 3 Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar
- 4 Özkaynaklar
- 5 Faiz Gelirleri

- 6 Faiz Giderleri
- 7 Faiz Dışı Gelirler
- 8 Faiz Dışı Giderler
- 9 Bilanço Dışı Hesaplar

Her grup içerisinde yer alan hesaplar, Türk parası ve yabancı para olarak ikiye ayrılmıştır. Yabancı para olarak belirtilen hesaplar, bankanın yabancı para işlemlerden doğan tutarların kaydedildiği hesaplardır. Bu hesaplardaki yabancı para bakiyeler, dönem sonlarında değerlemeye tabi tutularak ilgili hesaplara intikal ettirilir.

Tekdüzen hesap planına göre 0, 1, 2, 3 ve 4 no'lu gruplar bilanço; 5, 6, 7 ve 8 no'lu gruplar gelir tablosunu 9 no'lu grup ise nazım hesapları oluşturur.

3.2.2. Banka Bilançosu

Banka bilançosu, bankanın belirli bir tarihteki iktisadi ve mali durumunu yansıtan, varlıklarını, borçlarını ve özkaynaklarını, aktif ve pasif hesaplar şeklinde gerçeğe uygun ve doğru bir biçimde gösteren tablodur. Bilançonun aktif bölümü paraya dönüşüm çabukluğuna, pasif bölümü ise ödeme çabukluğuna göre düzenlenmektedir.

Aktif kalemler (varlıklar) gelecekteki iktisadi faydaların kullanma hakkının bankaya ait olması ve güvenilir bir şekilde ölçülebilen değer veya maliyetinin bulunması durumunda bilançoda gösterilir.

Pasif kalemler (yükümlülükler) de iktisadi faydaları içeren kaynakların banka dışına çıkmasına yol açacak bir edime sahip olunması ve bu edimin yerine getirilmesi için gerekli tutarın güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi durumunda bilançoda gösterilir.

Tutarı kesin olarak saptanamayanlar veya ihtilafa konu olanlar da dahil olmak üzere, bankanın bilinen ve tutarı uygun olarak tahmin edilebilen bütün kaynakları bilançoda gösterilmektedir.

3.2.2.1. Banka bilançosunun aktif kalemleri

Banka bilançolarının aktifi aşağıdaki kalemlerden oluşur;

- Nakit Değerler ve TCMB

Kasa ve efektif deposu ile TCMB hesaplarından oluşur.

- Bankalar

Bankaların yerli veya yabancı diğer bankalara, katılım bankalarına ve özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara yatırdıkları mevduat ile anılan kurum ve kuruluşlarla yapılan işlemlerden doğan borç ve alacakların kaydedildiği hesaptır.

- Para Piyasalarından Alacaklar

Bankanın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Takas ve Saklama Bankası aracılığıyla diğer bankalara verdiği Türk Parası borç tutarlarının izlendiği hesaptır.

- Finansal Varlıklar

Bu hesap grubu banka aktifinde bulunan, bono, tahvil, hisse senedi, gelir ortaklığı senedi, kar- zarar ortaklığı belgeleri, kuponlar, yatırım fonları katılma belgeleri gibi menkul kıymetleri gösterir.

- Krediler

Bu hesap grubunda ise bankaların asıl faaliyet konusunu oluşturan krediler bulunur. Krediler, tüketici kredileri, ticari krediler, faktoring alacakları, kredi kartları, iskonto, iştirak kredileri vb. şeklinde çeşitlenmektedir. Bankalar aynı zamanda tahsil imkanı sınırlı hale gelen, tahsili şüpheli veya zarar niteliğindeki kredilerini de düzenleyici hesap şeklinde krediler kalemi altında izler.

- Özel karşılıklar

Bu hesaplar, Karşılıklar Yönetmeliği uyarınca sınıflandırılan Türk parası/ yabancı para krediler ve diğer alacaklar üzerinden bir indirim kalemi olarak dikkate alınacak aktif düzenleyici hesaplardır.

- Zorunlu karşılıklar

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilgili düzenlemeleri çerçevesinde, Türk parası zorunlu karşılıkların bloke olarak tesis edilen kısmının izlendiği aktif nitelikli bir hesaptır.

Bankaların tahakkuk, reeskont, kiralama işlemlerinden alacaklar, iştirakler, bağlı ortaklıklar, maddi duran varlıklar gibi varlıkları da aktifin diğer kalemleridir.

3.2.2.2. Banka bilançosunun pasif kalemleri

Banka bilançolarının pasifi aşağıdaki kalemlerden oluşur:

- Mevduat

Tasarruf mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı, ticari kuruluşlar mevduatı, bankalar mevduatı, diğer kuruluşlar mevduatı, döviz tevdiat hesabı gibi kalemlerden oluşur.

- Para Piyasasına Borçlar:

Bankanın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Takas ve Saklama Bankası aracılığıyla, diğer bir bankadan aldığı Türk parası borçlar bu hesapta izlenir.

- Alınan Krediler

Bankaların yurtiçi ve yurtdışı bankalardan kullanmış olduğu kredilerin izlendiği hesaptır.

- Özkaynaklar

Sermaye, sermaye taahhütü, sermaye yedekleri, değerleme farkları, diğer yedekler ve kar/ zarar hesaplarından oluşur.

Bankaların ödenecek vergi ve fonlar, reeskontlar, faktoring işlemlerinden borçlar, karşılıklar gibi kalemleri da pasifin diğer kalemleridir.

3.2.3. Bankaların Gelir Tablosu

Gelir tablosu, bankanın belirli bir hesap döneminde elde ettiği tüm hasılat ve gelirler ile katlandığı tüm maliyet ve giderleri sınıflandırılmış olarak gösteren ve dönem faaliyet sonuçlarını kar veya zarar olarak özetleyen tablodur. Bütün gelir ve giderler, tahakkuk tarihleri itibarıyla kayda alınmakta ve tahakkuk ettikleri hesap dönemine ait gelir tablosunda gösterilmektedir.

Bütün gelirler ve giderler, kaynakları itibarıyla sınıflandırılarak, her gelir grubu ilgili olduğu gider grubu ile karşılaştırılmakta ve gayrisafi tutarlar üzerinden gösterilmektedir.

3.2.3.1. Gelir tablosu kalemleri

Bankaların gelir ve gider kalemleri aşağıda verilmiştir:

- Faiz Gelirleri

Kredilerden alınan faizler, zorunlu karşılıklardan alınan faizler faktoring alacaklarından alınan faizler, menkul değerlerden alınan faizler gibi gelirler faiz gelirleri grubunu oluşturur.

- Faiz Giderleri

Bankaların sağladığı yabancı kaynaklara ödedikleri faizler ile yasal yükümlülüklerini yerine getirememesi nedeniyle ödediği faizler bu gruptaki hesaplarda yer alır.

- Faiz Dışı Gelirler

Bankaların kullandığı kredilerden aldığı faiz haricindeki komisyon ve masraf karşılıkları, bankacılık hizmetlerinden kaynaklanan masraf karşılıkları, tahsil ve tediye komisyonları ve aracılık edilen işlemler sonucunda alınan komisyon ve ücretler ile alınan diğer komisyon ve ücretlerin kaydedildiği hesaplardır.

- Faiz Dışı Giderler

Banka faaliyetlerinin yürütülmesi için bilânço dönemi içinde yapılan personel giderleri, karşılık giderleri, yatırılan vergi ve harçlar ile çeşitli işlemlerden dolayı verilen ücret ve komisyonlar, ayrılan amortismanlar, kambiyo işlemleri ile ilgili zararlar, sermaye piyasası zararları ve diğer işletme giderleri bu ana hesap altında izlenir.

Diğer giderler ve gelirlerin de gelir tablosuna dahil edilmesi ve vergi ve yasal yükümlülükler karşılığı ayrılması sonrasında bankaların kar/ zarar durumu ortaya çıkar.

3.2.4. Nazım Hesaplar (Bilanço Dışı Hesaplar)

Bilanço dışı hesaplar, bankanın aktif ve pasifini birinci derecede ilgilendirmeyen, müşterilere sağlanan gayri nakdi krediler ile ileride borç veya alacak doğuracak hak ve yükümlülükleri, ferî zilyetlik altındaki değerleri ve muhasebe disiplini altında takip edilmek istenen bilgileri izlemek amacıyla kullanılan bilanço dışı hesapları ifade eder.

Bilanço Dışı Hesaplarda (Nazım hesaplarda) daima karşılıklı iki hesap bulunur ve aynı meblağ üzerinden borç ve alacak kaydı yapılır.

Nazım hesaplar içerisinde ayrıca türev işlemler de yer alır. Bu türev işlemler ağırlıklı olarak yabancı para swaplar, vadeli döviz alım-satım işlemleri, para alım-satım opsiyonları ile menkul kıymete dayalı opsiyonlardan oluşmaktadır.

3.2.5. Bankaların Mali Analizi

Bankaların mali tabloları genel olarak 6 bölümde ele alınarak analiz edilir. Bunlardan birincisi sermaye yeterliliği ile ilgilidir. İkinci bölüm, bankanın kaynaklarını hangi ölçüde sabit kıymetlere bağladığını ve diğer varlık kalemlerinin niteliğini gösteren aktif kalitesi ile ilgilidir. Üçüncü bölüm bankanın gelir gider yapısına ilişkindir. Dördüncü bölüm bankanın likidite yapısı ile ilgilidir. Bankanın nakit değerleri, TCMB ve diğer mali kuruluşlar nezdindeki paraları ve diğer likit değerleri likidite yapısı hakkında bilgi verir. Beşinci bölümde ise karlılık incelenir. Net karın sermayeye (özkaynak karlılığı) ve aktife (aktif karlılığı) oranla yeterli olup olmadığı izlenmeye çalışılır. Son olarak bankanın aktif, özkaynak ve mevduat artışı trendleri ele alınarak, büyüme oranlarının enflasyonun üzerinde olup olmadığı görülmeye çalışılır (Uzunoğlu, 1996: 4- 5).

Bu kapsamda karşılaştırmalı mali analiz (yatay analiz) ve dikey analiz yöntemleri kullanılmış, bankalar için önem arz eden oranlara da değinilmiştir.

Yatay analiz, bir işletmenin iki veya daha fazla dönemine ilişkin verilerinde birbirini izleyen dönemlerde meydana gelen değişikliğin incelenerek değerlendirilmesi şeklinde oluşturulur.

Dikey analizde ise, bir dönemin mali tablo kalemleri aynı dönemin diğer kalemleri ile değerlendirilir. Yani dönemin bütün kalemleri arasında oransal bir ilişki oluşturularak her kalemin toplamdan yüzde olarak aldığı oran analiz edilerek kalemin önemi - önemsizliği- analiz edilir.

Buna göre 1998 yılından itibaren, faaliyet gösteren (katılım bankaları hariç olmak üzere) bütün bankaların bilanço ve gelir tablolarından kümülatif olarak oluşturulan ‘Konsolide Bilanço’ ve ‘Konsolide Gelir Tabloları’ ülkede yaşanan ekonomik gelişmeler ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Konsolide veriler Türkiye Bankalar Birliğinin ‘Bankalarımız’ isimli kitaplarından faydalanılarak derlenmiştir.

Konsolide mali veriler; bir grubun varlıklarını, borçlarını, özkaynaklarını, gelir ve giderlerini, finansal durumdaki değişikliklerini bir bütün olarak göstermek amacıyla düzenlenir. Birbiriyle sermaye payları, ortaklık yapıları veya yönetim yapıları açısından bağlı olan şirketlerin oluşturduğu gruplarda, grup içi işlemler haricindeki bütün kalemler toplanarak konsolide mali tablolar düzenlenir. Bu çalışmadaki konsolide çalışma ise bankacılık sektöründeki (katılım bankalarının muhasebe sistemlerindeki farklılık nedeniyle çalışmaya dahil edilmemesi ayırık olmak üzere) bütün bankaların mali verilerinin kümülatif şekilde birleştirilmesinden oluşturulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. RİSK KAVRAMI VE RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

4.1.1. Risk Kavramı

Alkin vd. (2005) riski, taraflarca kabul edilen veya istenilen yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, beklenen olayların gerçekleşmemesi ya da beklenmeyen durumların ortaya çıkmasına bağlı olarak zarar edilmesi olasılığı olarak ifade ederken, Tevfik (1997) kayıp hasar tehlikesi olasılığı olarak tanımlamıştır. BDDK ise ‘Bankaların İç Denetim Ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik’te riski, bir işleme ilişkin bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin (zararın) oluşması nedeniyle ekonomik faydanın azalması ihtimali olarak tanımlamıştır.

Ticari alanları farklı da olsa, şirketler çok çeşitli finansal ya da finansal olmayan değişken karakterli içsel ve dışsal baskılarla bir aradadır. Şirketin başarıya ulaşmasında bu değişken karakterli içsel ya da dışsal baskıların yönetiminin çok önemli bir yeri vardır. ‘Risk’ olarak tanımlanabilecek bu unsurlar şirketlerin başarılı olmalarının önünde engel oluşturabilmektedir (Çağdaş ve Gürsoy, 2003: 55).

Şirketlerin karşı karşıya oldukları riskleri, “finansal riskler” ve “finansal olmayan riskler” olarak iki ana gruba ayırmak mümkündür. Finansal olmayan riskler, şirketlerin kendi ticari faaliyet alanları içerisinde, mal ya da hizmet üretimlerinin doğal bir sonucu olarak karşılaştıkları ve şirket yöneticilerinin sektörel becerisi, problem çözme güçleri, işin bütünü ve organizasyonel yapıya hakimiyetleri gibi özellikleri sayesinde, kendi profesyonellikleri ile rahatlıkla altından kalkabilecekleri türde risklerdir. Finansal riskler ise, şirket tarafından her an izlenmesi, kontrol edilmesi ve şirket üzerindeki etkilerinin ölçülmesini gerektiren türde risklerdir (Çağdaş ve Gürsoy, 2003: 55). Çünkü finansal risklerin etkileri daha somuttur ve

şirketlerin likidite yapılarında, borçlanma politikaları üzerinde ve nihayetinde karlılıkları üzerinde daha büyük etki yaratma ihtimali yüksektir.

4.1.2. Risk Yönetimi

İşletmeler oluşan veya oluşma olasılığı bulunan risklere karşı çeşitli stratejiler geliştirirler. Riske yönelik bu stratejiler; riski göze alma, riski azaltma, riski transfer etme ve riskten kaçınma gibi yöntemleri içerir (Eke, 2005: 17).

- i. **Riski Göze Alma:** Riskin getireceği durumu gözleyerek herhangi bir tepki vermeme durumudur.
- ii. **Riski Azaltma:** Riskin olası büyüklüğünü analiz etmeye çalışarak riskin etkisini düşürüp daha makul hale getirme stratejisini ifade eder.
- iii. **Risk Transferi:** Riskin çeşitli yöntemlerle bir başka yöne transfer edilmesidir. Şöyle ki, riskin uzman kişilere, finansal piyasalara veya diğer kişi veya kuruluşlara devredilmesi anlamını taşımaktadır.
- iv. **Riskten Kaçınma:** Riskin ortaya çıkma olasılığını ortadan kaldırarak belirsizlikten kaçınma yolunu seçmek demektir.

Finansal hizmetler sunan işletmeler söz konusu olduğunda, risk yönetimi en geniş anlamıyla işletmenin yönetimi anlamına gelmektedir. Bankacılık ve finans konularında gelişmiş ve deneyimli ülkelerde 1980'lerin ortalarından itibaren, Türkiye'de de özellikle 2001 finansal krizinden sonra daha çok incelenen bu kavram, en somut haliyle 'belirli bir takım matematiksel yöntemlerin ifadesi' olarak anlam kazanmaktadır (Yavuz, 2002: 21).

Risk Yönetimi aynı zamanda risk ve getiri arasında finansal kurumun yönetimine uygun bir geçiş veya değişim yapabilmesini sağlayan bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir (T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Risk Yönetimi Daire Başkanlığı, 2005: 5).

4.1.3. Risk Yönetimi Politikaları

Risk yönetimi politikaları iki şekilde değerlendirilebilir. Bunlardan biri oluşabilecek risklerin sebeplerini ortadan kaldırıcı politikaların izlendiği aktif risk yönetimi, diğeri de oluşan risklerin etkilerini karşılamayı hedefleyen pasif risk yönetimi şeklinde oluşmaktadır. Risk yönetimi, modern kurumlar için elzem

becerilerden birisidir. Karşı karşıya kaldıkları riskleri göz önüne almayarak hareket eden işletmeler ile etkin ve etkili bir risk yönetimi politikasına sahip işletmeler arasında, risk sürecini başarılı ve başarısız geçirme bakımından keskin ayrımlar bulunmaktadır (Kaval, 2000: 35). Ülkemizde son yıllarda yaşanan finansal krizler, ekonomiyi bütünüyle etkilemiş, en büyük olumsuz etkiye de bankacılık sistemi maruz kalmıştır. Uluslararası gelişmeler, küreselleşmenin boyutlanması, teknolojiye olan bağımlılığın giderek artması gibi unsurlar bankaların risk kavramını daha derinden anlaması gerekliliğini ortaya koymuştur.

İşletmelerde risk yönetimi fonksiyonunu icra etmekte olan birimlerin temel görevleri risklerin tespit edilmesi, ölçülmesi, yönetilmesi ve raporlanması şeklinde özetlenebilir. Bankalarda risk yönetimi fonksiyonunu icra eden birimlerin aktif ve pasif şekilde tercihlerde bulunabilecekleri risk yönetimi politikaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4.1. Risk Yönetimi Politikaları (Kaval, 2000: 35)

Aktif Risk Yönetimi:
Faiz oranı ve esnekliklerinde, dövizlerin miktarlarında, pozisyonların vadelerinde uyumsuzluğun ve pozisyon açıklarının sınırlandırılması.
Krediler portföyünde ve menkul kıymetler portföyünde çeşitlendirme yapılarak riskin dağıtılması.
Pasif Risk Yönetimi:
Açık ve gizli özkaynak rezervlerinin oluşturulması.
Likidite rezervlerinin düzenlenmesi.
Kazanma gücünün sağlamlaştırılması.

4.1.4. Risk Yönetiminin Gelişimi ve Türkiye’de Risk Yönetiminin Mevcut Durumu

Dünya piyasalarında risk yönetimi kavramına 1950’li yıllarda, II. Dünya Savaşı sonrasında küresel düzlemde yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

1980 sonrasında hızlanan küreselleşme olgusuyla da ekonomide ve mali sistemde bütünleşmenin artması ile risk yönetimi kavramı daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. 1990’larda ise uluslararası organizasyonların gözetim ve denetiminin artmasıyla risk yönetimi finansal kurumların yönetim anlayışları içerisinde yerini

sağlamlaştırmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ve yaygın iletişim ağı ile birbirine bağlı hale gelen yeni finans sistemindeki risklerin ne derece önemli olabileceği 1997 yılında Güneydoğu Asya’da ve 1998’de Rusya’da ortaya çıkan krizlerin gelişmekte olan ülkelere de sıçrayarak tüm dünyayı etkilemesi ile daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır (Sezgin, 2001: 22- 23).

Türk Finans Sistemi, tarihsel gelişim sürecine bağlı olarak bankacılık esaslı bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda, ilişkili ve bozuk kredilendirme, aşırı risk alma ve kötü yönetim sonrasında bankaların mali bünyelerinin bozulması, bazı bankaların tasfiye edilmesi ekonomide ciddi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle ekonomik genişleme dönemlerinde, mali aktörlerin risk yönetiminde tedbiri elden bıraktığı diğer bir deyişle aşırı risk aldığı ve kırılganlığı artırdığı gözlenmektedir. Bu nedenle bankacılık sektöründe krizlere yol açan kırılganlığın ölçülmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında risk yönetimi; risk, getiri ve sermayeyi ilişkilendiren, bunların arasında mevcut olabilecek en iyi dengeyi sağlamaya çalışan bir yönetim anlayışı haline gelerek bankaları ve dolayısıyla da ekonominin bütünü etkileyebilmektedir (Sezgin, 2001: 22).

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler finans sektörünün düzenli bir yapıda işleminin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ekonomik krizler sonrasında bankacılık sektöründe risk yönetiminin önemi de açık bir şekilde anlaşılmış ve risk yönetimi konusunda ulusal ve uluslararası düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

Bankacılıkta kredi kararlarından, aktif ve pasiflerin yönetimine kadar pek çok alanda giderek yükselen oranda uygulanmaya başlanan risk yönetimi Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda kayda değer gelişme sağlamıştır (Sezgin, 2009). BDDK’nın sektörde etkin denetim ve gözetimini arttırması yanında bankaların krizler sonrasında riskler hakkında daha bilinçli davranmak güdüsünü geliştirmeleri risk yönetiminin gelişmesini sürdürmesini sağlamıştır.

4.1.5. Risk Ölçüm Yöntemleri

Basel II düzenlemeleri; kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskin ölçümüne ilişkin üç temel gelişmişlik düzeyi belirlemiştir. Buna göre risk ölçüm yöntemleri temel, orta ve gelişmiş olmak üzere gelişmişlik düzeylerine ayrılmıştır.

Her risk kategorisi için de belirtilen gelişmişlik düzeyine tekabül eden ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır.

Buna göre bankaların sermaye yeterliliği rasyosuna dahil ettiği risk kategorileri olan kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk için farklı gelişmişlik düzeylerinde ölçüm yöntemleri bulunmaktadır.

Kredi riski için temel gelişmişlik düzeyinde standart yaklaşım, orta gelişmişlik düzeyinde temel içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım, gelişmiş düzeyde ise gelişmiş içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım kullanılmaktadır.

Piyasa riski için ise orta ve gelişmiş düzeyde ölçüm yöntemi oluşturulmuştur. Buna göre orta gelişmişlik düzeyinde standart metod, gelişmiş düzeyde ise içsel modeller (riske maruz değer hesaplanması) kullanılmaktadır.

Operasyonel risk için ise sırasıyla temel gösterge metodu, standart ve alternatif standart metod ile gelişmiş içsel ölçüm yöntemi kullanılmaktadır.

Basel II düzenlemesinde farklı risk kategorilerine göre sunulan hesaplama yöntemleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.2 Risk kategorilerine göre risk ölçüm yöntemleri (T.C.Z.B., 2005a)

RİSK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ		Ölçüm Yöntemlerinin Gelişmişlik Düzeyi		
		Basit	Orta	Gelişmiş
Risk Kategorisi	Kredi Riski	Standart Yaklaşım	Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	Gelişmiş İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım
	Piyasa Riski		Standart Metod	İçsel Model (RMD)
	Operasyonel Risk	Temel Gösterge Metodu	Standart ve Alternatif Standart Metod	Gelişmiş İçsel Ölçüm Yöntemi

4.2. RİSK YÖNETİMİNDE ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

4.2.1. Basel I Düzenlemeleri

Uluslararası ödemeler sistemini düzenlemek amacıyla 1930 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) kurulmuştur. BIS Yönetim Kurulu'nun 17 üyesi bulunmaktadır. Kurulun 6 temel üyesi (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere Merkez Bankaları Başkanları ve ABD Merkez Bankaları Kurulu Başkanı) ve bu üyelerin kendi ülkelerinden seçecekleri 6 ek üyenin yanı sıra, 5 tane de seçimle iş başına gelen üyesi (Kanada, Japonya, Hollanda, İsveç ve İsviçre) bulunmaktadır.

Bank For International Settlements (BIS), İsviçre Basle (Basel) şehrinde bulunan dünya merkez bankaları arasındaki işbirliğini temel amaç edinmiş, mali konulardaki raporları, dünya bankacılığına yön veren bir kuruluştur. Temel olarak BIS, uluslararası bankalar, yerel bankalar ve yerel otoritelerle çalışarak, onların da görüş ve önerileri doğrultusunda, bankacılık sektörü için ortak standartların belirlenmesi, uygulanması ve test edilmesini amaçlamaktadır (Atiker, 2005).

1974 yılında G-10 Ülkelerinin (A.B.D., Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere, İtalya, Kanada, İsviçre, İsveç ve Hollanda) Merkez Bankası Başkanları tarafından BIS bünyesinde Basel Bankacılık Denetim Komitesi oluşturulmuştur.

Bankacılık denetimiyle ilgili önemli hususların anlaşılmasının kolaylaştırılması ve dünya genelinde bankacılık denetiminin kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla oluşturulan Basel Bankacılık Denetim Komitesinin üyeleri arasında G- 10 Ülkeleri merkez bankaları başkanları yanında Belçika, Lüksemburg, İspanya merkez bankaları başkanları ve bankacılık denetim otoritelerinin yetkilileri de bulunmaktadır (Arslan, 2007: 3- 4).

Sermaye piyasalarının en önemli aktörlerinden biri konumunda olan bankaların yapısını güçlendirmek isteyen BIS, 1988 yılında Basel I düzenlemelerini yayımlamıştır. 1988'de ilan edilen ve 1992'de uygulanmaya başlanan Basel I, 100'den fazla ülkede banka sermayesi düzenlemelerinin temeli haline gelmiş olup, düzenlemelerin amacı 1970'lerden itibaren bankacılık sektöründe önemli ölçüde düşüş gösteren sermaye düzeyini yükseltmek ve farklı ülke bankaları için yeni faaliyet alanları yaratmak olmuştur (Başar, 2007:5).

4.2.1.1. Basel I kriterlerinin temel esasları

Basel I kriterleri ile bankaların krizlere ve finansal kırılganlığa karşı dayanıklılığını arttırmak ve finansal istikrarı sağlamak amacıyla bankaların uyması gereken temel kriterler belirlenmiştir.

Basel I kriterleri temel olarak, bankaların kredi verirken belirli esasları uygulamasını ve banka sermayesinin üstlenilen risklere oranının belirli bir değerin üstünde olmasını önermektedir. Basel I’de bankaların sermaye yeterliliği konusunda uluslararası standartlar belirlenmiştir. Buna göre, sermayenin risk ağırlıklı aktiflere oranına %8 alt sınırı getirilmiştir. Piyasa riski ve kredi riski olarak riskleri 2 gruba ayıran Basel I’in sermaye yeterliliği kıstasına göre kredi verecek olan banka veya kredi kuruluşu sermayesinin en fazla 12,5 katı kadar risk alabilecektir.

Bu durumda, ilave kaynak kullandırımı yapmak isteyecek olan banka veya kredi kuruluşlarının özkaynakları, hesaplanacak olan risklere oranla yetersiz kalırsa sermaye artırımına gidilmek durumunda kalınacak, bu zorunluluk da kredi maliyetine olarak müşteriye yansıtılacaktır.

Basel I düzenlemelerinde varlıklar belirli risk kategorilerine bölünmüş ve riskli varlıklar için %8 minimum sermaye gereksinimi belirlenmiştir. Basel I’in, sermaye odaklı olması, işletmelerin sınıflandırılmasında ve kredilendirilmesinde çeşitlilik sağlanmaması gibi nedenlerle standartlar yetersiz kalmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Basel I düzenlemelerinin yetersiz kalması üzerine özellikle büyük bankaların kredi riskinin ölçülmesinde daha farklı sermaye analizlerine gereksinim duyulmuştur (Başar, 2007: 7-8). 1988 yılında kabul edilen Basel I kriterleri 2004 yılında yerini Basel II kriterlerine bırakmıştır.

4.2.2. Basel II düzenlemeleri

Basel Komitesi, Basel I düzenlemelerinin eksikliklerine yönelik eleştirileri dikkate alarak düzenlemelerin revize edilmesine yönelik çalışmalar yapmış ve piyasa riskine maruz tutarların da sermaye yeterlilik rasyosuna eklenmesini de içeren yeni bir öneri metni hazırlamıştır (Akan, 2007). Komitenin Basel I’i gözden geçirme çalışmasının asli hedefi, sermaye yeterliliği mevzuatının uluslararası faal bankalar arasında önemli bir rekabet eşitsizliği oluşturmamasını sağlamak yanında uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını ve sıhhatini güçlendiren bir düzenleme oluşturmak

olmuştur. Gözden geçirilmiş düzenlemenin getirdiği önemli bir yenilik, bankaların iç sistemlerinin sağladığı risk değerlendirmelerinin sermaye hesaplamalarında girdi olarak daha fazla kullanımıdır

(<http://www.bddk.org.tr/turkce/Basel-II/3370Basel-IIKapsamli.pdf>).

Kredi değerlendirme kararlarının subjektif olduğu geleneksel yaklaşımda kredinin yapılandırması riske bağlı değil iken, Basel II Düzenlemelerinde risk daha objektif yöntemlerle ölçülmekte ve fiyatlamada çok önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Tablo.4.2.'de geleneksel yaklaşım ile Basel II düzenlemeleri arasındaki temel farklar özet olarak verilmiştir.

Tablo 4.3. Kredi Kararlarında Geleneksel Yaklaşım ve Basel II Yaklaşımı (Seval, 2007)

BASEL II YAKLAŞIMI	GELENEKSEL YAKLAŞIM
• İyi kredilerin temerrüt olasılığı düşük, kötü kredilerin yüksektir. • Riskler objektif yöntemlerle ölçülmektedir. • Kredinin yapılandırılması (fiyat, teminat ve limit) riskle ilişkilendirilmektedir.	• Kredi değerlendirme ve kararı subjektiftir. • Karar bir bankadan diğerine farklılık gösterebilmektedir. • Kredinin yapılandırılması (fiyat, teminat, limit vs) riske duyarlı değildir.

Sermaye gereksinimine ilişkin hesaplamada, bankaların maruz kaldıkları 3 temel riski (Piyasa Riski, Kredi Riski ve Operasyonel Riski) kapsayan Basel II düzenlemesine göre; faiz oranı riski, likidite riski ve diğer ekonomik risklerin de ölçülmesi, izlenmesi ve yönetilmesi için sistemlerin oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir.

Basel II'nin, Basel I'den temel farkı; sermaye yeterliliği oranının hesaplanmasıdır. Basel I'de Kredi Riskleri ile Piyasa Riskleri sermaye yeterliliği için hesaplanırken, Basel II Düzenlemesi ile Operasyonel Risk de hesaplamaya dahil edilmeye başlanmıştır. Buna göre uzlaşılar arasındaki formülasyon farkı aşağıdaki gibidir;

$$\text{Sermaye Yeterliliği Oranı}^{\text{Basel I}} = [\text{Özkaynaklar} / (\text{Kredi Riskine Esas Tutar} + \text{Piyasa Riskine Esas Tutar})] * 100 \quad [4.1]$$

$$\text{Sermaye Yeterliliği Oranı}^{\text{Basel II}} = [\text{Özkaynaklar} / (\text{Kredi Riskine Esas Tutar} + \text{Piyasa Riskine Esas Tutar} + \text{Operasyonel Riske Esas Tutar})] * 100 \quad [4.2]$$

Bankalar tarafından operasyonel riskin de hesaplamaya dahil edilecek olması daha yüksek sermaye gereksinimine işaret etmektedir.

Basel II ile bankaların kredi fiyatlaması da sermayenin formülasyona dahil olmasıyla değişmiştir. Buna göre;

$$\text{Geleneksel Kredi Fiyatlaması} = \text{Fonlama Maliyeti} + \text{Müşteri Risk Primi} + \text{Kar Payı} \quad [4.3.]$$

$$\text{Basel II Kredi Fiyatlaması} = \text{Fonlama Maliyeti} + \text{Beklenen Kayıp Oranı} + \text{İlave Sermayenin Maliyeti} + \text{Kar Payı} \quad [4.4.]$$

Basel II, 2004 yılında yayımlanmış, çeşitli konulardaki eklemelerle 2005 yılında güncellenmiş ve güncellenerek genişletilmiş biçimi Haziran 2006'da yayımlanmıştır. Basel II, ülkelerin insiyatiflerine bırakılan ulusal uygulama tercihleri öngörmektedir. Bu itibarla, Basel II uygulamalarının etkinliği, ülkelerin kendi ulusal şartlarına uygun tercihlerini belirleyebilmesiyle sağlanabilecektir. Basel Komitesi, resmi olarak yasal bir statüye veya otoriteye sahip olmamakla birlikte ilgili ülkelerin kamu kurumlarının üye olduğu bir organizasyondur. Komite tarafından oluşturulan standart ve ilkeler, büyük ölçüde etkili yönlendirici tavsiyeler (soft-law) niteliğinde olup, dünya genelinde kabul görmektedir. Basel Komitesi tavsiyelerinin çoğu Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından yapılan düzenlemelerde ve uygulamalarda dikkate alınmaktadır (Arslan, 2007: 53).

4.2.2.1. Basel II kriterlerinin temel esasları

Basel II'nin en önemli esaslarından biri, risk yönetiminin tek odaklı değil çok odaklı bir şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Öyle ki, banka veya kredi kuruluşları bir müşteriye ticari kredi vermek durumunda kaldığında müşterisini KOBİ, Perakende KOBİ veya Kurumsal KOBİ kategorilerinden birine dahil edecek, bunu yaparken de derecelendirme kuruluşlarının vereceği notları dikkate alacaktır. Derecelendirme kuruluşlarının notlarına göre müşterinin kredi alıp alamayacağı veya alacaksa maliyetinin ne olacağı tespit edilecektir. Dolayısıyla, Basel II'nin temel

esas, müşterinin kendi özel durumuna göre kredilendirmenin farkı maliyetle, farklı teminatla tahsis edilebileceğidir (Arslan, 2007: 3).

Basel II içerisinde risk ölçümüne ilişkin olarak basit aritmetiğe dayalı standart yöntemlerin yanısıra kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistiki / matematiksel risk ölçüm metotlarını içeren yöntemler bulunmaktadır. Basel II süreci aslında risk yönetimine ilişkin son yıllarda gözlemlenen gelişmelerin bir devamı niteliğindedir ve gelişmiş ülkelerde sektör standardı olarak yürütülen uygulamalar bu süreçle birlikte mevzuat şekline dönüşmüştür.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında Basel II kriterlerinin temel dayanaklarını üç noktada toplamak mümkündür. Bunlar: asgari sermaye ihtiyacının karşılanması, denetim otoritesinin gözden geçirmesi ve kamuyu aydınlatma ilkesine uygun davranılması ilkeleridir

(<http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel-II/3370Basel-IIKapsamli.pdf>).

4.2.2.1.1. Asgari sermaye ihtiyacının karşılanması

Basel II düzenlemesinin temel dayanaklarından biri asgari sermaye ihtiyacının karşılanmasıdır. Basel II’de, asgari sermaye ihtiyacı belirlenirken operasyonel riske esas tutar da hesaplamaya dahil edilmeye başlanmıştır. Buna göre kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk çeşitli yöntemlerle hesaplanarak bankaların sahip olması gereken asgari sermaye ihtiyacı belirlenir (TCZB, 2005b: 5).

4.2.2.1.2. Denetim otoritesinin gözden geçirmesi

Basel II ile birlikte denetim otoritelerinin gözetim yöntemlerinin kapsamı daha geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Böylece bir taraftan bankaların yüklendikleri riskleri karşılayacak düzeyde sermaye taşımalarını sağlarken diğer yandan bankaların kendi bünyelerinde oluşacak riskleri izleme ve yönetme konusunda daha gelişmiş teknikleri geliştirip kullanmaları sağlanmak istenmiştir (TCZB, 2005b: 16).

Ayrıca bu çerçevede, ‘Asgari sermaye ihtiyacının karşılanması’ dayanak noktasında değinilmemiş çeşitli riskler de belirtilmiştir. Buna göre; faiz oranı riski, likidite riski, kredi konsantrasyon riski ve diğer risk konuları da kapsanmıştır. Denetim otoritesinin geliştirilmesi dayanak noktası ile karşılık seviyelerinin

yükseltilmesi ve iç kontrollerin artırılması gibi yöntemlerle risk yönetiminin güçlendirilmesinin şart olduğu özellikle vurgulanmaktadır (TCZB, 2005b: 16).

4.2.2.1.3. Kamuyu aydınlatma ilkesine uygun davranmak

Basel II'nin üçüncü dayanak noktası, kamuoyunun bankaların almış olduğu riskleri, alınan riskler için uygulanan süreçleri ve sermaye yeterliliği hususunda bilgi sahibi olabilmesidir. Buna göre bankaların gerek sermaye yeterliliği bileşenlerini gerekse de risklere ilişkin hususları kamuyu aydınlatma biçiminde açıklamaları gerekir (TCZB, 2005b: 18).

4.2.2.2. Basel II düzenlemelerinin bankacılık sektörüne etkileri

Basel II düzenlemeleri ile birlikte bazı kredilerin risk ağırlığı değişmiş, operasyonel riskin sermaye yeterliliği rasyosuna dahil edilmesi ile bulundurulması gereken sermaye tutarı artmış ve teminatlandırma hususunda farklılıklar getirilmiştir. Bütün bu değişiklikler ile birlikte kredi maliyetlerinde artış yaşanan bankaların kredi fiyatlandırması da farklılaşmıştır.

Aynı zamanda 'uyumlaştırma süreci' olan Basel II ile birlikte bankaların uygulamalarında standartlaşma oluşturulması beklenmektedir. Sektörde muhasebe kayıtlarının uyumlaştırılması, risk ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi, riskin dağıtılabileceği türev ürünlerin geliştirilmesi, risk odaklı denetim sisteminin kurulması, operasyonel risklere karşı duyarlılığın artması gibi özellikle risk yoğunluklu pek çok düzenleme getirilmiştir.

4.2.2.3 Basel II standartlarının reel sektöre etkileri

Basel Kriterleri bankaların fiyatlama ve sermaye yapılarında değişikliğe yol açtığı gibi kredi talebinde bulunacak firmaların da kredi maliyetlerinde değişikliğe yol açacaktır. Buna göre, hesaplanacak kredi derecelendirme notlarına göre firmaların kredi maliyetleri değişecektir.

Kredi kullanan firmanın kredi notu düşük ise banka daha fazla risk alacak, sermayeden daha çok karşılık ayıracaktır. Bu da bankaların kredi hacimlerinin daralmasına neden olacak, kredi faiz oranları artacaktır. Özellikle ekonomik

daralmanın yaşandığı dönemlerde kredi talebi olan firmaların kredi notları düşük olacağı (temerrüt ihtimalinin artmasından dolayı) için, bankaların sermaye yükümlülükleri artarak kullandırabilecekleri kredi miktarında düşüş görülecektir. Kredi faiz oranları artacağı için kredi kullanan firmaların finansman giderleri yükselecek, bu durumda kredi kullanan firma finansman giderlerindeki artışı fiyatlara yansıtabilirse fiyatlara yansıtacak, piyasadaki rekabetten dolayı fiyatlara yansıtamazsa karlılık oranları düşecektir. Bu süreç sonunda; konjonktürel dalgalanmaların etkisini daha da arttıracığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2007: 11).

Firma yapılanmasına bakıldığında ülkemizde Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Türkiye'deki işletmelerin %90'ından fazlası KOBİ'lere aittir (Yılmaz, 2007: 9). Basel II ile birlikte Kobilerin bankalardan kredi kullanabilmesi ve kullandığı kredilerin maliyetlerini düşürebilmesi için mali yapısını güçlendirmesi, kayıtdışı işlemlerini kayıt altına alması ve finansman konusunda bilgili kişilerle çalışması gerekmektedir.

4.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MARUZ KALDIĞI RİSKLER

Finans sektörü, genel olarak alış- satış fiyatları arasındaki farktan yararlanılarak kazanç sağlamanın amaçlandığı piyasayı ifade eder. Bu nedenle finans sektörü için riski özenle izlemek ve bu amaçla doğru fiyatı belirlemek hayati önem taşır (Yüksel vd., 2002: 86-87). Risk aslında bütün ekonomik ve finansal etkinliklerin ayrılmaz parçasıdır. Son yıllarda ekonomide yaşanan hızlı gelişmeler tüm dünyada bankaların karşı karşıya kaldıkları risklere yenilerini eklemiş ve bu gelişmeler riskin tanımlanması ile maruz kalınan risklerin gerçek boyutunun temsil edilmesi için kullanılan yöntemlerin daha fazla karmaşıklaşmasına neden olmuştur (Akan, 2007: 59).

Bankacılık sektörünün maruz kaldığı riskler piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olmak üzere 3 ana bölüm altında incelenebilir. Diğer risk türleri ise; işlemin sonuçlandırılmaması riski, işlemin sonuçlandırılması öncesi oluşan risk, ülke riski, transfer riski, likidite riski, piyasaya ilişkin likidite riski, fonlamaya ilişkin likidite riski, faiz oranı riski, mevzuata ilişkin yetersiz bilgi riski, itibar riski, düzenlemelere uyulmama riski, strateji riski vb şeklinde sınıflandırılabilir.

4.3.1. Piyasa Riski

Piyasa riski, bankaların alım-satım hesapları içerisinde yer alan çeşitli finansal varlıklarına (aktif) ve yükümlülüklerine (pasif) ilişkin pozisyonların değerinde faiz oranları, hisse senedi fiyat değişiklikleri ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle meydana gelebilecek ve bankaların sermayelerini veya gelirlerini olumsuz yönde etkileyebilecek zarar riskini ifade etmektedir (www.bddk.org.tr).

Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelikte (2001), “genel piyasa riski” deyimi bankaların alım- satım hesapları içinde yer alan;

- Getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş borçlanmayı temsil eden finansal araçlara,
- Hisse senetlerine,
- Diğer menkul kıymetlere,
- Yukarıda belirtilen araçlara dayalı türev sözleşmelerine,
- Bankaların bilanço içi veya bilanço dışı kalemlerinde yer alan farklı döviz cinslerindeki tüm döviz varlıkları ve yükümlülüklerine,

ilişkin pozisyonların değerinde faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle meydana gelebilecek zarar riski olarak açıklanmakta ve piyasa riskinin unsurları “faiz oranı riski”, “hisse senedi pozisyonu riski” ve “kur riski” olarak sıralanmaktadır (Yüksel vd., 2002:88).

Faiz oranı riski; bankaların ticari hesaplarında izlenen getirisi faiz oranları ile ilişkilendirilmiş finansal araçlarla bu araçlara dayalı türev enstrümanlara ilişkin pozisyonların ve hisse senedine dayalı türev ürünlerin nakdi bölümlerinin değerinde faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarar olasılığını ifade etmektedir.

Hisse senedi pozisyonu riski; bankaların ticari hesaplarında izlemiş oldukları hisse senetlerinin piyasa fiyatlarındaki beklenmedik değişimler nedeniyle karşı karşıya kalınabilecek zarar olasılığını ifade etmektedir.

Kur riski ise; döviz kurlarında beklenmeyen hareketler sonucu ortaya çıkan ve bankaların cari ve gelecek dönemlerdeki sermayelerinin ve gelirlerinin olumsuz etkilenmesine yol açabilecek zarar riskini ifade etmektedir. Piyasa riski kapsamında ele alınan kur riski, diğer piyasa riski unsurlarından farklı olarak bankanın yalnızca

ticari hesaplarında izlenen pozisyonlarını değil bankanın bilanço içi ve bilanço dışı tüm pozisyonları açısından geçerli olmaktadır.

4.3.1.1. Piyasa riskinin ölçülmesi ve yönetilmesi

Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin görüşleri çerçevesinde Şubat 2001 tarihinde yayımlanan “Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik”te; piyasa riski ve diğer risk kategorilerinin unsurları tanımlanmış ve piyasa risklerinin, ölçülebilmesi için bankalara iki metod önerilmiştir. Bunlar; standart metod ve içsel model olmuştur.

Standart metoda göre her bir risk kategorisi faiz, kur (altın dahil), hisse senedi için gerekli sermaye gereksinimi ayrı ayrı hesaplanır ve daha sonra bu tutarlar toplanarak toplam sermaye gereksinimine ulaşılır. Bu metoda göre faiz oranı ve hisse senedi risklerinin spesifik risk ve genel piyasa riski olmak üzere iki bileşeni vardır (TCZB, 2005a: 26).

Finansal araçları ihraç veya garanti eden ve ödeme yükümlülüğünü üstlenen kuruluşların yönetimlerinden ve mali bünyelerinden kaynaklanabilecek sorunlar nedeniyle meydana gelebilecek zarar riski “spesifik risk” olarak tanımlanmaktadır. Spesifik risk karşılığında sermaye yükümlülüğü konulmasının amacı, bankaları esas itibarıyla genel piyasa hareketlerinden ziyade, herhangi bir menkul kıymetin o menkul kıymeti çıkaranın niteliğine ilişkin olarak ortaya çıkabilecek risklere karşı korumaktır. Kur riskinde de her bir döviz cinsi için ayrı ayrı hesaplama yapılmaktadır. Faiz oranı riskine ilişkin yapılacak hesaplamalarda ise, her bir risk unsurunun kalan vade ya da yeniden fiyatlandırma dikkate alınarak uygun vade dilimine yerleştirilir (TCZB, 2005a: 28).

İçsel Modeller ise Riske Maruz Değer Modellerini içerir. Banka varlıklarının ya da borçlarının piyasa riskinin ölçülmesinde en çok kullanılan model Riske Maruz Değer (Value at Risk- VaR) modelidir. 1990'ların ilk yarısından sonra piyasa riski açısından bir endüstri standardı haline gelen Riske Maruz Değer alım-satım portföyünün maruz kaldığı piyasa riskinin olasılığını tanımlar (Akan, 2007: 59). Türkiye’de yerleşik bankaların taşıdıkları risklerden önemli bir tanesi olan piyasa riskinin ölçümüne yönelik olarak bankacılık sektöründe endüstri standardı haline gelmiş olan Riske Maruz Değer (RMD) ülkemizde de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından bu riskin ölçümünde bir yöntem olarak

önerilmektedir (Akan, 2003: 29). RMD'nin hesaplanmasında genel olarak 3 yaklaşım benimsenmektedir. Bunlar; parametrik yöntem, tarihsel benzetim yöntemi ve Monte Carlo Simülasyon yöntemleridir.

RMD hesaplamasında kullanılan en popüler yöntemlerden biri olan parametrik yöntemde taşınan alım-satım portföyünün değerini etkileyen parametreler belirlenmekte ve bunlarda belirli bir olasılık dahilinde meydana gelebilecek dalgalanmalardan yola çıkarak portföydeki değer kaybı hesaplanmaktadır (TCZB, 2005a: 29).

Tarihsel benzetim yönteminde, portföyün olası kar veya zararlarının dağılımı, piyasa etkenlerinin geçmiş bir dönem boyunca gerçekleşmiş olan değişimlerinin mevcut portföye uygulanması suretiyle elde edilmektedir. Böylece gerçek veriler simülasyon için tarihsel senaryolar üretmek için kullanılmaktadır (TCZB, 2005a: 29).

Monte Carlo yöntemleri olarak bilinen simülasyon yöntemlerinin temelindeki yapı ise; mümkün pek çok durumu kapsayan ve sahip olduğu olasılık dağılımının bilindiği varsayılan, finansal değişkenlerin tekrarlı bir rastgele sürecinin simülasyonu oluşturulmasıdır. Simülasyonlarla portföy değerlerinin tümü için yeniden bir dağılım oluşturulur ve hedef seçilen belli bir tarihteki portföy değerini bulmak için fiyatların davranışları yakınlştırılarak rastgele fiyat rotaları oluşturulup, çeşitli senaryolar üretilir (TCZB, 2005a: 29).

Bir risk ölçüm aracı olarak RMD, elde tutulan portföyün verilen bir süre içinde uğrayabileceği maksimum değer kaybını belli bir güven aralığı seviyesinde verir. Fakat model varsayımlarının büyük bir olasılıkla geçersiz kalacağı beklenmedik ve olağanüstü olaylar karşısında uğranabilecek zararın boyutları hakkında kesin bilgi vermez. Bu sorunu çözmek amacıyla, RMD metodolojileri stres testleri/ senaryo analizleri ile tamamlanırlar. Buna göre portföy değişik senaryolar altında analiz edilir (TCZB, 2005a: 30).

Dayanıklılık testi günümüzde de yaşadığımız krizler sırasında gözlemlenen, piyasalardaki beklenmeyen ve önemli dalgalanmaların portföyün değerini nasıl etkilediğinin tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Piyasa riskinin yönetilmesi bankacılık sektörü için faaliyetlerin sürdürülmesi açısından çok önemlidir. Bu risk bankaların asli işlevlerinden biri olan kredi vermenin yanı sıra, finansal piyasalarda kar amacına yönelik kısa vadeli alım satım yapmaları ve bu şekilde eriştikleri işlem

hacminin çok büyük boyutlara ulaşması sonucunda büyük önem kazanmıştır (Başar, 2007: 28- 29).

4.3.1.2. Türev piyasa işlemleri

Bretton Woods para sisteminin yıkılarak esnek kur sistemine geçilmesi ve 1970’lerin başında yükselen enflasyon oranları, döviz ve para piyasalarında meydana gelen dalgalanmaların artmasına sebep olmuştur (Akan, 2007: 59). Finansal kurumlar bu dalgalanmalardan korunmak amacıyla çeşitli yöntemler uygulamaya başlamıştır. Bu yöntemlerden biri de günümüzde önemi daha iyi anlaşılan ve daha büyük boyutta kullanım alanı bulan *türev ürünler* işlemleri olmuştur.

Bu türev ürünlerden bazıları kısaca belirtmek gerekirse (Yavuz, 2002: 28):

- *Vadeli işlem sözleşmeleri (financial futures)*: Sözleşmenin taraflarına, bugünden belirlenen ileri bir tarihte, üzerinde anlaşılan (standartlaştırılmış) bir finansal varlığı, belirlenmiş bir fiyat ve miktar üzerinden alma hakkı ve satma yükümlülüğü verir. Anlaşmadan doğan kar/ zarar günlük olarak hesaplanır ve ödenir. Sözleşme üçüncü bir taraf (kurum) üzerinden yapıldığı için “karşı taraf” (kredi) riskini ortadan kaldırır.
- *İleri oran anlaşmaları (forward rate agreements)*: Vadeli işlem sözleşmelerinden farkı, üzerinde anlaşmaya varılan ürün (bono, hisse senedi, kur vb) ya da endeksin standartlaştırılmış olmaması ve tarafların kendi aralarında anlaşabilmeleridir. Günlük ödeme (settlement) yükümlülüğünün bulunmaması da önemli bir farktır. Karşı taraf riski vardır.
- *Takas anlaşmaları (Swaps)*: Tarafların kararlaştırılmış bir anapara miktarı üzerinden oluşacak ‘nakit akışları’nın belli bir zaman süresince değiş- tokuş edilmesine dair bir anlaşmadır. Sözgelimi, bir taraf sabit bir faiz oranına göre ödeme yaparken değişken faiz oranı üzerinden tahsilat yapar; diğer taraf ise bunun tam tersini yapar. En çok kullanılan ‘takas’ sözleşmeleri, faiz oranları, döviz kurları ile hisse senedi ve mal fiyatları üzerinden yapılanlardır.
- *Opsiyon anlaşmaları (Options)*: Taraflardan birisine, önceden belirlenmiş bir ‘varlığı’ yine önceden belirlenmiş bir tarihte ve kararlaştırılmış bir fiyata ‘alma’ veya ‘satma’ hakkı veren, ancak bu

konuda herhangi bir mecburiyet yüklemeyen bir finansal anlaşmadır. Yapısı itibarıyla ‘sigorta’ya benzer.

- *Swaption (Seçenekli-Takas)*: Alıcısına ileri bir tarihte yapılabilecek, önceden belirlenmiş bir takas anlaşmasını yapma hakkını veren, fakat onu bu sözleşmeyi yapmaya zorunlu tutamayan bir anlaşmadır.

4.3.2. Kredi Riski

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 48.maddesinin 1. fıkrasına göre, “Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılmaktadır.

Belirtilen türlerin yanında, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kar ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar ile 4814 sayılı (Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin) Kanunun 10. maddesindeki “Muhatap banka, süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde her çek yaprağı için üç yüz milyon liraya (2010 yılı itibarıyla 600 TL’ye) kadar ve kısmen karşılığının bulunması halinde ise bu miktarı her çek yaprağı için üç yüz milyon liraya (2010 yılı itibarıyla 600 TL’ye) tamamlayacak biçimde ödeme yapmakla yükümlüdür. ‘Bu husus, hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin teslimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi sözleşmesi hükmündedir’ ifadesi ile çek karnesi de kredi olarak değerlendirilmiştir.

Bankacılıkta kredi, geri ödeyeceği konusunda kendisine güven duyulan gerçek veya tüzel kişiye, bir miktar paranın veya banka itibarının, geri alınmak kaydı ile belirli bir bedel (faiz ve/veya komisyon) karşılığında ve belirli bir süre (vade) için ödünç verilmesidir. Kredi müşteriye bir para ödemesi şeklinde (nakit) kullandırılabilmesi gibi, müşterinin yapmayı taahhüt ettiği bir işin gerçekleştirilmesini ya da bir borcunun ödenmesini garanti etmek veya taahhütte bulunmak (gayrinakdi krediler, teminat mektubu vb.) şeklinde de kullandırılabilir.

Bankalar yükümlülüklerini yerine getireceği konusunda şüphe duymadıkları gerçek veya tüzel kişilere kredi kullandırma kararı alırlar. İşte, kredi riski, bu aşamadan itibaren ortaya çıkmaktadır. Kredi riski, fon transferi üzerindeki engellemeler ve kısıtlamalar nedeniyle ortaya çıkabilecek transfer riskini de içeren ve kredi müşterisinin kredi sözleşmesinden doğan yükümlülüklerini kısmen yerine getirmesi ya da anlaşma şartlarına uygun olarak yerine getirmemesinden kaynaklanan, bankaların cari ve gelecek dönemlerdeki sermayeleri ile gelirlerinin olumsuz yönde etkilenmesine yol açabilecek zarar riskini ifade etmektedir (www.bddk.org.tr). Kredi riski, ülkemiz bankalarının risk ölçme, izleme ve raporlama süreçleri konusunda en çok hassasiyet gösterdikleri risk kategorisi konumundadır.

4.3.2.1. Kredi riskinin ölçülmesi ve yönetilmesi

Kredi riski; ölçülebilen ve kontrol edilebilen risk, ölçülebilen ve kontrol edilemeyen risk ile ölçülemeyen ve kontrol edilemeyen risk şeklinde 3 ana gruba ayrılabilir. Riskin ölçülebilen bölümünü artırabilmek için mali analiz ve derecelendirme gibi sistemler kullanılır. Kredi politikası da bunun sonucunda tahmin kabiliyetinin yükseltilip, kontrol edilebilen risk tutarının artırılmasını sağlayabilmek için geliştirilir (Mays, 2000: 3). Kredi riski tamamen yok edilemese de kabul edilebilir düzeylere çekilebilmektedir. Risk üzerinde kontrol sağlayabilmek için risk ölçüm sistemine ve yakın izlemeye gereksinim duyulur. Kredi riskini kontrol edebilmek için etkili ve verimli bir risk politikası uygulanması, müşterilerin dikkatli incelenmesi, etkili operasyonel prosedürlerin konması ve kredi yönetiminin performansının yakından izlenmesi gerekmektedir (Coyle, 2000:116).

Basel II düzenlemelerine göre, bankalar kredi riski için asgari sermaye gereksiniminin hesaplanmasında 3 yöntemden birini tercih ederler (Başar, 2007:18).

Bu yöntemler; herhangi bir risk derecelendirme kuruluşuna gerek olmaksızın bankaların kredi müşterileriyle yüzyüze görüşerek değerlendirme yapmasını içeren “basitleştirilmiş standart yaklaşım”, bağımsız kredi derecelendirme kuruluşlarının (Standart& Poors, Moody’s, Fitch, Coface vb.) değerlendirmelerine dayanılarak oluşturulan “standart yaklaşım” ve son olarak da denetim otoritelerinin onayına bağlı olarak gerçekleştirilen “içsel yaklaşım” yöntemleridir. İçsel yaklaşımda bankalar, kredi portföylerinin riskini ölçmede ve risk parametrelerini tahmin etmede kendi içsel derecelendirme sistemlerini kullanmaktadır (Başar, 2007: 29- 30).

Müşterilerin dikkatli incelenebilmesi için etkin bir kredi analizi gerekir. Kredi analizi, geniş anlamıyla kredi talebinde bulunan bir kişinin veya kuruluşun kredi değerliliği konusunda karara ulaşılabilmesi için gerekli görülen çeşitli bilgi ve etkenlerin değerlendirilmesini ve sonucunda müşterinin hangi şartlar ve tutarlarda kredilendirilmesi gerektiğini ve bankaca ne kadar risk alınacağını saptayan çalışmadır (Bodur ve Teker, 2005). Kredi analizinde; mali analiz, derecelendirme (rating) ve skrolama (scoring) yöntemleri yaygın olarak kullanılır.

4.3.2.1.1. Mali analiz

Kredi sürecinde bir firmanın birdenbire ödeme güçlüğüne düşmesi istisnai bir durumdur. Firmalar, genellikle ödeme güçlüğü sürecine girerken bazı uyarı işaretleri verirler. Bunların başlıcaları şunlardır (Akgüç, 2000: 352- 353):

- Firmanın banka ya da bankalardaki mevduat tutarının çok düşük düzeyde süreklilik göstermesi.
- Firmanın kullandığı kredide hareketsizlik görülmesi veya kredi kullanımının kredi limitine yakın gelişmesi.
- Firmanın kısa vadeli borç kullanımının artması.
- Satışların reel olarak azalırken veya satış artış hızının yavaşlarken alacakların hızla artış göstermesi.
- Satış iadelerinin ve iskontolarının artması.
- Pazarlama, satış ve dağıtım giderlerinin artması.

İşte bu uyarı işaretlerini takip edebilmek ve şirketin gelişim sürecini izleyebilmek amacıyla bankalar mali analiz birimleri kurarak kredi riskini bertaraf etmek veya en azından azaltmak için çeşitli mali analiz yöntemleri kullanırlar. Mali analizin kapsam ve esasları, bir işletmenin mali durumunu, faaliyet sonuçlarını ve

finansal yönden gelişmesini değerlendirebilmek, gelişmiş yönlerini saptayabilmek ve söz konusu işletme ile ilgili geleceğe dönük tahminlerde bulunabilmek için, mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesinden oluşmaktadır.

Kredi tahlilinin ana amacı, kredi talep eden şirketin sözleşme şartlarına uygun olarak krediyi geri ödeme kapasitesine ve arzusuna sahip olup olmadığını saptamak suretiyle kredi riskini azaltmaktır. Diğer bir amacı da şirketin finansman gereksinimine doğru tanı koymak ve kredi gereksinimine uygun tutar ve vadede kredi verilmesini sağlamaktır. Mali tahlil, yalnızca bankalar tarafından kredi değerlendirme amacıyla değil, çeşitli amaçlarla işletme yöneticileri ve/veya hissedarları, devlet kurumları, yatırımcılar gibi değişik kişi ve gruplarca da kullanılır. Mali tablolar, kredi talebinde bulunan firmalar hakkındaki bilgi kaynaklarından biri olmakla beraber, kredi kararının en önemli dayanaklarından birini teşkil etmektedir (Öztürk, 2005: 20- 26). Bu nedenle mali tabloların analiz edilerek firmanın durumunun değerlendirilmesi (analizi) bankalar açısından büyük önem taşımaktadır.

Kredi yöneticileri, iş hayatındaki başarısızlıkların nedenlerini anlayarak herhangi bir müşteri için kredi riskini ortaya koyabilmelidir (Coyle, 2000: 13). Kredi ratingleri ve diğer derecelendirme usulleri genellikle kredi kararlarını desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Ancak günümüzde etkili muhasebe standartlarının oluşturulması, derecelendirme usullerinin geliştirilmesi gibi etkenler kredi kararlarında subjektif niteliklerin önemini artırmaktadır. Ancak subjektif kararların içinde pek çok değer yargısının bulunması, siyasi ve kişisel özelliklerden etkilenmesi nedeniyle etkili bir kredi kararı için objektif ölçümler ile subjektif kararlar arasında denge oluşturulması gerekir (Coyle, 2000: 118- 119).

4.3.2.1.2. Derecelendirme (rating) ve skortlama (scoring)

Türkiye’de ve yurtdışında faaliyet gösteren kreditör kuruluşların ve kredi risk derecelendirme kuruluşlarının kredi derecelendirmesi firmaların ölçeğine göre farklılık gösterir. Genelde küçük ve orta ölçekli firmalarda skortlama çalışması, büyük ölçekli firmalarda ise derecelendirme çalışması yapılmaktadır. Skortlama ile derecelendirme arasındaki en önemli farklılık analizi yapan kişinin kendi yorumunu çalışmaya katmasıdır. Derecelendirme çalışmasında analiz yoruma bağlı olarak

değişirken, skollama yönteminde daha objektif kriterler etkili olmaktadır (Bodur ve Teker, 2005).

Derecelendirme kredi değeriiliği hakkında nedenselleştirilmiş ve tarafsız bir görüştür. Derecelendirme ile yükümlölüklerin zamanında yerine getirilip getirilemeyeceği hakkında görüş bildirilir. Derecelendirme bankaların kendi bünyelerinde bulunan ilgili bölümlerce yapılabildiği gibi, konuda uzmanlaşmış kurumlarca da yapılabilir.

Risk derecelendirme kuruluşlarının yaptıkları risk derecelendirme çalışması bankaların çalışmalarına benzer şekilde finansal analiz ve finansal olmayan analiz bölümlerinden oluşmaktadır. Uluslararası piyasalarda, derecelendirme konusunda faaliyet gösteren kuruluşlardan alınan kredi notu ile şirketlerin tahvil ihracında veya kredi sürecinde borçlanabilme kapasitesi ve maliyeti belirlenmektedir. Derecelendirme sistemi içinde, niteliksel faktörlerin önemi firmanın ve kredinin büyüklüğüne göre değişmektedir. Niteliksel faktörler büyük ölçekli şirketlere uygulanan derecelendirme çalışmalarında daha önemli olmaktadır. Dış kaynaklardan da müşteri hakkında gerek finansal gerekse de finansal olmayan bilgiler toplanmakta ve bu bilgiler derecelendirme sisteminde girdi olarak kullanılmaktadır (Başar, 2007: 59).

Sonuç olarak derecelendirme, yüksek meblağlı kredi talebinde bulunan büyük ölçekli şirketleri değerlendirmek amacıyla kullanılan ayrıntılı bir sistem niteliğinde iken, skollama nispeten daha küçük meblağlı kredi talebinde bulunan küçük ölçekli şirketlere yönelik yapılan daha genel ve daha dar kapsamlı çalışmaları tanımlamaktadır.

4.3.2.2. Kötü kredi kararlarının sık görülen sebepleri

Bankaların kredi kararı sürecinde yanlış karar vermelerine sebep olabilecek pek çok etken bulunmaktadır. Kredi isteyen ahlaki yapısına kadar uzanabilecek bu sebeplerin bazıları şunlardır (Coyle, 2000: 6- 13);

- Borçlunun, kaynaklarından daha büyük ölçüde ticari faaliyetlere girmiş olması, düşük sermaye yapısıyla büyük hacimli iş üstlenmesi.
- Yüksek sabit maliyete sahip şirketlerin doğru değerlendirilememesi: Şirketlerin sabit ve değişken olmak üzere 2 çeşit maliyetleri bulunmaktadır. Şirketlerin sabit maliyetlerinin çok yüksek olması,

- Şirketin yeterli bir likidite yapısına sahip olmaması.
- Hatalı kredi analizi yapılması.
- Şirketin gerçek mali yapısını ortaya koymayan, şirketi farklı bir durumda gösteren finansal tablolar oluşturulması.
- Kredi isteyen (müşterinin) ahlaki yapısı (moralitesi).

4.3.3. Operasyonel Risk

Operasyonel riskler; genel olarak piyasa riski ve kredi riski dışında kalan tüm riskler olarak ifade edilir. Operasyonel risk, Basel Komitesi tarafından da “uygun olmayan ya da işlemeyen iç süreçler, kişiler veya dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarar riski” olarak tanımlanır (Başar, 2007: 22). Operasyonel riskin içinde, personel yetersizliğinden, ihmalden, görevin kötüye kullanılmasından kaynaklanan personel riski, teknolojik gelişmelerin son yıllarda hız kazanmasıyla artan teknolojik riskler ve bankaların operasyonel faaliyetlerini etkileyebilecek bütün riskler yer almaktadır (Boyacıoğlu, 2002). Gelişen bankacılık uygulamaları, kredi, faiz oranı ve piyasa risklerinin dışındaki risklerin de çok büyük ve önemli olabileceğini göstermektedir. Buna göre,

- Doğru ve tam kontrol ile kumanda edilmediği takdirde sistem arızasına bağlı riskler oluşabilir.
- E-ticaretin büyümesi beraberinde tam anlaşılamayan ve bilinmeyen bazı potansiyel riskleri de getirir (iç ve dış sahtekarlık gibi).
- Bankalar piyasa riski ve kredi risklerini optimum düzeye indirmek amacıyla belirli risk azaltma tekniklerini (teminat, kredi türevleri, mahsuplaşma, aktif menkul kıymetleştirme vb.) uygulamaktadır. Fakat bu uygulamalar beraberinde başka riskleri de (kanuni riskler vb.) getirebilir.

İşte bu riskler de, “operasyonel risk” başlığı altında toplanabilir (Basel Bankacılık Denetim Komitesi, 2003)

BDDK’nın 19 Ağustos 2002 tarihli “Bankaların İç Denetim ve Risk

Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin 1 Sayılı Tebliğ Taslağı'nda operasyonel riskin ortaya çıkabileceği durumlar sekiz maddede toplanmıştır (Boyacıoğlu, 2002: 65);

- i. Bilgi işlem sistemleri ve elektronik bankacılık platformuna izinsiz girişler.
- ii. Personelin suç sayılan eylemleri yapması.
- iii. Sahte elektronik para yaratılması.
- iv. Banka dışından hizmet sağlanması sürecinde ortaya çıkan aksaklıklar.
- v. Kullanılan sistemlerin eski ve yıpranmış durumda bulunması.
- vi. Yönetim ve personelin bankada yeniliklere uyum sağlayamaması.
- vii. Müşteri güvenlik uygulamalarında mevcut olan yetersizlikler.
- viii. Banka tarafından gerçekleştirilen işlemlere müşteri tarafından itiraz edilmesi.

4.3.3.1. Operasyonel riskin ölçülmesi ve yönetilmesi

Yetersiz ve hatalı işlemler, sistemler ve kişilerden veya dış olaylardan kaynaklanan zarar riski olarak tanımlanan operasyonel riskin yönetimindeki en kritik aşama bu risk türünün uygun bir şekilde tanımlanması ve ölçümüdür. Operasyonel riskle ilgili zarar potansiyelinin tahmini ve zararın gerçekleşme olasılığının tespiti güç olduğundan bu risk türünün tamamı sayısallaştırılamamakta ve bu nedenle tam olarak ölçümü de gerçekleştirilememektedir. Sayısallaştırılan kısım açısından ise, operasyonel riskten kaynaklanan zararın büyüklüğü ve sıklığına ilişkin bilgileri içeren yeterli miktar ve kalitede bir veri bankası oluşturmak oldukça zordur.

Basel Komitesi operasyonel riskin sayısallaştırılabilen kısmı için tahsis edilecek sermayenin hesaplanmasında “Temel Gösterge Yaklaşımı”, “Standartlaştırılmış Yaklaşım” ve “İleri Düzey Ölçüm Yaklaşımları”nı önermektedir. Operasyonel riskin sayısallaştırılamayan bölümü için ise “Kalitatif Standartlar” aşamasında da iç denetim, iç kontrol ve sigortalama yoluyla operasyonel riskin kontrol edilerek azaltılması amaçlanmaktadır (Boyacıoğlu, 2002: 64- 65).

Operasyonel riske esas tutar, 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik”in 1 Haziran 2007 tarihi itibarıyla yürürlüğe

giren Dördüncü Bölümü “Operasyonel Riske Esas Tutarın Hesaplanması” uyarınca operasyonel riske esas tutar, ‘temel gösterge yöntemi’, ‘standart yöntem’ veya ‘alternatif yöntem’ ile hesaplanmaktadır.

2007 yılı itibariyle yürürlüğe giren bu yönetmeliğin 15. maddesine göre, temel gösterge yönteminde, bankanın son üç yıl itibarıyla gerçekleşen yıl sonu brüt gelir tutarlarının ortalamasının %15’inin 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunacak değer, operasyonel riske esas tutar olarak dikkate alınır.

Standart yöntemde ise operasyonel riske esas tutar, yıllar itibariyle faaliyet kolları bazında bulunacak sermaye yükümlülüğü tutarları toplamının son üç yıllık ortalamasının 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunur. Yıllar itibariyle faaliyet kolları bazında sermaye yükümlülüğü toplamı, her bir faaliyet koluna ilişkin yıllık brüt gelirin yönetmelikte verilen tabloda bu faaliyet kollarına karşılık gelen oranlar ile çarpılması suretiyle bulunacak değerlerin her bir yıl için ayrı ayrı toplanması suretiyle hesaplanır.

BDDK tarafından bu yöntemin kullanılabilmesi için izin verilmesinde banka yönetim kurulunca;

- Operasyonel risk yönetimine ilişkin politika ve uygulama usullerinin belirlenip belirlenmediği,
- Periyodik olarak operasyonel risk yönetimine ilişkin uygulamaların kontrol edilip edilmediği,
- Bankanın iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin yeterli olup olmadığı,
- Bankanın, muhasebe uygulamaları ile bilgi sistemlerinin faaliyetlerden kaynaklanan brüt gelirin düzenli bir şekilde takibine imkan sağlayacak yapıya sahip olup olmadığı,

dikkate alınır.

Operasyonel riske esas tutarın hesaplanmasında kullanılabilecek son yöntem olan alternatif yöntemde de operasyonel riske esas tutar, perakende ve ticari bankacılık faaliyet kollarının her bir yıla ilişkin yıllık brüt gelir rakamları yerine bu faaliyet kolları kapsamındaki kredi ve diğer alacakların her bir yıl için yıl sonu bakiyelerinin %3,5’u esas alınmak suretiyle yönetmelikte yer alan esas ve usuller çerçevesinde hesaplanır.

Kuruma bu yöntemin kullanılabilmesi için yapılan izin başvurularına ilişkin

değerlendirmede standart yöntem için belirtilen kriterler dikkate alınmaktadır. İzin başvurusunda bulunulabilmesi için ise, bankanın son üç yıl itibariyle yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde hesaplanacak yıllık brüt gelir tutarlarının en az yüzde doksanınin perakende ve ticari bankacılık faaliyet kollarından elde edilmiş olması ve bu durumun bağımsız denetim raporu ile belgelendirilmesi zorunluluk olarak koşulmuştur.

4.4. SEKTÖRÜN MALİ VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bankacılık sektöründe 1998 yılından günümüze kadar gerek hukuksal gerekse de kurumsal açıdan çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Sektördeki bütün bankalar bu düzenlemelerden etkilenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde 1998- 2008 yılları arasında ekonomik gelişmeler kısa bir şekilde değerlendirilecek ve TBB'nin verilerinden faydalanılarak Türkiye'deki (katılım bankaları hariç olmak üzere) bankaların konsolide mali verileri üzerinden sektörün gelişimi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bankacılık faaliyetleri ile ülkedeki ekonominin gelişimi ve yapısı arasında yakın bir ilişki bulunduğu (Altay, 2006: 31) için ilgili dönemlerdeki genel ekonomik görünüme de dönemlerin mali analizi içerisinde yer verilmiştir. Değerlendirmede 1998- 2000 yılları arası dönem I. Dönem, 2001- 2003 yılları arası dönem II. Dönem, 2004- 2006 yılları arası dönem III. Dönem ve 2007- 2008 yılları arası da IV. Dönem olarak adlandırılmış olup, dönemlere ilişkin analiz aşağıda verilmiştir.

4.4.1. I. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (1998-2000)

1998 yılı başında 'enflasyonla mücadele programı' açıklanmış ve programın etkinliğinin sağlanması için para ve maliye politikaları arasında koordinasyon oluşturulmaya ve enflasyonun önlenmesi amacıyla çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde faiz dışı bütçe fazlasındaki artış ve özelleştirme faaliyetlerinin hızlanması politika uygulamalarını olumlu yönde etkilemiştir.

1998 yılının ikinci yarısının ortalarından itibaren ise hızlı bir sermaye çıkışı yaşanmıştır. 1999 yılında artan siyasi istikrarsızlıklar, dünyadaki bazı ülkelerde

(Brezilya gibi) yaşanan çeşitli olumsuzluklar ve Ağustos ayında yaşanan deprem sonrasında iç mali piyasalarda görünüm kötüleşmeye başlamıştır.

Ağustos ayında yaşanan ve çok sayıda can kaybına yol açan büyük deprem felaketi sonrasında ekonomi kötü bir görünüme bürünmüştür. GSMH küçülmüş, kişi başına gelir de gerilemiştir. Toplam talep, özellikle özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki küçülme dolayısıyla hızla daralmaya başlamıştır. 1998 yılı sonunda %71,8 düzeyindeki ortalama enflasyon 1999 yılsonunda gerilese de %50'lilerin üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu dönemde bankaları ilgilendiren yasal düzenlemeler de daha yoğun bir şekilde gündemde yer almaya başlamıştır. Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler Haziran ayında yasalaşmıştır. Bankalar Kanunu'nda yapılan başlıca değişiklikler, idari ve mali açısından bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumunun kurulması, kredi tanımının genişletilmesi, konsolide bazda denetimin getirilmesi, risk yönetiminin düzenlenmesi, sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve mali yapısı önemli ölçüde kötüleşen bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemlerinin düzenlenmesidir.

Yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı Basel Komitesi'nin önerilerine ve uluslararası düzenlemelere önemli ölçüde yaklaştırılmaya çalışılmıştır.

Buna göre, 23 Haziran 1999 tarih ve 23734 sayılı Resmi Gazete'de 4389 Sayılı Bankalar Kanunu yayımlanmış, 25 Nisan 1985 tarihli ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

5 Ağustos 1999 tarihinde “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/ Sermaye Tabanı” Standart Rasyosunun Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ ile “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/ Sermaye Tabanı” Standart Rasyosu, %30'dan, %20'ye düşürülmüştür.

Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerden kısa bir süre sonra 1999 yılının sonunda beş özel ticaret bankası (Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş., Egebank A.Ş., Sümerbank A.Ş. ile Eskişehir Bankası A.Ş. ve Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank A.Ş.) TMSF'ye devredilmiş, bir yatırım ve kalkınma bankasının (Birleşik Yatırım Bankası A.Ş.) da faaliyetine son verilmiştir.

2000 yılında, üç özel sermayeli ticaret bankasının daha yönetimi TMSF'a devredilmiş, iki kalkınma ve yatırım bankasının bankacılık faaliyeti durdurulmuştur. Böylece 2000 yılı sonunda Fon'daki banka sayısı 11'e yükselmiştir.

Ülkemiz, 2000 yılına çok önemli ekonomik kararların alındığı bir ortamda girmiştir. IMF'ye verilen niyet mektubu ile üç yıllık bir 'enflasyonla mücadele programı' başlatılmıştır. IMF ile imzalanan anlaşmanın altyapısını oluşturan birçok değişiklik ve düzenleme 1999 yılının son aylarında tamamlandığından, 2000 yılı düzenlemelerin uygulanmaya başladığı bir yıl olmuştur.

Haziran ayında, mevduat güvencesi sınırlandırılmış; vadesi 2000 yılında dolan mevduatlar için mevduat güvencesi 100 milyar (eski) TL olarak açıklanmıştır. Mevduat güvencesinin 2001 yılında ise 50 milyar (eski) TL'ye düşürüleceği bildirilmiştir.

I. Dönemin ilk yılı olan 1998 yılında yıllık ortalama enflasyon %71,8 olarak gerçekleşmiş, GSYİH ise %3,1 gelişme göstermiştir. 1999 yılına girildiğinde yaşanan sıkıntılar sonrasında ortalama enflasyon %53,1 düzeyine gerilese de ekonominin diğer göstergelerinde genel olarak olumsuz bir seyir göze çarpmaktadır. 1998- 2000 yıllarını kapsayan bu döneme ilişkin bazı ekonomik büyüklükler Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.4. I. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler (TÜİK, TBB ve TCMB)

	Yıllık Ortalama Enflasyon (%)	GSYİH (%)	Dönem Sonu USD Alış Kuru	Kişi Başına Gelir (USD)	Dış Ticaret Açığı (Milyar USD)
1998	71,8	3,1	313.707	3.247	19,0
1999	53,1	-3,4	540.098	2.878	14,1
2000	51,4	6,8	671.765	2.986	26,6

Not: Dönem sonu USD alış kurunun değeri için dönemin para birimi (eski TL) kullanılmıştır.

1998- 2000 yılları arasında ekonomik görünüm bu şekildeyken bankacılık sektörü de yoğun bir yapılanma süreci içerisine girmiştir.

Bankaların toplam aktif büyüklükleri 1999 yılında % 95,8; 2000 yılında da % 44,5 oranında nominal artış göstermiştir. Bu dönemde enflasyon rakamları göz önüne alındığında ise aktif büyüklüğünün 1999 yılında % 27,9 arttığı göze çarpmaktadır. 1999 yılında bankaların aktiflerinin büyümesinde krediler kaleminin tutarsal olarak artış göstermesi, menkul değerler cüzdanının büyümesi ve diğer aktifler kaleminin artış göstermesi etkili olmuştur.

2000 yılında ise sektörün aktif büyüklüğü reel olarak % 4,5 oranında küçülmüştür. 2000 yılında aktifin reel olarak küçülmesinde, kredilerde yaklaşık %11 oranında reel gerileme görülmesi ve menkul değerler cüzdanının da düşüş yaşanması etkili olmuştur.

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların I. Dönem mali verilerinin birleştirilmiş (konsolide) şekli Tablo 4.4'teki gibi oluşmuştur.

Tablo 4.5. I. Dönem konsolide bilanço (TBB) (Bin TL)

	31.12.1998	31.12.1999	31.12.2000
Nakit Değerler	541.572	1.064.147	1.037.835
Bankalar	3.907.431	7.655.371	13.455.439
Diğer Mali Kuruluşlar	404.278	1.108.374	1.290.406
Bankalararası Para Piyasası	151.817	565.603	1.750.147
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	5.211.149	12.398.034	11.989.401
Krediler	14.122.355	21.714.974	29.189.073
Takipteki Alacaklar (Net)	566.198	886.026	1.431.230
Diğer Aktifler	11.923.149	26.728.329	44.139.575
AKTİF TOPLAMI	36.827.949	72.120.858	104.283.106

	31.12.1998	31.12.1999	31.12.2000
Mevduat	24.185.291	48.263.769	68.442.406
Bankalararası Para Piyasası	377.664	925.795	1.621.662
Alınan Krediler	4.394.763	9.501.610	14.872.928
Çıkarılan Menkul Kıymetler (Net)	276.764	472.377	646.625
Faiz ve Gider Reeskontları	1.370.197	2.730.027	2.999.505
Diğer Pasifler	3.334.571	8.564.766	12.933.503
Özkaynaklar	2.128.713	1.968.264	5.476.076
Net Kar/ Zarar	759.986	-305.750	-2.709.599
PASİF TOPLAMI	36.827.949	72.120.858	104.283.106

Not ¹: 'Diğer aktifler' ve 'diğer pasifler' hesapları aktifin ve pasifin belirtilenler haricindeki bütün kalemlerini temsil etmektedir.

Not ²: Tutarlar (yeni) TL üzerinden verilmiştir.

1998 yılında 14,1 Milyar TL olan krediler toplamı 1999 yılında 21,7 Milyar TL'ye, 2000 yılında da 29,2 Milyar TL'ye yükselmiştir. Krediler nominal olarak büyüme gösterirken aktif içinde kredilerin oransal olarak düşüş gösterdiği görülmektedir. 1998 yılında % 38 olan kredilerin aktife oranı 1999'da % 30'a 2000 yılında da % 27,9'a gerilemiştir.

Toplam kredi hacmi daralırken, diğer taraftan kredi performansı da kötüleşmeye başlamıştır. Kredi performansının önemli bir göstergesi olan takipteki krediler gerek tutarsal olarak gerekse de oransal olarak büyüme göstermiştir. 1999 yılında ekonomideki kötü görünüm bankalara da yansiyarak bankaların kredi geri dönüşlerinde problem yaşamalarına neden olmuştur.

Takipteki krediler kalemi 1998 yılında 566 Bin TL düzeyindeyken, bu tutar 1999 yılında 886 Bin TL'ye 2000 yılında ise 1,4 Milyon TL'ye çıkmıştır. Takipteki kredilerine karşılık ayırmak durumunda da kalan bankaların karşılık öncesi takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı % 7,2'den % 10,7'ye yükselmiş, toplam aktiflere oranı da artış göstermiştir.

Bankaların aktif kalitesi belirtilen şekilde kötüleşirken karlılık durumları da bozulmuştur. Bankaların artan karşılık giderleri yanında kurların yükselmesinden kaynaklı kambiyo zararlarının da yükselmesi 1999 ve 2000 yıllarının zararlar kapatılmasına neden olmuştur. Bankacılık sistemi 1999 yılını 305 Milyon TL; 2000 yılını da 2,7 Milyar TL zararlar kapatmıştır. Bu dönemde özellikle TMSF bünyesindeki bankalar tarafından açıklanan zararlar nedeniyle karlılık durumunda olumsuz bir vaziyet gözlenmiştir.

Bankaların 1999- 2001 dönemindeki finansal sağlamlık göstergelerindeki değişim Tablo 4.5' te verilmiştir.

Tablo 4.6. I. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri (1998- 2000) (%)

	1998	1999	2000
Takipteki Krediler (Brüt) / Krediler	7,2	10,7	11,5
Krediler/ Aktif	38,3	30,1	27,9
Yabancı para pozisyonu	-8,4 Milyar USD	-13,2 Milyar USD	-17 Milyar USD
Kar/ Aktif	2,7	Zarar mevcut	Zarar mevcut
Toplam Mevduat/ Pasif	65,6	66,9	65,6
Faiz Gelirleri/ Faiz Giderleri	147,8	129,5	129,6

Tablo 4.5.'ten de görülebileceği gibi, 2000 yılında takipteki kredilerin kredilere oranı artış göstermiştir. 1999 yılında ekonomik faaliyetlerin daralması ve hızla yükselen reel faizler nedeniyle kredilerin geri dönmesinde ciddi sorunlar yaşanmış, bankaların aktif kalitesi bozulmuştur. Takipteki kredilerin artması ve aktif getirisinin düşmesi bunun önemli göstergelerindendir.

Yine Tablo 4.5.'e göre, yabancı para pozisyonu da kötüleşmeye devam etmiştir. 1990'lı yıllarda yürütülen yüksek faiz düşük kur politikası ile yaratılan ve sermayenin serbest bırakılması ile desteklenen yabancı para kaynakların TL yatırım araçlarına (özellikle kamu kağıtlarına) plase edilmesi olgusu, kurların dalgalanma gösterdiği dönemlerde banka bilançolarını, oluşan faiz riskiyle beraber oldukça kırılgan hale getirmiş ve sektörün döviz açık pozisyonu üzerinde oldukça etkili olmuştur (Aydın, 2002: 15).

Bankaların pasif kompozisyonuna bakıldığında ise ‘alınan krediler’ kaleminin 1999 yılında düşerken 2000 yılında önemli ölçüde yükseldiği gözlenmektedir. 1998 yılında yaklaşık olarak % 11 düzeyindeki alınan krediler 1999 yılında % 1’e kadar gerilemiş, 2000 yılında ise pasifin % 14’ünü oluşturmuştur. Bu kredilerin çok büyük bölümünün yurtdışı kaynaklı olduğu ve bankaların artan yurtdışı kaynaklı kredileri nedeniyle açık pozisyonlarının da yükseldiği göze çarpmaktadır.

Açık pozisyon, en basit anlatımıyla, bankaların döviz cinsinden taahhütlerinin döviz cinsinden alacaklarından fazla olması durumudur. Bankaların bu dönemde kurlardaki bir yükselmenin bilançolarında yaratacağı etkiyi hesaplayabilecek ölçüde risk yönetimine sahip olmamaları 2001 yılında katlanmak zorunda kaldıkları yüksek tutarlı zarardan kaçınamamalarına neden olmuştur.

Bankalar kullandırmış oldukları kredilerin ve aktifin diğer kalemlerinin finansmanında daha düşük maliyetli olan mevduatlar kaleminin nispeten yüksek olmasını arzulamaktadır. Mevduatın yeterli olmadığı durumlarda ise bankalar diğer finansman kaynaklarına yönelirler. Bankaların yurtdışından kullanmış oldukları krediler buna örnek olarak verilebilir. Bu açıdan bakıldığında toplam mevduatın pasif içindeki oranının incelenen 3 yıllık dönem içerisinde % 65 ile % 66 arasında değiştiği görülmektedir. Mevduat dışı kaynaklardan sağlanan kredilerin payı ise artış göstermiştir.

İzlenen yıllarda risk yönetiminden uzak bir anlayış sergileyen bankalar yurtdışından sağlamış oldukları sendikasyon kredilerini kullanarak ülke içinde daha yüksek faizden piyasaya sürmüş ve aradaki faiz marjından da kar sağlamaya çalışmıştır.

2000 yılı Kasım ayında, mali sektörde ana etken likidite sıkışıklığı olmak üzere sıkıntılı bir döneme girilmiştir. Bankacılık sisteminde geçmişten gelen birikmiş sorunlar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun faaliyete başlamasındaki gecikmeler, cari işlemler açığındaki büyüme, yabancı ve yerleşiklerin yıl sonu itibarıyla bilançolarındaki yabancı para risklerini azaltma eğilimi ve Merkez Bankası’na uygulanan sınırlamalar nedeniyle 2001 yılındaki büyük krizin habercisi niteliğindeki bir kriz geçirilmiştir.

4.4.2. II. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2001-2003)

Türkiye ekonomisi, 2001 yılında, Cumhuriyet tarihinin en büyük oranlı küçülmelerinden birini yaşamıştır. Mali piyasalarda, 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan krizler ekonomik performans üzerinde çok olumsuz etkiler bırakmıştır. 2000 yılının son aylarında başlayan sermaye kaçışının da etkisiyle likidite önemli ölçüde daralmış, likiditenin daralmasıyla faiz oranları yükselmeye başlamıştır. Kurların belirli bir düzeyde tutulmaya çalışıldığı ‘kur çapa’sına dayalı programa dair endişeler artmaya başlamıştır. Beklentilerin daha da kötüleşmesi ve likidite sorunu 2001 yılı Şubat ayında sistemin patlak vermesine neden olmuş, likidite sıkıntısına bağlı olarak da kısa vadeli faiz oranları aşırı derecede yükselmiştir (Bankalarımız 2001).

Krizle birlikte mevcut ‘kur çapası’na dayalı kur politikasının sürdürülmesinin doğru olmadığı düşünülerek, kur ‘dalgalanmaya’ bırakılmıştır. Bunun sonucunda olması gerekenden daha değerli hale gelmiş olan Türk Lirası yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştır.

Finansal piyasalardaki sıkıntı hızla ekonominin diğer sektörlerine de yayılmış, yaşanan kriz üretim, tüketim ve yatırım kararlarını olumsuz bir biçimde etkilemiş ve buna bağlı olarak da talep talep hızla daralmıştır.

Kişi başına gelir gerilemiş, sanayi üretimi azalmış, kamu tasarruf açığı büyümüş, iç talep daralmıştır. Yatırım harcamaları ve tüketim harcamaları azalmış, işsizlik yükselmiştir. Enflasyon yeniden artmaya başlamıştır.

2001 yılında yaşanan ve ekonomiyi derinden sarsan krizde yaşanan kötü ekonomik performansın ardından, 2002 yılında Türkiye ekonomisi yeniden toparlanmaya başlamıştır. Finansal piyasalarda sağlanan istikrar diğer piyasaları da olumlu yönde etkilemiştir.

Enflasyon tekrar düşmeye başlamış, üretim artış göstermiş ve ekonomideki daralma durmuştur. Uluslararası Para Fonu ile yeniden gözden geçirilen ekonomik programa sağlanan mali destek de bu iyileşmeye katkı sağlamıştır.

Uygulanmakta olan ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş’ programı 2002- 2004 yıllarını da kapsayacak şekilde revize edilmiştir. Programda, ekonominin ülke dışı şoklara ve krizlere karşı daha dayanıklı hale getirilmesi, enflasyonun düşürülmesi, kamu kesiminde borçların azaltılması, mali disiplinin sağlanması, kamu kesiminde

reformların tamamlanması ve banka sisteminin güçlendirilmesi temel amaçlar olarak belirlenmiştir.

2003 yılına gelindiğinde enflasyon önemli ölçüde düşürülmüş, büyüme oranı tekrar pozitif dönmüş, kişi başına düşen gelir dolar bazında artış göstermiştir. Sanayi ve hizmetler sektöründe üretim artışı yaşanmıştır. Küresel düzlemde yaşanan olumlu hava ile gelişmekte olan ülkelere sermaye yönelimi artış göstermiş, gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye de bu sermaye akımından etkilenmiştir.

2001 yılında ortalama bazda %61,6' ya yükselen enflasyon oranı, 2002'de %50,1'e 2003 yılında da %14,5 düzeyine gerilemiştir. 2001 yılında GSYİH daralma gösterirken 2002 ve 2003 yıllarında pozitif olarak gelişmiştir. 2001- 2003 yılları arasını kapsayan bu dönemde önceki dönemde olduğu gibi cari işlemler açığının artış göstermesi de dikkat çekicidir. 2001- 2003 yılları arasında çeşitli ekonomik büyüklüklerin değişimi Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.7. II. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler (TÜİK, TBB ve TCMB)

	Yıllık Ortalama Enflasyon (%)	GSYİH (%)	Dönem Sonu USD Alış Kuru	Kişi Başına Gelir (USD)	Dış Ticaret Açığı (Milyar USD)
2001	61,6	-5,7	1,44	2.160	10,1
2002	50,1	6,2	1,63	2.598	15,7
2003	14,5	5,3	1,39	3.383	21,9

Bankacılık sektöründeki görünüme bakıldığında ise, 2000 yılında faaliyetlerini sürdürmesinin sektör açısından tehlike oluşturduğu düşünülen Demirbank'ın, TMSF bünyesine alındığı göze çarpmaktadır. Programın sürdürülebilirliğine ilişkin endişeler ve yükselen cari işlemler açığı yanında bu açığı finanse eden kısa süreli sermaye akımlarının ülkeden çıkışının başlaması, 2001 Şubat krizinin temel nedenlerinden birini oluşturmuştur.

2001 yılı Şubat ayında başlayan sermaye çıkışı, Merkez Bankası tarafından uygulanmak durumunda kalınan pasif para politikası gereği piyasadaki TL likiditesini çok önemli derecede daraltmıştır. Piyasadaki TL likiditesinin çok büyük ölçüde daralmasıyla birlikte faiz oranları gecelik bileşik bazda % 4000 seviyelerine kadar yükselmiştir.

22 Şubat'ta (2001) döviz kuru dalgalanmaya bırakılmış, ekonomide yeniden yapılandırmaya yönelik yapısal reformlar uygulanması amacıyla da Mayıs ayında 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' açıklanmıştır. Bu süreçte, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması sonrasında hızla yükselmesinin ardından 2000 yılı sonu itibarıyla önemli ölçüde yabancı para pozisyon açığına maruz kalan bankacılık sektörü, yabancı para pozisyon açığını kapatmak amacıyla mevcut portföyündeki TL varlıkları satarak döviz satın almak durumunda kalmıştır (Bankalarımız, 2001).

Bu dönemde döviz kurunda yukarı yönlü yaşanan aşırı oynaklık, pozisyon açıklarını kapatmak isteyen bankaların önemli tutarlarda zarar etmesine neden olmuştur. Açık pozisyon yanında faizlerin yükselmesine bağlı olarak faiz riskinden de korunulamamış, likidite sıkışıklığıyla da likidite riski açığa çıkmış ve bu risklerden kaynaklanan kayıplar, bankaların özsermayelerini önemli ölçüde eritmiştir. Bankaların risk yönetimine önem vermeleri gerektiği hususu bu krizde çok büyük bir ders niteliğini almıştır.

Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemi açısından 2001 yılı zor bir yıl olmuştur. Ekonomik faaliyet yanında bankacılık sistemi de önemli ölçüde küçülmüştür. Banka sayısı, toplam şube sayısı ve çalışan sayısı önemli ölçüde azalmıştır.

Fon'a alınan bazı bankaların birleştirilmesi ve/veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi yanında, bazı bankaların birleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur. 2001 yılında 8 banka Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir (Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındırbank, Kentbank, Milli Aydın Bankası "Tarişbank", Sitebank ve Toprakbank).

Fon bünyesindeki bankalardan Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital Ocak 2001'de, Ulusal Bank ise Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiş, Sümerbank ise aynı yıl içinde Oyak Grubuna satılmıştır. Fon bünyesindeki İnterbank ve Esbank Haziran 2001'de Etibank ile birleştirilmiş, yılsonu itibarıyla da Etibank'ın bankacılık lisansı iptal edilmiştir. Sümerbank'a ek olarak Demirbank'ın HSBC'ye ve Sitebank'ın da Novabank'a satışları gerçekleştirilmiştir. İktisat Bankası ve Kentbank'ın bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış, kalkınma ve yatırım bankaları grubundan da, Okan Yatırım Bankası ve Atlas Yatırım Bankası'nın faaliyet izinleri iptal edilmiştir.

2000 yılının sonlarında ekonominin düzelmesi yönündeki beklentilerin azalması, yapısal reformların geciktirilmesi ve bankacılık sektöründe su yüzüne çıkan sıkıntılar, likiditenin daralması ve faiz oranlarının artması banka bilançolarını önemli ölçüde etkilemiştir.

2001- 2003 yılları arası bankacılık sektörünün konsolide bilançosu Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.8. II. Dönem konsolide bilanço (TBB)

(Bin TL)

	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	4.790.248	4.520.913	4.957.663
Finansal Varlıklar (Net)	16.788.028	86.111.794	106.910.244
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	16.365.158	11.957.468	12.360.017
Para Piyasaları	8.471.193	8.528.482	8.972.184
Krediler	37.085.766	56.370.271	69.990.148
Maddi Duran Varlıklar (Net)	7.109.273	9.550.985	10.195.996
Diğer Aktifler	78.611.666	35.635.575	36.363.471
AKTİF TOPLAMI	169.221.332	212.675.488	249.749.773

	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003
Mevduat	116.646.946	142.387.988	160.812.250
Para Piyasaları	4.028.514	9.053.136	13.398.442
Alınan Krediler	17.717.203	17.878.669	20.571.570
Faiz ve Gider Reeskontları	2.659.632	2.375.564	2.464.746
Karşılıklar	2.484.091	3.463.446	4.280.194
Diğer Kaynaklar	10.417.157	11.818.037	12.684.686
Özkaynaklar	15.267.789	25.698.648	35.537.885
PASİF TOPLAMI	169.221.332	212.675.488	249.749.773

Not: Mali veriler ilgili dönemlerin ‘TBB- Bankalarımız’ kitaplarından derlenmiştir. İlgili yılı takip eden dönemlerdeki düzeltmeler göz önünde bulundurulmamıştır.

Türkiye tarihinin en ağır krizlerinden biri olarak nitelendirilen 2001 Şubat krizi, Türk ekonomisi ve bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yapılandırmaların da itici gücü olma özelliği de taşımaktadır. Kriz sonrası süreçte, Türkiye birçok alanda yapısal değişimi başlatan reformları hayata geçirmiş, söz konusu reformların en önemlilerinden birisi de, bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı olmuştur (Dinçer, 2006: 95- 97).

Bankacılık sektörünün etkin şekilde düzenlenip denetlenmesini teminen kurulan BDDK 2001 yılının Şubat ayında yayınladığı “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yoluyla bankalara iç denetim ile

risk kontrol ve yönetim sistemlerine sahip olma zorunluluğu getirmiş ve sistemin 2002 yılından itibaren işlerlik kazanması öngörülmüştür.

Bankalar 2002 yılında mali tablolarını, 22 Haziran 2002 tarih ve 24793 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulan “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği”ndeki muhasebe standartları tebliğleri kapsamında belirlenen esaslara uygun olarak hazırlamaya başlamıştır. Muhasebe Uygulama Yönetmeliği’ne ilişkin 14 Sayılı Tebliğ olan “Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı” da Temmuz 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Bu yüzden 2001 ve 2002 yılları arasında bilançoların ve gelir tablolarının düzenlenme şekillerinde meydana gelen farklılık nedeniyle yatay analiz olanağı kalmadığından çalışmamızda 2001 ve 2002 yılları bilanço büyüklükleri karşılaştırılamamıştır.

Aralık 2003 itibarıyla, toplam aktifler 2002 yılsonuna göre % 17 artarak 249,8 milyar TL’ye yükselmiştir. Krediler de aynı şekilde % 31 düzeyinde büyüyerek 69,9 milyar TL’ye yükselmiştir. Reel büyüme ise aktifte % 2,4; kredilerde ise % 8 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 2002 yılına göre önemli ölçüde azalarak % 1,4’e gerilemiştir.

Pasife bakıldığında ise, mevduatların % 13 oranında arttığı ve kaynaklar içinde % 64,3 oranında pay aldığı göze çarpmaktadır. Pasifin diğer önemli kalemi olan alınan kredilerin % 86’lık bölümü yurtdışı kuruluşlardan alınan kredilerden oluşmuştur.

2001 yılında patlak veren krize bankaların bilançoları hazırlıksız yakalanmıştır. Bu dönemde döviz yükümlülüklerinin, döviz varlıklarından yüksek olması ile taşınan kur riski ülke parasının değer kaybetmesi sonucunda büyük tutarlı zarara yol açmıştır.

2001 yılında, faiz gelirleri % 102 oranında, faiz giderleri ise % 78 oranında artmıştır. Devalüasyon nedeniyle kambiyo zararlarındaki artışa bağlı olarak net ticari kar/ zarar kalemi çok yüksek zarar vermiştir. Kredi karşılıklarındaki artış giderlerin büyümesinde önemli bir etki yaratmış ve bankacılık sektöründe 11 Milyar TL’lik zarar oluşmuştur. Bankaların konsolide gelir tabloları Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.9. II. Dönem konsolide gelir tablosu (TBB)

(Bin TL)

		2001	2002	2003
I	Faiz Gelirleri	57.415.298	44.338.494	38.816.595
II	Faiz Giderleri	38.901.352	31.539.480	27.560.602
III	Net Faiz Geliri (I - II)	18.513.946	12.799.014	11.255.993
IV	Net Ticari Kar/ Zarar	-10.617.730	892.389	6.662.363
V	Diğer Faaliyet Gelirleri Toplamı	2.384.156	3.863.078	2.724.818
VI	Diğer Faaliyet Giderleri Toplamı	11.033.809	9.707.272	10.657.390
VII	Net Dönem Kar ve Zararı	-11.237.395	2.356.998	5.610.281

Not ¹: Diğer faaliyet gelirleri; net ücret ve komisyon, temettü ve yatırım amaçlı menkul değerlerden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Diğer faaliyet giderleri ise kredi ve diğer alacaklar değer düşüklüğü karşılığı ile diğer faaliyet giderlerinden oluşmaktadır. Faaliyet dışı net gelir/ gider ise bağlı ortaklıklardan gelir/ gider ve net parasal pozisyon kar/ zarar toplamından oluşmaktadır.

Not ²: Tabloda vergi karşılığına yer verilmemiş olup, net dönem karına vergi karşılığı ayrıldıktan sonra ulaşılmıştır.

Not ³: Net Ticari Kar/ Zarar, sermaye piyasası işlemleri karı/zararı ve kambiyo karı/ zararı net toplamından oluşmaktadır.

Krizin reel sektöre de yansması sonucu tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı 2001 yılında çok çarpıcı bir ölçüde yükselmiştir. Tablo 4.9' da takipteki kredilerin (brüt) toplam kredilere oranının % 37,4 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Söz konusu gelişme, takipteki krediler için karşılık ayırma durumunda kalan bankaların sermayesinin erimesine neden olan unsurlardan birisini oluşturmuştur.

2001 yılında yüksek tutarlı zarar görünen sektörde banka sermayelerinin erimesini engellemek ve açık pozisyonların kapatılmasına yardımcı olmak amacıyla 3 yıl vadeli dövizde endeksli borçlanma senetleri Hazine tarafından bankaların TL menkul kıymetleriyle swap yapılmıştır. Böylece, bankaların açık pozisyonlarında belli ölçüde azalma gerçekleşmiş ve söz konusu kalemden kaynaklanan zararın büyümesi önlenmeye çalışılmıştır (Bankalarımız, 2001).

Özellikle 2001 yılında bankaların finansal sağlamlık göstergeleri önemli derecede bozulmuştur. Toplam kredilerin içerisinde takipteki kredilerin payı çok

büyük derecede artış göstermiştir. Anılan döneme ilişkin göstergeler Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.10. II. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri (2001- 2003) (%)

	2001	2002	2003
Takipteki Krediler (Brüt) / Krediler	37,4	18,5	1,2
Krediler/ Aktif	21,9	26,5	28,0
Yabancı para pozisyonu	-1.588 Mio USD	-551 Mio USD	-20 Mio USD
Net Kar/ Aktif	Zarar mevcut	1,1	2,2
Toplam Mevduat/ Pasif	68,9	66,9	64,3
Net Faiz Geliri/ Aktifler	6,2	4,5	6,0
Sermaye Yeterliliği Oranı	*	24,2	30,9

* 2001 dönemi için sermaye yeterliliği oranı hesaplanmamıştır.

Bankalar 2002 yılıyla birlikte risk yönetimini uygulamaları üzerinde yoğunlaşmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda bankalar, kamuya açıkladıkları faaliyet raporlarında kredi riski, piyasa riski, kur riski, faiz oranı riski ve likidite riskini açıklama yoluna gitmiş ve sermaye yeterliliği standart oranlarını hesaplamışlardır.

Risk ağırlıklı varlıklar ve gayrinakdi krediler % 0, % 20, % 50 ve % 100 risk ağırlıklarına ayrılarak riske maruz değer ve sermaye yeterliliği standart oranı hesaplanmaya başlanmıştır. Bu dönemde bankaların sermaye yeterliliği rasyosunu hesaplarken kredi ve piyasa riskini de sayısallaştırdıkları görülmektedir.

4.4.3. III. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2004-2006)

Türkiye ile Uluslararası Para Fonu (IMF) arasında 1999 yılında yapılan ve 3 yıllık süreyi kapsayan stand-by anlaşması 2001 yılında yaşanan kriz nedeniyle tamamlanamamış, IMF’nin sağladığı ek finansman desteği ile 2005 yılının ilk aylarına kadar uzatılmıştır. Bu program ile yüksek düzeyde seyreden enflasyonun düşürülmesini hedefleyen bir para politikası uygulanmaya başlanmıştır. Buna yönelik olarak faiz dışı fazla hedefi % 5 oranında öngörülmüş ve kamu açığının düşürülmesini hedefleyen bir maliye politikası uygulanması planlanmıştır. Programda ayrıca bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeler de yapılmaya devam

edilmiştir. Buna göre, mali durumu bozulan ve sistem için risk oluşturan bankaların sistem dışına çıkarılmaya devam edilmesi ile birlikte bankalarda gözetim ve denetim mekanizmalarının daha etkin hale getirilerek uluslararası standartlara yakın bir şekilde örgütlendirilmeye çalışılması hedeflenmiştir.

2001 krizinden sonra ekonomik gelişmeler önemli ölçüde iyileşme göstermeye başlamış, bu etki bankacılık sektörüne de yansımıştır. Uluslararası piyasalarda yaşanan olumlu havanın da etkisiyle büyüme hızlanmış, enflasyon düşüş göstererek uzun yıllar sonrasında tek haneli rakamlara inmiştir.

Ekonomideki olumlu gelişmeler yanında, bankaların bilanço yapılarını ve özkaynaklarını güçlendirme çabasına girmesi, finansal piyasalarda daha sağlıklı bir ortamın oluşmasına olanak hazırlamıştır. Enflasyonun düşmesi ve faiz oranlarının gerilemesi yanında döviz pozisyonundaki iyileşme nedeniyle sistemin maruz kaldığı/kalabileceği riskler daha makul düzeylere inmiştir. Beklentiler de iyileşmeye başlamış, kredi talebi artış göstermiştir. Bu dönemlerde yurtdışı piyasalardaki olumlu gelişmeler yanında ülkeye giren uluslararası sermaye tutarı artmaya devam etmiştir. Ekonomide bir taraftan kırılgan bir yapı oluşurken, ekonomik göstergelerde iyileşme görülmeye başlanmıştır. Enflasyon 2005 yılında düşmeye devam ederken, 2006 yılında % 9,34'e yükselmiş ancak çift haneli rakamlara ulaşmamıştır. Kişi başına gelir dolar bazında artmaya devam etmiş, dış ticaret açığı ise 52 milyar USD'ye kadar yükselmiştir. 2004 ve 2006 yılları arasındaki bazı ekonomik büyüklükler Tablo 4.10'da yer almaktadır.

Tablo 4.11. III. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler (TÜİK, TBB, TCMB)

	Yıllık Ortalama Enflasyon (%)	GSYİH (%)	Dönem Sonu USD Alış Kuru	Kişi Başına Gelir (USD)	Dış Ticaret Açığı (Milyar USD)
2004	11,1	9,4	1,34	4.172	34,4
2005	5,89	8,4	1,35	5.008	43
2006	9,34	6,9	1,40	5.482	54

2006 yılı Mayıs ayında, uluslararası yatırımcıların risk algılamalarındaki değişimle birlikte kısa süreli bir dalgalanma yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak yabancı yatırımcılar, riskli gördükleri gelişmekte olan ülkelere çıkmaya başlamıştır. Bu dalgalanmadan en fazla etkilenen ülkelere biri de, yüksek cari işlemler açığı bulunan Türkiye olmuştur. Yaşanan dalgalanma sonrasında faizler yükselmiş, enflasyon başlangıç hedefinden saparak artış göstermiştir. Faizlerdeki

yükselme talebi de daraltmıştır. Bu dalgalanma bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Mayıs ayına kadar önemli ölçüde büyüme gösteren krediler kalemindeki büyüme yılın ikinci yarında sınırlı düzeyde kalmıştır.

İncelenen dönemde bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeler yapılmaya devam edilmiştir. 2004 yılında mevduatın tamamında sağlanan devlet güvencesi 50 Bin TL ile sınırlandırılmıştır. Ancak piyasalardaki olumlu hava nedeniyle mevduata sağlanan güvencenin sınırlandırılması önemli bir sıkıntı yaşanmadan uygulamaya konulabilmektedir. Ayrıca özel finans kurumları 'Katılım Bankası' olarak tanımlanmaya başlanmış ve bankalar ile ortakları arasındaki kredi ilişkisi düzenlenmiştir. Özel bir kanunla hisseleri ve yönetimi TMSF'ye devredilen Pamukbank T.A.Ş., kamu bankası niteliğindeki T. Halk Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir.

2004 yılında sektöre yabancı sermayenin ilgisi artmaya başlamıştır. Bu kapsamda İtalyan sermayeli UniCredito Italiano SPA Bankası, Koçbank A.Ş.'nin etkin ortağı olan Koç Finansal Hizmetler A.Ş.'nin hisselerinin % 50'sini, BNP de Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin etkin ortağı olan TEB Mali Hizmetler A.Ş.'nin hisselerinin halka açık olmayan kısmının % 50'sini satın almıştır. Deutsche Bank'ın statüsü değişmiş, daha önce kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer alan Banka mevduat toplama izni almıştır. Türkiye'deki faaliyetini şube olarak sürdüren Citibank A.Ş de Türkiye'de kurulan banka statüsüne geçmiştir.

Aynı dönemin sonlarında Türkiye'de yatırımlarını arttırmak isteyen Citigroup uzun vadeli stratejik bir işbirliği yapmak için Akbank ile 17 Ekim 2006 tarihinde stratejik ortaklık anlaşması imzalamıştır. Citigroup'un, Akbank'ın %20'sine stratejik ortak olma işlemi, 9 Ocak 2007 tarihinde tamamlanmıştır. Anlaşma uyarınca Citigroup, Akbank'ın %20 hissesine, hisse başına 9,50 Kuruş olmak üzere yaklaşık 3,1 milyar USD ödeyerek sahip olmuştur.

2004 yılında bankalarda risk yönetiminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmiştir. Basel II'ye ilişkin düzenlemeler yakından takip edilmiş, düzenlemelerin hem banka sistemine hem ekonomiye olan etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bankacılık sisteminde şube sayısında ve çalışan sayısında yaşanan düşüş durmuş, hatta yavaş da olsa artış gerçekleşmiştir. 2003 yılına göre şube sayısı 140 adet artarak 6.106'ya, çalışan sayısı 3.914 kişi artarak 127.163'e yükselmiştir. Aynı dönemde sistemde 5 katılım bankası yer almış, katılım bankalarının şube sayısı 256, çalışan sayısı da toplam 4.791 kişi olmuştur (www.tbb.org.tr; www.tkbb.org.tr).

2004 yılından başlayan 3 yıllık diğer inceleme dönemine ait bilanço ve gelir tabloları Tablo 4.11 ve Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12. III. Dönem konsolide bilanço (TBB)

(Bin TL)

	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	7.660.841	14.960.233	31.992.405
Finansal Varlıklar (Net)	123.680.144	143.016.089	129.936.032
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	17.901.791	23.472.140	30.424.382
Para Piyasaları	4.297.218	10.232.307	1.745.711
Krediler	103.241.145	153.059.052	201.570.503
Maddi Duran Varlıklar (Net)	10.378.916	9.118.883	8.660.455
Diğer Aktifler	39.291.510	43.111.355	21.482.150
AKTİF TOPLAMI	306.451.565	396.970.059	425.811.638

	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Mevduat	197.393.862	253.578.919	257.326.725
Para Piyasaları	12.508.680	17.765.211	26.740.523
Alınan Krediler	27.513.944	43.702.356	62.374.110
Karşılıklar	4.885.643	8.156.363	10.297.618
Diğer Kaynaklar	18.186.778	20.031.166	24.962.846
Özkaynaklar	45.962.658	53.736.044	44.109.816
PASİF TOPLAMI	306.451.565	396.970.059	425.811.638

2004, 2005 ve 2006 yıllarında bankaların bilanço büyüklükleri nominal gelişim göstermiştir. Ancak ortalama enflasyonun hesaba katılmasıyla, aktif büyüklüğünde 2006 yılında reel gerileme yaşandığı göze çarpmaktadır. Aktif büyüklük reel olarak 2005 yılında % 22 oranında artmış; 2006 yılında ise % 1,8 oranında küçülmüştür.

2004 yılında 103 Milyar TL düzeyindeki krediler kalemi 2005 yılında 153 Milyar TL’ye, 2006 yılında da 201 Milyar TL’ye yükselmiştir. Aynı zamanda aktif dağılımına bakıldığında krediler kaleminin aktif içinde aldığı payın da yıllar itibariyle artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Önceki dönemlerde aktif içinde yüksek oranlı pay alan finansal varlıkların ise aktif içerisindeki payının azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kredilerde nominal olarak gelişme görülürken, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı da yıldan yıla gerileme göstermiştir. 2004 yılında toplam kredilere oranla % 6,1 düzeyindeki takipteki krediler, 2005 yılında toplam kredilere oranla %4,89’a, 2006 yılında da %3,9’a gerilemiştir.

Bilançonun pasif bölümüne bakıldığında mevduatların pasife oranının belirli seviyelerde olduğu, yurtdışından sağlanan kredilerin ise artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yurtdışı piyasalardaki likidite bolluğu yanında bankaların yurtdışı nezdindeki kredibilitelerinin artması yurtdışı kaynaklar kaleminin artış göstermesini sağlamıştır.

Kredilerde görülen genişleme bankaların faiz gelirlerinin tutarsal olarak artmasını sağlamıştır. Bunun yanında 2006 yılında yaşanan dalgalanma bankaların faiz gelirlerini bir önceki döneme göre azaltmıştır. Aynı zamanda net ticari zarar oluştuğu görülmektedir. Bankaların III. Dönem konsolide gelir tablosu Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.13. III. Dönem konsolide gelir tablosu (TBB) (Bin TL)

		2004	2005	2006
I	Faiz Gelirleri	40.409.287	42.287.797	45.952.698
II	Faiz Giderleri	22.731.413	23.993.079	28.261.226
III	Net Faiz Geliri (I – II)	17.677.874	18.294.718	17.691.472
IV	Net Ticari Kar/ Zarar	2.302.436	2.103.524	-88.037
V	Diğer Faaliyet Gelirleri Toplamı	2.339.916	3.110.802	7.947.394
VI	Diğer Faaliyet Giderleri Toplamı	11.012.190	14.657.656	17.620.988
VII	Net Dönem Kar ve Zararı	6.456.079	5.714.742	8.618.967

Bankaların faiz gelirleri ile faiz giderlerinin farkından oluşan net faiz gelirleri 2004 yılında 17,6 Milyar TL düzeyindeyken 2005 yılında bu rakam 18,2 Milyar TL’ye yükselmiştir. 2006 yılında ise net faiz gelirinde düşüş yaşanmış, aynı zamanda büyük ölçüde 2006 yılının ilk aylarında yaşanan dalgalanmaya bağlı olarak net ticari zarar oluşmuştur. Ancak bankaların diğer faaliyet gelirlerinde yaşanan artış net dönem karının önceki döneme göre yükselmesini sağlamıştır.

Bankalar 2004- 2006 yılları arasında, likidite yönetiminde aktif ve pasiflerin vade yapılarını dikkate alarak likidite riski, faiz oranı riski, döviz kuru riski ve kredi riskini belli sınırlar dahilinde tutmaya ve özkaynaklarını güçlendirmeye özen göstermişlerdir. Bankalar risk yönetim politikalarını da geliştirmeye devam etmişlerdir. Yabancı para pozisyonlarını belirli düzeylerde tutmaya çalışan bankalar aynı zamanda vadeli finansal araçlardan faydalanma oranlarını yükseltmiştir.

Bankalar, risk ölçümünde çok önemli yeri olan sermaye yeterliliği oranlarını 2004 yılında % 28,8'e yükseltmişlerdir. 2005 ve 2006 yıllarında sermaye yeterlilik oranlarında düşüş yaşanmasına karşın bu oranın standart düzeyinin üzerinde olması bankaların güçlü sermaye yapısını işaret etmektedir. III. Dönemde bankaların finansal sağlık göstergelerinde genel olarak olumlu bir görünüm gözlenmiştir. Bankacılık sektörünün 2004- 2005 ve 2006 yıllarını kapsayan III. Döneme ilişkin finansal sağlık göstergeleri Tablo 4.13'te verilmiştir.

Tablo 4.14. III. Dönem finansal sağlık göstergeleri (2004- 2006) (%)

	2004	2005	2006
Takipteki Krediler (Brüt) / Krediler	6,1	4,89	3,9
Krediler/ Aktif	33,7	38,5	47,3
Yabancı para pozisyonu	-71 Mio USD	-97 Mio USD	184 Mio USD
Kar/ Aktif	2,1	1,4	2
Toplam Mevduat/ Pasif	64,4	63,8	60,4
Net Faiz Geliri/ Aktifler	5,8	4,6	4,2
Sermaye Yeterliliği Oranı	28,8	24,2	22,4

Bankaların 2004 ve 2005 yıllarında açık pozisyon taşırken 2006 yılında 184 Milyon USD'lik fazla verdikleri gözükmemektedir. Bankalar, risk yönetimi anlayışının yerleşmeye başlamasının da katkısıyla yabancı para pozisyonlarında yaşanan açıkları türev işlemleri kullanarak bertaraf etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda bankalar döviz kurlarında ve faiz oranlarında meydana gelebilecek değişikliklerden korunmak amacıyla, vadeli işlemleri, swap işlemleri, opsiyon işlemleri ve futures işlemleri gibi türev araçları kullanmaktadır.

4.4.4. IV. Dönem Genel Ekonomik Görünüm ve Bankaların Mali Analizi (2007-2008)

2007 yılında genel seçim ve Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan siyasi gelişmeler bütçe açığının büyümesine etki etmiştir. Enflasyon bir önceki döneme göre gerileme göstermiş ancak hedeflerin altında kalmıştır. 2007 yılının ikinci yarısından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde konut finansmanı alanında başlayan ve kısa sürede bütün ülkelere yayılan ekonomik sorunlar ülkemize de yansımıştır. Beklentiler olumsuzlaşmaya başlamış ve ekonomik sıkıntılar kendini göstermiştir.

2007 yılının sonlarında ABD’de başlayan ekonomik sıkıntıların 2008 yılında artarak devam etmesi küresel düzlemde ekonomik göstergelerin olumsuz bir hal almasına neden olmuştur. Ekonomik sıkıntıların ülke içine girmesiyle yıllık ortalama enflasyon yükselmiş, USD kuru artmış, GSYİH büyüme hızı da çok düşük seviyelere gerilemiştir.

2007 ve 2008 yıllarında bazı ekonomik büyüklükler Tablo 4.14’te yer almaktadır.

Tablo 4.15. IV. Döneme ait bazı ekonomik büyüklükler (TÜİK, TBB ve TCMB)

	Yıllık Ortalama Enflasyon	GSYİH (%)	Dönem Sonu USD Alış Kuru	Kişi Başına Gelir (USD)	Dış Ticaret Açığı (Milyar USD)
2007	6,31	4,7	1,15	9.221	62
2008	12,72	0,9	1,52	10.339	64

2008 yılında bazı bankalar unvan değişikliğine gitmiştir. Tekfenbank A.Ş.’nin unvanı ‘Eurobank Tekfen A.Ş.’ olarak, Banca di Roma S.p.A.’nin ticari unvanı ‘Unicredit Banca di Roma S.p.A.’ olarak, Oyak Bank A.Ş.’nin ticari unvanı ‘ING Bank A.Ş.’ olarak ve Çalık Yatırım Bankası A.Ş.’nin ticari unvanı da ‘Aktif Yatırım Bankası A.Ş.’ olarak değiştirilmiştir.

Bankacılık sisteminde kriz nedeniyle kredi plasmanına dikkat edilmiştir. Sistem içerisinde bazı bankaların kredi sürecini yavaşlattığı ve bazı kredileri geri çağırdığı görülmüştür. Küresel düzlemde yaşanan sıkıntılar nedeniyle uluslararası kaynak bulma konusunda sıkıntı yaşanmaya başlanmıştır. Bankaların kullandırmış olduğu kredilerin aktif içerisindeki payı gerilemiş, aynı şekilde büyük bölümü yurtdışından alınan kaynaklardan oluşan alınan kredilerin kaynaklar içerisindeki payı da düşmüştür.

2007 yılının son çeyreğinden itibaren ABD’de etkileri görülmeye başlanan, eşik altı (düşük kaliteli, subprime) konut kredileri bağlantılı mali kriz; 2008 yılı içerisinde uluslararası piyasaların geneline yayılmıştır. 2008 Eylül ayında ABD’nin önde gelen yatırım bankalarından Lehman Brothers’ın iflası krizin etkilerinin artmasına neden olmuştur.

Bankaların 2008 yılı konsolide aktif büyüklüğü % 30 reel artışla 733 Milyar TL’ye; aynı dönemde kullandırılan krediler de % 26 reel artışla 372 Milyar TL’ye yükselmiştir. Kredilerin artışı yanında kullandırılan kredilerin geri dönüşünde yaşanan problemler de gerilemiştir. Bu bağlamda önceki dönemlerde de düşme

eğiliminde olduğu görülen takipteki kredilerin toplam kredilere oranı düşüşünü sürdürmüştür.

Bankaların 2007 ve 2008 yıllarına ait konsolide bilançoları Tablo 4.15'te verilmiştir.

Tablo 4.16. IV. Dönem konsolide bilanço (TBB)

(Milyon TL)

	31.12.2007	31.12.2008
Nakit Değerler ve MB	35.089	55.389
Bankalar	26.303	39.492
Para Piyasalarından Alacaklar	1.920	6.245
Finansal Varlıklar	136.981	216.222
Krediler	261.252	372.931
Maddi Duran Varlıklar (Net)	8.158	9.934
Diğer Aktifler	29.661	33.552
AKTİF TOPLAMI	499.364	733.765

	31.12.2007	31.12.2008
Mevduat	298.163	466.941
Alınan Krediler	67.184	89.318
Para Piyasalarına Borçlar	31.199	44.934
Karşılıklar	11.999	16.076
Diğer Kaynaklar	34.291	43.367
Özkaynaklar	56.528	73.129
PASİF TOPLAMI	499.364	733.765

Bankaların diğer aktif kalemlerine bakıldığında 2008 yılında bankaların aktifinin gelişiminde finansal varlıkların artışının da etkili olduğu görülmektedir.

2007 ve 2008 yıllarında bankaların faiz gelirlerinin nominal olarak artış gösterdiği görülmektedir. 2007 yılında 59,3 Milyar TL olan faiz gelirleri 85,8 Milyar TL'ye çıkmıştır. 2008 yılı itibarıyla bankaların konsolide gelir tablolarında dikkat çeken husus diğer faaliyet gelirlerinin azalmasına karşın diğer faaliyet giderlerinin artması olmuştur. Bankaların 2008 yılında net dönem karı tutarı 2007 yılına göre nominal olarak artış gösterse de gerek karın ortalama aktife oranının (aktif karlılığı) gerekse de karın ortalama sermayeye oranının (özkaynak karlılığı) azaldığı gözlenmektedir.

2007 ve 2008 yılları karşılaştırıldığında kredilerin nominal toplamının arttığı görülmektedir. Kredilerin alt kalemleri incelendiğinde takipteki kredilerin toplam kredilere oranının 2007 yılında % 3,6 iken, 2008 yılında % 3,5'e gerilediği

görülmektedir. Özellikle diğer faaliyet giderlerinin artmasına karşın diğer faaliyet gelirlerinde yaşanan gerileme karlılık oranlarının da düşmesine neden olmuştur.

Bankaların 2007- 2008 yıllarına ait konsolide gelir tabloları Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.17. IV. Dönem konsolide gelir tablosu (Milyon TL)

		2007	2008
I	Faiz Gelirleri	59.365	85.843
II	Faiz Giderleri	36.710	54.505
III	Net Faiz Geliri (I - II)	22.654	31.337
IV	Net Ticari Kar/ Zarar	427	105
V	Diğer Faaliyet Gelirleri Toplamı	8.271	6.699
VI	Diğer Faaliyet Giderleri Toplamı	19.720	23.653
VII	Net Dönem Kar ve Zararı	12.024	12.847

Operasyonel riske esas tutar 1 Kasım 2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” uyarınca 1 Haziran 2007 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. 30 Haziran 2007 tarihi itibarıyla ilk kez hesaplanan operasyonel risk, 2007 ve 2008 yıllarında sermaye yeterliliği standart oranına dahil edilmiştir.

2007 yılından itibaren operasyonel riskin sermaye yeterliliği oranına dahil edilmesiyle SYR’de gerileme görülmüş ancak SYR standartların üzerindeki seyrini sürdürmüştür. Bankaların 2007- 2008 yıllarına ilişkin finansal sağlamlık göstergeleri Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.18. IV. Dönem finansal sağlamlık göstergeleri (2007- 2008) (%)

Rasyolar	2007	2008
Takipteki Krediler (Brüt) / Krediler	3,6	3,5
Krediler/ Aktif	52,3	50,8
Yabancı para pozisyonu	-296 Mio USD	-91 Mio USD
Kar/ Aktif	2,4	1,7
Toplam Mevduat/ Pasif	59,7	63,6
Net Faiz Geliri/ Aktifler	4,5	4,2
Sermaye Yeterliliği Oranı	16,07	15,92

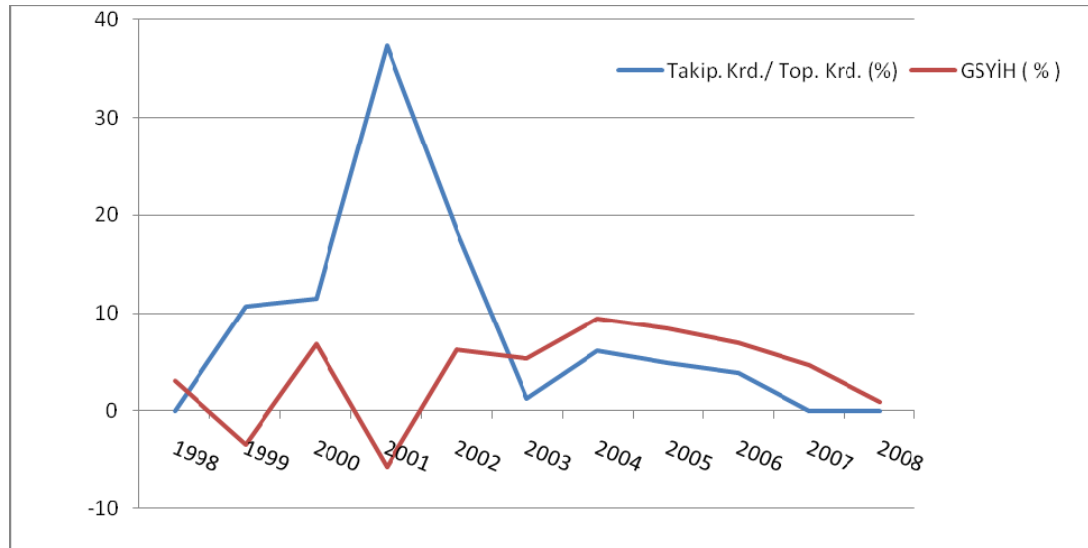
Küresel kriz sonrasında hemen hemen bütün ülkeler durgunluğu aşabilmek amacıyla faiz oranlarını düşürme yoluna gitmiştir. Bankacılık sektöründe faiz marjlarındaki daralmanın da etkisiyle artan rekabet bankaların sürdürülebilir büyüme

için verimlilik olgusuna daha fazla önem vermelerine neden olmuştur. Bu bağlamda bankalar hem operasyonel maliyetlerini aşağıya çekme hem de faiz dışı gelirlerini artırma yönündeki politikalarını arttırmıştır.

Bankaların risk yönetiminde etkin politikalarını artırması ve geçmiş dönemlerde yaşanan sıkıntılardan ders alınması küresel düzlemde çok büyük sorun yaratan krizin sektörde önemli sorunlara yol açmamasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde inceleme konusu bankalardan bazıları personel çıkarımına gitse de, bankalar ekonomiyi sıkıntıya sokacak davranışlardan uzak durmuşlardır.

İncelenen 10 yıllık süreç içerisinde bankaların mali bünyelerinin genel olarak olumlu bir seyir izlediği görülmektedir. Artan risklere ve belirsizliklere karşın bankaların risk yönetimi konusuna önem vermeleri mali sağlamlık oranlarının gelişiminde etkili olmuştur. Bu bağlamda bankalar hem mevcut risklerini yönetme konusunda daha etkili politikalar uygulamaya başlamış hem de olası risklere karşılık sermayelerini belirli düzeylerde tutmaya özen göstermişlerdir.

Analiz konusu 10 yıllık süreç içerisinde en çarpıcı gelişmelerden biri takipteki kredilerin izlediği seyir olmuştur. Şekil 4.1’de yıllar itibarıyla takipteki kredilerin toplam kredilere oranının izlediği seyir verilmiştir.

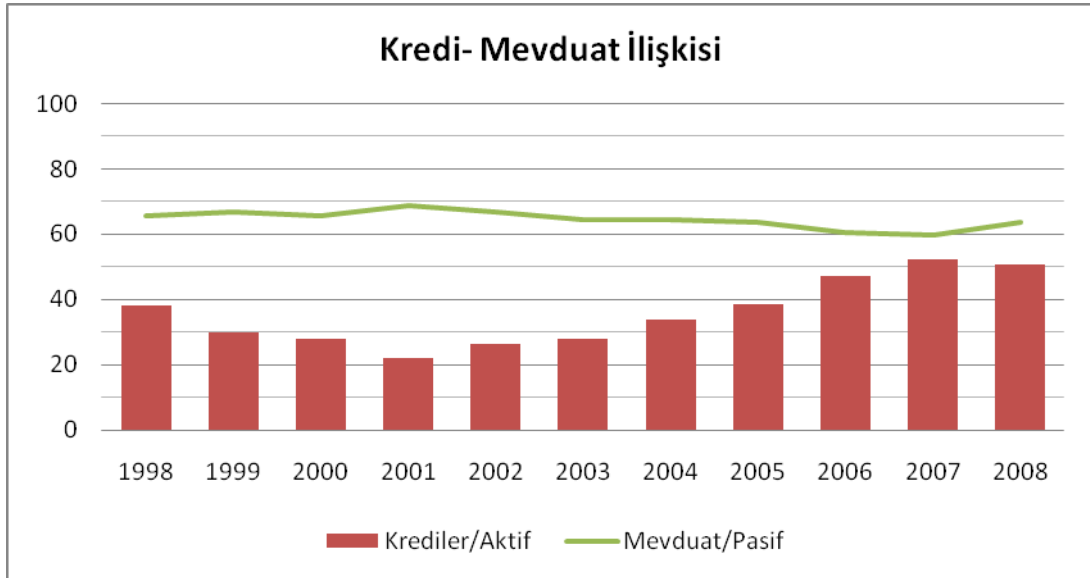

Şekil 4.1. Bankaların Takipteki Kredilerinin Toplam Kredilere Oranının yıllar itibarıyla değişimi

2001 yılında ülke içinde yaşanan finansal kriz sonrasında % 37,4’e kadar çıkan takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 2003 yılında % 1,3’lere kadar

gerilemiştir. 2004 yılında ufak düzeyli bir artış görülmüş olsa takipteki kredilerin toplam kredilere oranı sonraki yıllarda düşme eğiliminde olmuştur.

2001 yılında yaşanan krizle birlikte aktif içinde krediler kaleminin düşmesi ve mevduatın kredileri karşılama düzeyinin düşmesine ilişkin oranlar da Şekil 4.2’de verilmektedir.

Şekil 4.2. Krediler/ Aktif ve Mevduat/ Pasif oranlarının yıllar itibarıyla değişimi

Şekil 4.2’de 1998 yılından 2001 yılına kadar aktif içinde kredilerin oransal olarak gerileme gösterdiği görülmektedir. 2001 yılından sonra ise 2008 yılında yaşanan düşük düzeyli gerileme haricinde aktif içinde kredilerin payında artış göze çarpmaktadır. Pasif içerisinde ise mevduatların oranının istikrarlı bir seyir izlediği gözlenmektedir. Yıllar itibarıyla % 60- % 70 oranında değişen mevduatların kredileri karşılama düzeyinin özellikle 2001 yılında düştüğü, oransal olarak en büyük yaklaşmanın da 2007 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Sonuç olarak 2001 yılında mali bünyeleri önemli ölçüde bozulan, takipteki kredilerin oranı çok yüksek düzeylere çıkan bankaların sonraki dönemlerde mali bünyelerinde iyileşme sağladığı görülmektedir.

SONUÇ

Finansal sistem, ülkelerin iktisadi gelişiminde ve yapılanmasında anahtar rol oynamaktadır. Sistemin yüklendiği işlevin özünde ekonomide yaratılan fonların kullanımının nasıl, kim için ve hangi kanallarla yapıldığı bulunmaktadır. Finansal sistemin yüklendiği bu işlevi yerine getirebilmesi için öncelikle temel fon kaynağı olan yurtiçi tasarrufların sisteme aktarılması gerekmektedir. Finansal sektör, mali kaynakların elde edilmesi ve kişilere yöneltilmesinde piyasa yapısının beyni durumundadır. Finans sektörünün etkin ve sağlıklı çalışmadığı durumlarda iç ve dış şoklara karşı ekonomik ortam krize uygun zemin hazırlamaktadır. Dayanıklı ve güçlü bir ekonominin varlığı, sağlıklı çalışan ve büyüyen finans sistemi ile mümkündür.

Finansal sektörün işlevini başarıyla yerine getirebilmesi, finansal kurumların çalışma koşulları ile ilgili çerçevenin doğru oluşturulmasına da bağlıdır. Bu çerçevede, ekonomi politikası uygulamaları, istikrarı temin eden makroekonomik zemin, borçlu, borç veren ve hisse senedi sahiplerinin ilişkilerini ve haklarını düzenleyen hukuki düzenlemeler ve ilgili kanunlar yanında kurumlara yönelik düzenleme, gözetim ve denetim sistemleri ile içiçe geçmiş durumdadır. Türkiye’de Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar geçen dönemde yaşanan gelişmeler ve edinilen tecrübeler bu unsurların her birinin ve birbirleriyle uyumunun ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymuştur (TBB, 2008).

Türkiye’ de, finansal sektörün temelini bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründeki yapısal sorunlar birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de finansal sistemde ortaya çıkan krizler ile birlikte tartışılmaktadır. Bu krizler de tasarrufların aktarım mekanizmasını önemli ölçüde bozmaktadır.

Krizleri önlemek için; piyasalarda şeffaflığın sağlanması, uygun finansal standartların belirlenmesi, sermayenin yeterli düzeyde bulundurulması, bankacılık sisteminde denetim ve gözetimin etkin hale getirilmesi, merkez bankası rezervlerinin yeterli düzeye çıkarılması ve ülke şartlarına uygun kapsamlı nitelikte ekonomik politikaların tercih edilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ekonomik sistemlerde özellikleri itibariyle önemli bir konuma sahip olan bankacılık sektörü sık müdahale edilen ve yoğun denetime tabi tutulan sektör konumundadır. Bunda ülke içinde toplanan kaynakların yatırıma aktarılması konusunda aracı görevi üstlenmiş olmasının etkisi büyüktür (Yakıcı vd., 2002). Türkiye’de özellikle yaşanan finansal krizler sonrasında

bankacılık sektörüne yönelik çeşitli düzenlemelerin yapılması konusunda daha yoğun programların hazırlanması gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Bir bölümü kendi dışımızdan kaynaklanan gelişmelerden (1930 Bunalımı, II. Dünya Savaşı, Körfez Savaşı, Asya Krizi vb.) bir bölümü de ekonomi politikası hatalarımızdan kaynaklanan (1958 Krizi, 1979 Krizi, 1994 Krizi, 2000 Kasım Krizi ve 2001 Şubat Krizi) krizler sonrasında ülkemizin yakın tarihi ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik programlar hazırlanması ve uygulamaya konulmasıyla geçmiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 378 - 379).

2000 yılında uygulamaya konulan IMF destekli (17. Stand-by düzenlemesi eşliğindeki) ekonomi politikası para ve maliye politikalarının birarada kullanıldığı, döviz kuru çıpasına dayalı bir program olarak biçimlendirilmiştir. Bu programın bir krizle sonuçlanması aslında programın içsel tutarsızlığından çok, bankacılık kesimine ilişkin hızlı bir dönüşüm zorlamasının yarattığı güven bunalımı ve ondan kaynaklanan likidite sorununun çözilememesinden kaynaklanmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 396). Bankacılık sektöründeki sıkıntı da bu dönemde ekonominin bütününe etkilemiş ve kriz kaçınılmaz hale gelmiştir.

Kasım 2000 Krizini gerçekte bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz olarak görmek gerekir (Çolak, 2002:169). Yine 2001 krizini de bankacılık sektörünün sağlıklı yapısından kaynaklanan finansal bir kriz olarak nitelemek mümkündür (Yeldan, 2009). Yaşanan finansal krizler, bankaların etkinlik ve verimlilikten uzak çalışmasına yol açmakla kalmaz, kurumsal yapıda da bozulmalara neden olur. Bankacılık krizlerinin yayılma etkisinin diğer sektörleri etkilemesi sonucunda sorun makroekonomik istikrarı etkileyecek hale gelir (Yıldırım, 2004).

Türkiye’de bankacılık sektörünün krizde öncü rol oynamasının altında yatan temel nedenler şunlardır (Çolak, 2002:169):

- i.) İktisat politikasındaki süreksizlik ve çözüm üretilmemesi,
- ii.) Bankaların kaynaklarının (pasifinin) yabancı para ağırlıklı olması,
- iii.) Kredi plasmanına ters seçimin egemen olması,
- iv.) Hazinesin devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) dayalı borç üretimi,
- v.) Bankaların aktif kalitesinin bozulması,
- vi.) Bankacılık sektöründe finansal serbestleşmeyi yerleştirmeye yönelik yasal altyapının kurulamaması.

İşte bu nedenler, bankacılık sektöründe yaşanabilecek krizlerin, bankaların ekonomi içindeki fonksiyonları gözönünde bulundurulduğunda, ülkenin finansal krize girmesine sebep olabilecek şekilde yayılmasına neden olabilmektedir.

2008 yılsonu itibarıyla ülkemizde finans sektörünün aktif büyüklüğü, bir önceki yılsonuna göre % 23,1 oranında artarak 947,8 Milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde finansal kesimde ve bankacılık sektöründe genel ekonomik aktiviteden daha hızlı bir büyüme eğilimi gözlenmiştir. Söz konusu dönemde aktif büyüklüğü olarak finans sektörünün % 77,3'ünü oluşturan bankacılık sektörünün toplam aktifleri % 26 oranında artmıştır. Milli gelire oran itibarıyla bakıldığında da Türk finans sektörünün GSYİH'ye oranı 2008 yılsonu itibarıyla % 99,8'e; bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün GSYİH'ye oranı ise % 77,1'e yükselmiştir (BDDK, 2009b: 17). Ekonomimiz içerisinde bu denli büyüklüğe sahip sektörün etkin bir şekilde yönetilme gerekliliği ortadadır.

Bu bağlamda, ilişkili ve bozuk kredilendirme, aşırı risk alma ve kötü yönetim sonrasında bankaların mali bünyelerinin bozulması, bazı bankaların sistemden çıkarılması gibi gelişmeler ekonomide ciddi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle ekonomik genişleme dönemlerinde, mali aktörlerin risk yönetiminde tedbiri elden bıraktığı diğer bir deyişle aşırı risk aldığı ve kırılganlığı artırdığı gözlenmektedir. Bu nedenle bankacılık sektöründe krizlere yol açan kırılganlığın ölçülmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında risk yönetimi; risk, getiri ve sermaye unsurlarını ilişkilendiren, bunların arasında mevcut olabilecek en iyi dengeyi sağlamaya çalışan bir yönetim anlayışı haline gelerek bankaları ve dolayısıyla da ekonominin bütününe etkileyebilmektedir (Sezgin, 2001: 22).

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, istikrarlı bir büyümenin koşullarından biri, sağlıklı bir finansal yapının mevcut olmasıdır. Sağlıklı bir finansal yapının oluşturulamaması, tasarrufların uygun maliyetle ve ülke koşullarına uygun biçimde yatırımlara kanalize edilmesi yerine daha kısa vadeli ve spekülatif amaçlı ekonomik faaliyetlere yöneltilmesi, makroekonomik istikrarsızlığa neden olabilecektir (Duman, 2004: 57). Bu nedenle ekonomide fon döngüsünü yaratma fonksiyonunu icra eden bankacılık sektörü, bünyesindeki fonları mümkün olabilecek en uygun şekilde ekonomik sistem içerisine kanalize edebilmelidir.

İşte burada, finansal istikrarın sağlanabilmesi için bankaların finansal sistem içindeki işlevlerini etkin ve verimli bir şekilde yerine getirme gerekliliği ortaya çıkar. Bankaların etkin ve verimli çalışmasının en önemli koşullarını da etkili bir risk

yönetimi ve etkin kredi politikası oluşturur. Bankalar bu fonksiyonlarını yerine getirirken fon döngüsü süreci içerisinde kendi bünyesinde ve piyasada oluşacak risklere ve fonların geri dönüşünde oluşabilecek risklere karşı etkili ve etkin bir ‘risk yönetimi’ oluşturabilmelidir.

Türkiye’de bankacılık sektörünün bilançosu son 10 yıllık süreç içerisinde, yurtiçi ekonomik faaliyetlerdeki istikrara ve diğer ekonomik gelişmelere paralel olarak, kamu kesimini finanse eden bir aktif yapısından, şirketler ve hanehalkına kaynak sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Sektörün aracılık fonksiyonunun güçlenmesi, ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Konsolide bilanço içerisinde kredilerin aktife oranı yükselirken, menkul değerler portföyünün payı genel olarak azalmıştır. Toplam kaynaklar içerisinde de mevduat kalemi istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Bankacılık sektöründeki iyileşmeler kriz döneminde de kendini göstermeyi sürdürmüştür. Dünya genelinde yaşanan kriz nedeniyle, küresel olarak bankacılık sektörü zor bir dönem geçirirken Türk bankacılık sektörünün görece iyi performansı dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkemizde finans sektörünün çok büyük bir bölümünü kaplayan bankacılık sektörü, risk yönetimi unsurlarını etkin bir şekilde kullanarak ekonomideki fon döngüsünü etkili bir şekilde sağlayabilmelidir. Etkin risk yönetimi ve sağlıklı bir mali bünye ile bankalar hem kendi bünyelerindeki kar etme arzusunu gerçekleştirecek hem de çok önemli aktörü konumunda bulunduğu finansal döngünün verimli şekilde işlemesine yardımcı olacaktır. Bu nedenle finansal sistemde ve ekonomik yapı içerisinde istikrarlı bir yapı oluşması için bankacılık sektörünün etkin ve etkili bir risk yönetimi anlayışına sahip olarak krizlerle daha başarılı bir şekilde mücadele edebilmesinin etkisi büyüktür.

KAYNAKLAR

- Akan, N.B. (2007). Piyasa riski ölçümü. *Bankacılar Dergisi*, (61): 59-74.
- Akan, N.B. (2003). Parametrik riske maruz değer yöntemi Türkiye uygulaması. *Bankacılar Dergisi*, (45): 29-39.
- Akgüç, Ö. (2000). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. 6. Baskı, Arayış Yayıncılık, İstanbul, ss. 350-355.
- Alkin, E., Savaş, T. ve Akman, V. (2001). *Bankalarda Risk Yönetimine Giriş*. Çetin Matbaacılık, İstanbul.
- Altay, N. O. (2006). *Türk Bankacılık Sistemi*. 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, ss. 31.
- Apak, Sudi (2009). 1929 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye örneği.
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTIP%2CTMUH%2CTSOS&ano=99320_6d7ba548c5ff7a564c2e26b36cfc0ca7
(03.02.2010).
- Arslan, İ. (2007). Basel kriterleri ve Türk bankacılık sektörüne etkileri, 3-18,
www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/.../IBRAHIMARSLAN.PDF
(10.10.2008).
- Atiker, M. (2005). Basel I ve Basel II. *Konya Ticaret Odası Etüd- Araştırma Servisi*, 2005-41/08, ss. 1-2
<http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/BASEL.pdf> (10.12.2007)
- Aydın, M. F. (2002). Türkiye’de kamu kesimi iç borçlanmasının bankacılık sektörü bilançolarına ve risklerine olan etkileri.
<http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wp7.pdf> (06.12.2008).
- Basel Bankacılık Denetim Komitesi, (2003). İşletme risklerinin yönetim ve denetimi için sağlam uygulamalar, *Bankacılar Dergisi*, (46): 81-95
- Başar, M. (2007). *Basel II Düzenlemeleri ve Kobi’ler*. 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 5-30.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2009a). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. 2. Baskı, BDDK Doküman Merkezi, Ankara, ss. 11-12-26.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (2009b). *Finansal Piyasalar Raporu-2008*. BDDK Doküman Merkezi, Ankara, s. 17.
- Beck, T. (2008). Bank competition and financial stability: Friends or Foes? World Bank Policy Research Working Paper 4656.
<http://www.worldbank.org> (20.11.2009)
- Birdal, M. (2009). Bir krizin anatomisi: ABD mortgage piyasasının kurumsal yapısı ve krizin dinamikleri. ss. 7-8.
http://econ.anadolu.edu.tr/fullpapers/Birdal_econanadolu2009.pdf (03.02.2010).
- Bodur, Ç. ve Teker, S. (2005). Ticari firmaların kredi değerlendirilmesi: İMKB firmalarına uygulanması. *İTÜ Dergisi*, 2(1): 25- 36
http://www.itudergi.itu.edu.tr/tammetin/itu-b_2005_2_1_C_Bodur.pdf (23.12.2007).
- Boyacıoğlu, M.A.(2002), Operasyonel risk ve yönetimi. *Bankacılar Dergisi* (43): 51-67.
- Chambers, N. (2008). Bir krizin anatomisi.
http://www.bilgeyatirimci.com/nurgul_chambers/view/6279/bir_krizin_anatomisi (04.01.2010).
- Coyle, B. (2000). *Measuring Credit Risk*. Cib Publishing, Carterbury, ss. 6- 116.
- Çağdaş, B. ve Gürsoy C.T. (2003). Şirketlerde finansal risk yönetimi amaçlı bir modelin geliştirilmesi yöntem ve aşamaları. *İTÜ Dergisi* (2/3): 55-64
- Çolak, Ö.F. (2002). *Kriz ve IMF Politikaları*. Alkım Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, ss 168-169.
- Demir, F., Karabıyık, A., Ermişoğlu E. ve Küçük, A. (2008). ABD mortgage krizi.
www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/.../5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf (10.11.2009).
- Dinçer, A. (2006). Bankacılık sektöründe konsolidasyon, ülke deneyimleri ve Türkiye için öneriler.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/dincera/konsolid.pdf> (26.10.2009).
- Duman, K. (2004). Finansal krizlere karşı politika tercihleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (8): 57.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası*. Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, ss. 378-379.
- Eke, S. (2005). Risk Yönetimi ve Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetim İlkeleri Açısından Önemi. *Activeline Dergisi*, (41): 17.
- Elele, O. (2009). Küresel kriz nasıl doğdu? *Dünya Gazetesi*. (24.08.2009).

- Hildreth, R. (1971). *The History Of Banks*. Augustus M. Kelley Publishers, New York. ss. 7- 8.
- Karacan, A.İ. (1996). *Bankacılık ve Kriz: Bir Yazın Taraması*. Creative Yayıncılık, İstanbul, ss.169.
- Kaval, H. (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. Yaklaşım Yayınları, 1. Baskı, Ankara, ss. 34-36.
- Kepenek, Y. ve Yentürk N. (2003). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitabevi, 14. Baskı, İstanbul.
- Kumcu, E. (2005). Ekonomik istikrarın tanımı. *Hürriyet Gazetesi*. (26.08.2005).
- Mays, E. (1998). *Credit Risk Modeling, Design and Application*. Glenlake Pub. Co., Chicago, ss. 1-3.
- Öztürk, İ. (2005). *Bankalardaki Ticari Kredi Uygulamalarında Mali Tahsil ve İstihbaratın Etkinliği Gaziantep Halıcılık Sektörü Uygulaması: 1999-2004*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 19-26.
- Risk Yönetimi ve Uygulama Esasları Çalışma Grubu. (2004). Bankaların risk yönetimi çalışmalarına ilişkin anket değerlendirmesi. *Bankacılar Dergisi*, (48): 18-28.
- Sakarya, B. (2008). Değişen küresel finansal yapı ve 2007 yılı dalgalanmaları. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Çalışma Tebliği* (2).
- Seval, S. (2007). Derecelendirme modelleri.
<http://www.iibf.hacettepe.edu.tr/rating/old/pdf/FinarDun&Bradstreet.pdf>
(25.12.2007)
- Sezgin, C. (2009). Türkiyede risk yönetiminin bugünkü durumu,
www.kpmg.com.tr/dbfetch/.../c_neyt_sezgin.pdf (28.06.2009).
- Sezgin, C. (2001). Türkiye'nin gelişmekte olan piyasalarla rekabet gücü açısından risk yönetimi. *İç Denetim*, (Sonbahar-2001): 22-24.
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Risk Yönetimi Daire Başkanlığı (2005a). *Risk Yönetimi ve Ölçme Usulleri Dokümanı*.
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Risk Yönetimi Daire Başkanlığı (2005b). *Basel II Bilgilendirme Raporu*. ss.5-18.
- Tevfik, A.T. (1997). *Risk Analizine Giriş*. Alfa Kitabevi, İstanbul.

Türkiye Bankalar Birliği, (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”*. Elektronik baskı.
<http://www.tbb.org.tr> (18.06.2009).

Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu. (2001). Son dönemde bankacılık alanında gerçekleştirilen yasal ve düzenleyici değişiklikler “1999- 2001”.
http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Son_Donemdeki_Ekonomik_Programlar.doc (10.05.2009).

Türkiye Bankalar Birliği Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Eylül 2009 Raporu.
<http://www.tbb.org.tr> (20.10.2009).

Ural, M. ve Balaylar, N.A. (2007). Bankacılık sektöründe yüksek risk alımı ve baskı indeksleri. *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar*, (509): 47- 57.

Uzunoğlu, S. (1996). *Bankacılık*. Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul. ss. 4-5.

Yakıcı, T. A ve Çankaya, F. (2002). Türk bankacılık sisteminin ölçek ekonomileri açısından değerlendirilmesi. *Bankacılar Dergisi*, (43): 33-51

Yavuz, S. T. (2002). Risk yönetimi ‘içeri’ aktif pasif yönetimi ‘dışarı’ (mı?). *Bankacılar Dergisi*, (41): 21-32.

Yayla, M., Kaya, Y. T., Ekmen, İ. (2005). Bankacılık sektörüne yabancı girişi: Küresel gelişmeler ve Türkiye. ss.5-6.
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/13012005-6.pdf (01.09.2009).

Yazgan, T. (1967). *Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi*. Baylan Basım ve Ciltevi, 1. Baskı, Ankara.

Yeldan, E. (2009). Küresel kriz, toparlanma, para politikası.
http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan227_02Eyl09.pdf (10.09.2009).

Yıldırım, O. (2004). Bankacılık sektöründe yaşanan finansal krizler, 1980- 2002, nedenleri, sonuçları ve ekonomik etkileri.
http://www.geocities.com/ceteris_tr/o_yildirim6.doc (23.12.2007).

Yılmaz, H. B. (2007). Basel II ve KOBİ’lere etkileri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 3 (1): 7-11.
<http://www.paradoks.org> (15.10.2008).

Yüksel, A.S. , Yüksel, Aslı ve Yüksel, Ü. (2002). *Banka Yönetimi El Kitabı*. 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, ss. 7-89

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, (2005), md.:4

<http://www.bddk.org.tr>

<http://www.tbb.org.tr>

http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk_yonetim.doc (03.02.2009).

<http://people.brandeis.edu/~cecchett/Textbook%20inserts/A%20Brief%20History%20of%20Banking.htm> (03.09.2009).

http://www.bilgeyatirimci.com/nurgul_chambers/view/6279/bir_krizin_anatomisi
(11.02.2010)

EKLER

EK A. 2008 YILSONU İTİBARIYLA TÜRKİYE’DEKİ BANKALAR

EK A. 2008 YILSONU İTİBARIYLA TÜRKİYE'DEKİ BANKALAR

	BANKA ADI	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Özkaynak	Net Dönem Kar/Zarar
1	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	104.412	30.836	7.361	2.134
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	97.552	47.610	9.449	1.509
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	88.941	49.907	9.469	1.750
4	Akbank T.A.Ş.	85.655	44.374	11.208	1.705
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	63.723	38.673	6.853	1.043
6	Vakıflar Bankası T.A.O.	52.193	30.502	5.671	753
7	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	51.096	25.836	4.289	1.018
8	Finans Bank A.Ş.	26.573	17.878	2.840	363
9	Denizbank A.Ş.	19.225	12.759	2.034	278
10	ING Bank A.Ş.	16.503	11.044	1.610	140
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	14.736	8.505	1.424	164
12	HSBC Bank A.Ş.	14.696	9.724	2.269	250
13	Fortis Bank A.Ş.	11.915	7.238	1.805	145
14	Asya Katılım Bankası A.Ş.	8.109	6.148	1.404	247
15	Şekerbank T.A.Ş.	8.041	4.800	975	144
16	T.Finans Katılım Bankası A.Ş.	7.104	5.499	1.001	161
17	İller Bankası	6.910	5.351	5.282	302
18	Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	6.209	3.668	750	119
19	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	5.768	4.238	686	104
20	Citibank A.Ş.	5.451	2.513	796	81
21	Türk Eximbank	4.943	4.005	2.939	371
22	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	4.789	3.657	638	136
23	Alternatif Bank A.Ş.	3.745	2.371	375	53
24	Eurobank Tekfen A.Ş.	3.481	1.092	273	12
25	Anadolubank A.Ş.	3.384	1.958	509	87
26	Tekstil Bankası A.Ş.	2.953	1.606	450	13
27	BankPozitif A.Ş.	1.662	1.074	467	34
28	İMKB Takas ve Saklama A.Ş.	1.408	5	273	45
29	ABN AMRO Bank N.V.	1.287	197	201	34
30	Millennium Bank A.Ş.	1.207	884	147	3
31	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1.024	589	484	37
32	Turkland Bank A.Ş.	1.021	595	207	1
33	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	834	16	659	80
34	WestLB AG	829	37	125	21
35	Turkish Bank A.Ş.	823	202	145	10
36	Arap Türk Bankası A.Ş.	799	326	257	3
37	Deutsche Bank A.Ş.	684	137	336	34
38	Société Générale (SA)	476	106	39	-19
39	Bank Mellat	328	182	55	14
40	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	252	118	159	2
41	JPMorgan Chase Bank N.A.	243	0	148	21
42	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	137	43	74	7
43	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	134	76	48	2
44	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	87	0	40	-1
45	Habib Bank Limited	81	21	36	4
46	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	76	39	59	9
47	Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	71	4	41	0
48	Adabank A.Ş.	50	0	42	3
49	Taib Yatırım Bank A.Ş.	22	1	19	-3
	Toplam	731.642	386.444	86.421	13.423

ÖZGEÇMİŞ

Gökhan KÖÇER 1981 yılında Elazığ’da doğmuştur. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nü bitirmiştir. 2006 yılından beri T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Mali Tahlil ve İstihbarat Daire Başkanlığı’nda Uzman olarak görev yapmaktadır. İngilizce bilmektedir.

VITAE

Gökhan KÖÇER was born in 1981 in Elazığ. He graduated from Faculty of Economy and Administrative Sciences at Hacettepe University. He has been working in T.C. Ziraat Bankası Credit Analysis and Intelligence Department as an associate since 2006. He knows English.